

TAMPEREEN YLIOPISTO

KOULUKIUSAAMISEN HALLINTAOHJELMIEN
VERTAILUTUTKIMUS

Kasvatustieteiden yksikkö

Luokanopettajan koulutus

Hämeenlinna

Pro gradu-tutkielma

PÄIVI CLAESSION

Kevät 2012

Koulukiusaaminen on yleistä kaikkialla maailmassa. Tutkimuksen tavoitteena oli tutustua kahteen ruotsalaiseen koulussa koulukiusaamista ennaltaehkäisevään tukiohjelmaan ja kahteen suomalaiseen tukiohjelmaan. Tarkoituksena oli vertailla neljää eri koulukiusaamista ennaltaehkäisevää tai vähentävää toimintaohjelmaa ja tutkia näiden ohjelmien toimivuutta. Tutkittiin myös toimintaohjelmien yhtäläisyyksiä ja eroja.

Koulukiusaamisen ennaltaehkäisevät ohjelmat, joita tutkimuksessa vertailtiin olivat KiVa- ja Verso-toimintaohjelmat Suomesta, sekä Friends- ja Mombus-toimintaohjelmat Ruotsista. Tutkimuksessa selvitettiin ilmenikö tutkimuskohteena olevissa kouluissa kiusaamista. Myös koulukiusaamisen yleisyyttä, paikkoja, syitä, muotoja ja kiusaamistapoja tutkitaan sekä vertaillaan onko koulukiusaamisessa eroja eri maiden välillä. Ruotsissa joka vuosi noin 100 000 lasta, noin 11 prosenttia koululaisista joutuu koulukiusaamisen kohteeksi. Tässä laskelmassa on mukana vain ne tapaukset jotka jokainen yksittäinen koulu ja opettaja on tilastoinut kyseisen koulun määritelmän mukaiset kiusaamistapaukset. Kiusattujen määrää arvioivissa tutkimuksissa vaikuttavat lukuisat muuttuvat tekijät ja se millaisia menetelmiä käytetään. Suomessa tutkimukset osoittavat, että noin 5 – 10 prosenttia koululaisista kiusataan koulussa.

Tutkimus on vertaileva tutkimus jossa pääosin käytetään kvantitatiivisia menetelmiä. Tutkimusaineisto kerättiin 2009 – 2010. Mittavälineenä oli kysely oppilaille. Lomakkeet sisälsivät pääasiassa suljettuja kysymyksiä joiden vastauksissa käytettiin Likert-asteikkoa yhdestä viiteen. Myös omin sanoin vastaus oli mahdollista. Tutkimus suoritettiin kyselylomakkeella ja analyysin apuna käytettiin tukena SPSS-ohjelmaa. Mukana tutkimuksessa olivat Ruotsissa sijaitsevat kunnallisten koulujen kahden edellä mainitun tukiohjelman koulut, Kyrkskolan Mombus-ohjelmalla ja Löttingelundsskolan Friends-ohjelmalla, molemmat Täbyn kunnasta. Suomesta olivat kahden edellä mainitun suomalaisen tukiohjelman koulut Hämeenlinnan normaalikoulusta KiVa Koulu- ja Ojoisten koulu Verso-ohjelmalla. Yhteensä tutkimukseen osallistui 207 oppilasta vuosiluokilta 4 – 6.

Tutkimustulokseni oli, että tukiohjelmiä tarvitaan kouluissa kiusaamisongelman tiedostamiseen ja tunnistamiseen. Tuloksena tuli myös esille, että ohjelman olemassaolosta ja ennaltaehkäisevien toimien laajuudesta huolimatta ei ohjelman olemassa olo automaattisesti vähennä kiusaamista mutta oletettavasti toimii kiusaamista ennaltaehkäisevästi. Koulukiusaamista oli Ruotsissa määrällisesti vähemmän kuin Suomessa. Tutkimustuloksissa on otettava huomioon kahden eri maan koululaitosten erot. Tukiohjelmien juuret ovat Ruotsissa, jossa ongelmaan kiinnitettiin huomiota jo 70-luvun alussa. Koulukiusaaminen oli edellä mainittuja valtakunnallisia keskiarvolukuja 10 – 11 prosenttia korkeampaa kolmessa neljästä tutkimuskoulussa. Tutkimus antoi realistista tietoa koulukiusaamisesta oppilaan yhteisöstä käsin.

Avainsanat: koulukiusaaminen (mobbing), kiusaaja, kiusattu, ennaltaehkäisevä ohjelma.

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
1.1	KOULUKIUSAAMISEN MÄÄRITTELYÄ	5
1.2	KIUSAAMISEN MUOTOJA	7
1.3	KIUSAAMINEN RYHMÄILMIÖNÄ	8
1.4	KIUSAAMISEN KEINOT	10
1.5	KIUSAAMISEN YLEISYYDESTÄ	12
1.6	KIUSAAMISEN MOTIIVIT	12
1.7	KIUSAAMISESTA AIHEUTUVAT SEURAUKSET	13
2	AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA	15
3	ENNALTAEHKÄISEVÄT OHJELMAT	17
3.1	KiVa KOULU-OHJELMA	17
3.2	VERSO-OHJELMA	19
3.3	FRIENDS-OHJELMA	24
3.4	MOMBUS-OHJELMA	25
3.5	RUOTSALAISTEN JA SUOMALAISTEN OHJELMIEN HISTORIAA	26
4	VALTAKUNNALLISET OHJEET KOULUKIUSAAMISESTA	30
4.1	PERUSOPETUSLAKI RUOTSISSA	30
4.2	PERUSOPETUSLAKI SUOMESSA	32
5	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSONGELMAT	34
5.1	TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUS ONGELMAT	34
5.2	TUTKIMUSKOHDE	34
5.3	TUTKIMUSJOUKON KUVAILUA	36
5.4	AINEISTON HANKINNAN MENETELMÄT	37
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET	38
6.1	KIUSAAMISEN MÄÄRÄ	38
6.2	KIUSAAMISPAIKAT	41
6.3	KIUSAAMISSYYT	42
6.4	KIUSAAMISMUODOT	44
6.5	KIUSAAMISESTA KERTOMINEN	45
6.6	SUKUPOULTEN VÄLISET EROT	45
7	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTIA	50
7.1	AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI	50
7.2	TUTKIMUKSEN VALIDITEETTI	50
7.3	TUTKIMUKSEN RELIABILITEETTI	51
8	POHDINTA	52
8.1	TULOSTEN TARKASTELUA JA TULKINTAA	52
8.2	RATKAISUKEINOJA	62
8.3	JATKOTUTKIMUS IDEOITA	65
	LÄHTEET	66
	LIITTEET	69

1 JOHDANTO

Viimeiset kaksi vuosikymmentä koulukiusaamiseen kiinnitetty huomiota, silti ongelma on olemassa. Tutkijat ovat lähestyneet koulukiusaamista monista eri näkökulmista.

Perusopetuslakiin on vuonna 2003 kirjattu opetukseen osallistuvan oikeudesta turvalliseen oppimisympäristöön. Laki velvoittaa opetuksen järjestäjää ennalta ehkäisemään kiusaamista ja puuttumaan siihen tarvittaessa. Koulukiusaaminen näyttää valitettavasti olevan pysyvä kansainvälinen ilmiö koulujen arjessa. Hämmästyttävää sinänsä on, että koulukiusaamista vastaan on valtakunnallisten projektien ja kiusaamisenvastustamisohjelmien keinoin vakavasti puututtu Englannissa ja Yhdysvalloissa vasta 1990 luvulla, Suomessa 2000-luvulla. Ruotsi on ollut edelläkävijä koulukiusaamisen tutkimuksessa ja toimintaohjelmien käynnistämässä. Keinoja ja ohjelmia sen tunnistamiseen ja estämiseen on nykyisin lähes jokaisessa maassa ja koulussa. Näiden ohjelmien tavoitteena on ennaltaehkäistä ja vähentää koulukiusaamista. Tutkimusten mukaan koulukiusaamista voidaan selvästi vähentää, kun aikuinen puuttuu ongelmaan ja valitsee tilanteeseen sopivat interventio- eli väliintulomenetelmät (Salmivalli 2003).

Tutkimukseni tarkoituksena on vertailla neljää eri koulukiusaamista vastustavaa tukiohjelmaa. Nämä ohjelmat ovat Kiva Koulu- ja Verso-tukiohjelmat Suomesta ja Friends- ja Mombus-tukiohjelmat Ruotsista. KiVa Koulu on Kiusaamisen Vastustamisohjelma, josta lyhenne KiVa. Verso nimitys tulee vertaissovittelu sanasta, tarkoittaen sovittelua ja keskustelua vertaisryhmässä, jossa oppilaat itse ohjaavat keskustelua. Friends (englanniksi ystävät) ja Mombus (ruotsiksi mobbningsombudsman) ovat ruotsalaisia koulukiusaamista ennaltaehkäiseviä interventio- eli väliintulomenetelmiä. Tutkimukseni tarkoituksena on kartoittaa ilmeneekö tutkimuskohteena olevassa koulukiusaamista ja mitkä ovat koulussa toimivan tukiohjelman mahdolliset vaikutukset koulukiusaamisen ennalta ehkäisyyn ja sen mahdolliseen vähenemiseen?

Tutkimuksessa selvitetään myös koulukiusaamisen yleisyyttä, paikkoja, syitä, muotoja ja kiusaamistapoja sekä vertailtiin oliko toimintatavoissa eroja Suomen ja Ruotsin välillä.

Analyysissä käytettiin apuna SPSS-ohjelmaa. Tutkimusaineisto kerättiin 2009 – 2010. Mittavälineenä oli kysely oppilaille. Lomakkeet sisälsivät pääasiassa suljettuja kysymyksiä joiden vastauksissa käytettiin Likert-asteikkoa yhdestä viiteen.

Tutkimuksessani on myös taustamuuttujana huomattava kahden eri maan koulujärjestelmien ero ja niiden vaikuttavuus tutkimustulokseen. Haluan tuoda myös julki koulukiusaamisen todellisuutta oppilasyhteisöstä käsin.

1.1 Koulukiusaamisen määrittelyä

Seuraavassa pohdin terminologiaa ja vakiintuneita käsitteitä koulukiusaamisesta. Suomessa on vakiintunut käsite koulukiusaaminen. Ruotsissa koulukiusaamisesta käytetään termiä mobbning. Koulukiusaamisen hyvä määritelmä auttaa ilmiön ymmärtämistä. Kiusaamiseen on vaikea puuttua jos asianomaiset käsittävät määritelmän eri tavalla. Määrittelyssä ovat mukana asenteet jotka vaikeuttavat määrittelyn täsmällisyyttä. Koulukiusaamisen ennaltaehkäisevien ohjelmien myötä määritelmiä on tarkennettu vuosien kuluessa, mutta koulu- ja opettaja- ja oppilaskohtaiseen täydelliseen yksimielisyyteen ei ole vieläkään päästy määritelmän muodossa. Tarkasti määritelty asia tai ilmiö voi myös kaventaa koulukiusaamisen havaitsemista.

Kansainvälisissä tutkimuksissa yleisesti on hyväksytty psykologian professori, koulukiusaamisen tutkijan Dan Olweuksen määritelmä koulukiusaamisesta: hän korostaa toistuvuutta ja jatkuvuutta sekä ryhmän voimasuhteiden epätasapainoa, jolloin negatiivisen teon kohteen on vaikea puolustautua.

Yksilöä kiusataan tai hän on koulukiusaamisen uhri, jos hän on toistuvasti tai pidempään alttiina yhden tai useamman muun henkilön negatiivisille teoille. Teko on negatiivinen, jos joku tahallisesti tuottaa tai yrittää tuottaa toiselle vammoja tai epämiellyttävän olon. Negatiivisia tekoja voidaan saada aikaan sanoin, esimerkiksi uhkaamalla, pilkkaamalla, härnäämällä tai nimittelemällä. Negatiivinen teko on, jos joku lyö, tönii, potkii, nipistää tai pidättelee toista fyysistä kontaktia käyttäen. Negatiivisia tekoja voidaan tuottaa myös ilman sanoja tai fyysistä kontaktia ilmehtimällä tai elein, sulkemalla joku ryhmästä tai kieltäytymällä noudattamasta jonkun henkilön toiveita. (Olweus 1992, 14-15.)

Näin siis Olweus määritteli yhdeksänkymmentäluvun alussa. Kymmenen vuotta myöhemmin koulukiusaamisen tutkija Salmivalli määritteli näin.

Kiusaamisella tarkoitetaan, että joku oppilas joutuu toistuvasti saman tai muiden luokkien oppilaiden kiusaamisen kohteeksi. Kiusaajia voi olla yksi tai useampia.

Kiusaaminen on vallan tai voiman väärinkäyttöä. Sen kriteereinä ovat tahallinen toisen vahingoittaminen, toistuvuus ja osapuolten epätasaväkisyys. (Salmivalli 2003,11)

Tähän määritelmään perustuu myös Suomen kouluissa laajalti käytetty KiVa Koulun kiusaamisen vastustamisohjelman määritelmä koulukiusaamisesta. Koulukiusaaminen määritellään pitkäkestoiseksi prosessiksi, jossa yksi ryhmän jäsen joutuu toistuvasti toisten kielteisten käytöksen kohteeksi (Olweus 1992,2003; Pikas 1990; Salmivalli 1998,2003).

Olweuksen alkuperäinen määritelmä kuitenkin jatkuu:

Negatiivinen teko on myös se, ettei puutu kiusaamiseen tai hae apua
(Olweus 1992,15.)

Edellisen määritelmän laajentaminen ei ole saanut kannatusta kaikissa koulukiusaamisen hallintaohjelmissa. Yksinkertaisin määritelmä lienee se, että jos joku voi huonosti toisen käytöksen seuraamuksena niin se on koulukiusaamista. Mitä siis kiusaaminen on? Riittääkö että joku voi huonosti? Kaikissa edellisissä määritelmissä koulukiusaamisesta korostuu toistuvuus, että yksi tai useat henkilöt toistuvasti kiusaavat samaa oppilasta. Ruotsissa, Suomessa ja Pohjoismaissa on yleensä käytetty Olweuksen määritelmää lyhyessä muodossa.

Kiusaaminen on tietyissä olosuhteissa sosiaalisten prosessien seurauksena syntynyt ilmiö, jossa oleellista on valtasuhteiltaan epätasapainoinen vuorovaikutus ja jossa pyritään usein toistuvasti ja tietoisesti loukkaamaan jotain ryhmän jäsentä (Eriksson 2001; Karhunen 2005, 2.)

Yksi tai useampi henkilö kohtelee erityisesti tai alentaa toista henkilöä. Suhteessa on eriarvoisuutta vallankäytössä. Kyseessä on pitkäaikainen väärinkäytös. Usein mainitaan ulkopuolella oleminen. Kohdata koulussa vastaamattomuutta ja hiljaisuutta, ilmeitä tai kuiskuttelua selän takana on jalostettu muoto kiusaamista. Tämä on hyvin tehokas tapa murtaa oppilaan itsetuntoa. Joutuessaan tällaisen käyttäytymismallin uhriksi on helppo luulla että vika on itsessä. (Fahrman 1996, 4.)

Alkuperäisen käsitteen koulukiusaaminen loi ruotsalainen lääkäri Peter-Paul Heineman vuonna 1969. Koulukiusaaminen määritellään hänen mukaansa tietoisiksi fyysisiksi tai psyykkisiksi hyökkäyksiksi yksilöä kohtaan. Norjalainen psykologian professori ja pedagogiikan dosentti Anatol Pikas määrittelee käsitteen samalla tavalla, mutta rajaa lisäksi pois yksilöiden väliset konfliktit sekä muun kielteisen, sinällään väkivallattoman käyttäytymisen. Kiusaajat vahvistavat toistensa käyttäytymistä (Heineman 1972; Pikas 1987, 31 – 33).

Suomessa Pauli Poikonen ja Päivi Hamarus artikkelissaan ”Miten koulukiusaaminen syntyy” (Poikonen & Hamarus 2007,229) laajentavat Olweuksen kiusaamisen määrittelyä.

Koulukiusaaminen on heidän mukaansa toisen oppilaan pakottamista ja voimakeinoin alistamista johonkin sellaiseen, mihin tämä ei halua. Poikonen ja Hamarus katsovat kiusaamiseksi myös sen, että toista oppilasta ivaamalla tai pilkkaamalla pyritään vaikuttamaan hänen käyttäytymiseensä, suorituksiinsa tai käsityksiinsä itsestään.

Myöskään Hamarus ei haluta omassa tutkimuksessaan rajata käsitettä. Hän myöntää, että tutkimuksia vertailtaessa määrittelyn tulee olla tarkkaa, mutta samalla se kaventaa kiusaamisilmiön havaitsemista. Hamarus lähtee omassa tutkimuksessaan määrittelemään kiusaamista aineistosta käsin sekä oppilaiden kiusaamiselle antamista merkityksistä. (Hamarus,2006b.)

Kiusaamisessa on kiusaajalla enemmän valtaa kuin kohteessa olevalla ja kiusaajalla on kontrolli kohteestaan. Negatiivisen toiminnan tarkoitus on aiheuttaa vahinkoa tai pahaä oloa aiheutetaan kohteelle. Terminologiaan liittyvät edelleen merkityskokonaisuudet, joita ovat erilaisuus, subjektiivinen tapa suhtautua kiusaamiseen, harhauttaminen, maine, sietäminen, eristäminen ja eristäytyminen, vaimentaminen, hauskanpito, rituaalit, pelko, valta, syyllisyys, häpeä, kateus ja normit. Oppilaiden antama kokonaiskuva kiusaamisesta on paljon laajempi kuvattuna omasta yhteisöstään käsin tarkoituksena oli luoda sanallinen ja selkeä kuvaus kiusaamisesta ilmiönä. (Hamarus & Kaikkonen 2007, 234.)

Kiusatun erilaisuuteen liittyvät seikat olivat kielteisiä ominaisuuksia nuorten kulttuurissa ja vastaavasti niiden vastakohtat olivat kulttuurisesti tavoiteltavia ja arvostettuja. Hiljaisuus, ujous, arkuus, herkkyyys, epämuodikkuus, sairaus, rodullisuus, tyhmyys, lapsellisuus, korostetusti esille tullut koulumyönteisyys tai uskonnollisuus on vastakohta oppilaiden edustamille kulttuurisille ihanteille. Paritöitä tehdessä jos opettaja antaa vapaasti muodostaa parit, kaikki etsivät nopeasti toisen parin, ettei kenenkään tarvitse tehdä töitä tietyn oppilaan kanssa. Eristämistä tapahtuu myös oppitunneilla. Jos ryhmätöissä on vapaa tapa muodostaa ryhmiä, jokainen etsii nopeasti jonkun muun parin kuin kiusatun. Nekään, jotka eivät aktiivisesti kiusaa, eivät sosiaalisen paineen alla halua tehdä kiusatun kanssa ryhmätöitä. Kyse ei ole osaamisesta, sillä kyseinen oppilas ”tietää asioista enemmän kuin useimmat muut. (Hamarus & Kaikkonen 2007, 235.)

1.2 Kiusaamisen muotoja

Aikaisempien tutkimusten mukaan kiusaamisen muodot vaihtelevat suorista verbaalisista hyökkäyksistä (haukkuminen ja nimittely) suoriin fyysisiin satuttamisen muotoihin (potkiminen, töniminen) ja toisaalta taas suorista kiusaamisen muodoista (kiristäminen, uhkailu, pilkkaus) epäsuoriin kiusaamisen muotoihin (ryhmästä eristäminen).

Päivi Hamarus nimittää myös yhdeksi kiusaamisen muodoksi myös tiedostamattoman kiusaamisen. Oppilas voi tuntea itsensä kiusatuksi, vaikka muut eivät koe tapahtuvaa kiusaamiseksi. Myös kiusaaja voi uskoa leikkivänsä vaikka muut kokevat tilanteen kiusaamiseksi. Tilanteissa ilmenee väärintulkintaa kuten aina sosiaalisissa suhteissa. (Hamarus (2006b, 90 – 91.)

Höistad jakaa kiusaamisen kolmeen ilmenemismuotoon: hiljaiseen, sanalliseen ja fyysiseen kiusaamiseen. Hiljaista kiusaamista on vaikein havainta. Se voi olla katseen välttämistä, tuijottamista, merkitsevien katseiden vaihtamista toisen kanssa, selän kääntämistä tai vaikenemistä eli toisen kohtelemista kuin hän olisi ilmaa. Lisäksi vältetään kontaktia kiusatun kanssa: ei oteta mukaan leikkiin eikä päästetä viereen istumaan. Tällainen käytös on helppo selittää joksikin muuksi kuin kiusaamiseksi. Sanallinen kiusaaminen on esimerkiksi kuiskuttelua, juorujen levittämistä, matkimista, uhkailua, huomauttelua vaatteista, pilkkanaurua ja pilan tekoa. Nykyisin sanallinen kiusaaminen voi olla myös nimettömien tekstiviestien ja sähköpostien lähettämistä. (Höistad 2003, 80 – 82.)

Fyysinen kiusaaminen on helpointa havaita, sillä sen näkee ulkoisista merkeistä. Joita voivat olla revityt vaatteet ja mustelmat. Fyysistä kiusaamista yritetään peitellä leikin tai urheilun varjolla, niin ettei sitä huomattaisi kiusaamiseksi. (Höistad 2003, 85.)

Hiljainen psyykinen väkivalta on tullut kyberkiusaamiseksi digitaaliseen maailmaan. Kaiken ikäiset kiusaajat ovat saaneet anonymiteettiedun ja helppopääsyyden digitaalisen teknologian kautta. Kyberkiusaaminen koskee sähköposteja, kännyköiden tekstiviestejä ja kuvia sekä henkilöä halventavia Web-sivustoja. Kaikki, joka on tahallista, toistuvaa ja vihamielistä käytöstä ja jonka on tarkoitus vahingoittaa toisia, on kyberkiusaamista. (Andersson & Sturm 2007, 24-27.)

Koulukiusaamisen muodoiksi luokiteltiin tässä tutkimuksessa luokitellaan kiusaava ilmehtiminen, matkiminen, pilkkaus, uhkailu, sulkeminen pois leikistä, tavaroiden ottaminen, kiristäminen, töniminen ja lyöminen. Vastaajille annettiin mahdollisuus tuoda julki omia näkemyksiään myös muunlaisista kiusaamisen muodoista avoimissa kysymyksissä.

1.3 Kiusaaminen ryhmäilmionä

Perinteisesti koulukiusaamista on pidetty ja tutkittu ryhmäilmionä. Seuraavassa esittelen eri tutkijoiden näkemyksiä kiusaajan roolista ryhmässä ja muiden ryhmään kuuluvien roolista yleisönä.

Oppilaat saattavat toimia eri ryhmissä hyvinkin eri tavalla. Yhdenmukaisuuden paineet ja ryhmän normit saavat oppilaan tekemään asioita, joita hän ei muuten tekisi. Kiusattu ei useinkaan saa tukea ryhmässä, koska yhteinen normi on, ettei kiusatulle olla ystävällisiä. (Salmivalli 2005, 130 – 133.) Oppilas muuttaa käyttäytymistään tai käsityksiään toisten taholta tulevan todellisen tai kuvitellun paineen vuoksi. Joskus ryhmäpaine voi olla positiivinenkin ilmiö, kuten kohdistuessaan koulumenestykseen. (Salmivalli 2004, 352.)

Kun koulukiusaamista tapahtuu kouluaikana ja koulualueella, on läsnä muitakin kuin kiusaaja ja kiusattu. Kiusaajan motiivina on usein statuksen saavuttaminen ryhmässä. Hän haluaa tulla nähdyksi ja kuulluksi negatiivisella tavalla yleisön edessä. Olweus puhuu sosiaalisesta tartunnasta. Ryhmässä yksilöllinen vastuu alenee, jolloin melko huolettomastikin oppilaat voivat ryhmän mukana aloittaa kiusaamisen. Syyllisyyden ja vastuullisuuden tunteet laimenevat ryhmässä. (Olweus 1992, 42 – 44.)

Koulukiusaaminen on siis lähes aina ryhmässä tapahtuvaa. Tässä tutkimuksessa kiusaamista tutkitaan ilmiönä, joka tapahtuu oppilaiden yhteisössä ja heidän kulttuurissaan. Jo päiväkodeissa leikilliset repliikit lapsien kesken tarttuvat koko ryhmään. Kiusaamisessa kiusaaja luo ryhmänsä kanssa kiusatusta tietynlaisen negatiivisen maineen. Toisaalta maineen luomisessa oleellista on yleisö, jonka kautta maine leviää yhteisössä edelleen. Oppilasyhteisö toimii omien epävirallisten normiensa ja ihanteidensa mukaan, joista aikuisten maailma on usein tietämätön.

Voimme pitää koulukiusaamista myös aseman tavoittelemisena ryhmässä ja oppilaskulttuurin luoja. Ryhmien välinen vertailu ja ristiriidat auttavat rakentamaan ja säilyttämään ryhmän sisäistä kulttuuria (Scheinin 1987, 56). Kiusaaminen perustuu erojen havaitsemiseen ja niiden tuottamiseen. Erojen ja yhtäläisyyksien kautta oppilasyhteisö luo ja uusintaa oppilaskulttuuriaan. Erojen havaitseminen liittyy juuri kulttuurisesti keskeisiin seikkoihin kuten vaatetukseen, kauneuteen ja voimakkuuteen liittyviin ihanteisiin. Näin ollen kiusaamisella luodaan ja uusinnetaan kulttuurisesti hyväksytyjä ja arvostettuja arvoja ja ihanteita. Erilaisuus ei olekaan enää yksilön erilaisuutta, vaan kiusatun erilaisuus edustaa yhteisön kulttuurisesti arvostamien piirteiden vastakohtia. Täten kiusaaminen vaikuttaa koko yhteisöön muokkaamalla sen arvostuksia ja pakottaa yhteisön jäsenten käsityksiä kulttuuriseen samankaltaisuuteen. Samankaltaisuudesta poikkeamista rangaistaan eri tavoin, usein sosiaalisesti, esimerkiksi hylkäämällä, halveksunnalla tai eristämällä. Nämä rangaistukset ovat paljon kovempia kuin virallisen maailman sanktiot (tunnin jälki-istunto tai rehtorin puhuttelu). Myös kiusatun puolelle asettuminen on asettumista samankaltaisuutta ”meitä” vastaan. Tämä selittää miksi oppilaiden on vaikea puolustaa kiusattua. Kiusaamisen keinot synnyttävät pelkoa sosiaalista rangaistusta vastaan, jolloin harva uskaltaa kyseenalaistaa kiusaajan ja hänen kannattajiensa luomia arvostuksia.

Kiusaaminen luo siihen yhteisöön, jossa sitä tapahtuu, näennäistä rikkinäistä yhteisöllisyyttä. Luokka kokee, että luokassa vallitsee yhteisöllisyys, kun kiusattu luo ryhmään sosiaalisen tilan, jossa kiusattu on yhteinen vihollinen. Kiusaamisessa yhteisöllisyys rakentuu oman yhteisön rikkinäisyyteen, kun yksi sen jäsenistä on pidettävä yhteisön ulkopuolella. (Gradandeu & Gillessen 2006.)

Kiusaamisprosessia on pidettävä jatkuvasti yllä, jotta yhteisöllisyys säilyisi. Kiusaaja varmistaa yhteisöllisyyden pelolla: kukaan ei uskalla asettua kiusatun puolelle pelätessään itse joutuvansa kiusatuksi. Kiusaaja sitoo ympärilleen kannattajaryhmän, joka pysyy ryhmässä toisaalta pelon vuoksi ja toisaalta aseman tavoittelemisen halusta.

Luokassa vallitsee näennäisesti ”hyvä henki, mutta ei kiusatun kohdalla” (Nro 28) (Salmivalli 2003, 36). Kun on joku jota kiusataan, ei ole pelkoa että joutuu itse kiusatuksi. Näennäinen yhtenäisyys tuo kuitenkin oppilaille näennäistä turvaa sosiaalisten verkostojen keskelle, joissa tavoitellaan ystävyyttä ja pelätään eristetyksi tulemistä. Kun on joku jota kiusataan, ei ole pelkoa, että joutuu itse kiusatuksi. (Aapola 1991, Hamarus & Kaikkonen 2007, 236.)

1.4 Kiusaamisen keinot

Koulukiusaamisen malleja, muotoja ja keinoja on tutkittu eri näkökulmista. Hamarus ja Kaikkonen ovat tuoneet esille kiusaamisen keinoja oppilaan näkökulmasta katsottuna.

Kiusaamisen sisältönä on tuotettu erilaisuus. Kiusaamisen keinoja ovat erilaiset toiminnot kuten testaaminen, hauskanpito, vaientaminen, harhauttaminen, rituaalit ja ryhmän yhtenäisyys. Nämä toiminnot edistävät kiusaamisen jatkumista yhteisössä. (Hamarus & Kaikkonen 2007, 231 – 233,)

Kiusaaminen alkaa testaamisesta. Testaaminen ei välttämättä johda kiusaamiseen, mutta voi olla sen alku (Pikas,1990). Testaamisessa puhuessaan oppilaat käyttävät eri termejä kuten esimerkiksi ”vinoilu”. Testaamisen avulla saadaan selville ketkä ovat lähdössä mukaan kiusaamisen kannattajiksi. Se kertoo myös koko luokkayhteisön suhtautumisesta tilanteeseen. Kiusaaja saa myös tietoa siitä miten testaamisen kohteena oleva reagoi. (Hamarus & Kaikkonen 2007, 231.)

Hauskanpidon nimissä nöyryytetään jotakin oppilasta. Tolonen (1998;2001) esittää juttujen kertomisen ja naureskelun kavereiden kanssa tärkeänä sosiaalisuuden muotona. Oppilaat luovat omaa sosiaalista tilaansa suhteessa toisiinsa ja opettajaan. Vastakulttuuri toimii luokassa piiloisesti ja yhteisen sopimuksen turvin. Tämän vuoksi yksittäisen oppilaan on vaikea puuttua kiusaamiseen. Hauskoilla jutuilla saa suosiota ja valtaa ryhmässä. Haetaan siis suosiota ja huomiota kiusattujen kautta. (Hamarus & Kaikkonen 200, 231 – 232.)

Kiusaamista harrastetaan myös harhautuksen muodossa. Vastustaessaan kiusaamista hän vastustaa myös niitä ”epävirallisia etuja” joita kiusaamisesta tulee koko luokalle ” Luokkayhteisölle hetki oli kiusatun nöyryyttämistä, hetki hengähtää tuntityöskentelystä ja ottaa omaa aikaa jutteluun”. Opettajaa harhautetaan, jos hän ei ole riittävän tietoinen oppilaiden sosiaalisista suhteista. (Hamarus & Kaikkonen 200, 234.)

Vaikeneminen on toisaalta syy kiusatuksi tulemiselle, toisaalta vaientaminen tapahtuu kiusaamisen seurauksena. Kun kiusatusta on tehty hauskanpidolla ja julkisella nöyryytyksellä muukalainen ja kun yhdenmukaisuuden halu voimistuu ryhmässä, kiusattu eristyy tai eristetään yhteisöstä. He ovat yhteisössä erottuvia ja eristettyjä, kiusattuja. He saavat näkyä mutta eivät kuulu. Tai jos heitä on pakko kuulla, älköön heitä kuunneltako. Tärkein piirre julkisessa, mutta kohteliaassa välinpitämättömyydessä on sanoutuminen irti kanssakäymisestä (Bauman 2002, 128 – 134.)

Rituaalit ovat yksi tapa tuottaa ja vahvistaa kiusaamista. Rituaaleilla tuotetaan valtaa ja alistetaan. Rituaalit yhdistyvät siihen mielikuvaan ja toiseuden maailmaan, joka on rakennettu kiusatun ympärille. Rituaalit vahvistavat niihin osallistuvien yhteisöllisyyttä. Kiusaamiseen liittyvissä rituaaleissa oleellista on yleisön läsnäolo. Aineistossa esiintyi kiusaamisen liittyviä vallan näyttämisen tai sen ylläpitämisen rituaaleja; alistamista, inho-, eristämisen- ja vaientamisrituaaleja sekä ryhmän yhtenäisyyttä tuottavia rituaaleja. Valtarituaaleista ovat esimerkkeinä toistuvat potkimiset ja hakkaamiset. Väkivaltaa sisältävillä rituaaleilla varmistetaan usein omaa asemaa ja luodaan yhteisön jäsenten keskuuteen pelkoa siitä, että oppilas, joka tukee kiusattua, joutuu itse kiusaamisen kohteeksi. Harhauttamisella tarkoitetaan salakommunikointia, josta osalliset henkilöt sulkevat muut ulkopuolelle. Kiusaamiseen liittyy harhauttamista myös vuorovaikutuksessa. Puheessa voi olla äänen painotuksella, -sävyllä tai sanallisin keinoin aikaansaatuja kaksoisviestejä, jotka ovat usein peiteltyjä. Peittely, johtuu siitä, että todellinen, jollakin tapaa negatiivinen viesti halutaan saada sosiaalisesti hyväksyttävämpään muotoon. Kiusaamisessa kaksoisviestillä harhautetaan opettajia. Kiusattua oppilasta tervehditään opettajan kuullen. Näin opettajille haluttiin antaa kuva, että kiusattu oppilas olisikin kiusaajien ystävä. Toiminta saattaa olla hyvinkin piiloista. Harhauttaminen takaa sen, että kiusaamiseen ei puututa, koska virallinen maailma ei havaitse kiusaamista. Kiusaaminen jatkuu siis valvovien silmien alla ja opettajien tietoisuuteen tulee vaan jäävuoren huippu kiusaamistapauksista. (Hamarus & Kaikkonen 2007, 233.)

1.5 Kiusaamisen yleisyydestä

Ruotsissa on joka vuosi noin 100 000 lasta joutunut koulukiusaamisen kohteeksi. Ruotsissa on peruskoulussa 892 000 lasta. Kiusattuja on siis noin 11 prosenttia peruskoulun oppilaista. Nykytutkimuksen mukaan (kts. luku Friends-ohjelma) tämä luku on saatu alhaisemmaksi 6-7 prosenttiin eli kiusaaminen on vähentynyt Ruotsissa. Tässä laskelmassa on mukana vain ne tapaukset jotka jokainen yksittäinen koulu ja opettaja on tilastoinut kyseisen koulun määritelmän mukaiset kiusaamistapaukset.

Suomalaisten tutkimuksien mukaan kiusattujen määrä on 5-10 prosenttia ikäluokasta (Pörhölä, Karhunen & Rainivaara 2006; Salmivalli, Karhunen & Lagerspetz 1996, Smith, Madsen & Moody 1999). Kiusattujen määrää arvioivissa tutkimuksissa vaikuttavat lukuisat muuttuvat tekijät ja se millaisia menetelmiä käytetään. Vaikutusta on myös sillä onko vastauksena käytetty itsearviointia vai vertaisarviointia. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että alakoulussa jokaisella luokalla on ainakin yksi oppilas, jota kiusataan. Usein tutkimuksissa löydetty osuus on noin 5-10 prosenttia ikäluokasta Suomessa. Juuri se on osuus, joka kertoo, että ennaltaehkäiseviä ohjelmia ja tukiohjelmia kiusaamisen vähentämiseen tarvitaan jokaisessa koulussa. Ruotsissa kiusaamista on uusimpien ruotsalaisten tutkimusten mukaan määrällisesti vähemmän kuin Suomessa.

1.6 Kiusaamisen motiivit

Kiusaamisen motiivit ovat oletettavasti monisäikeisiä. Koulukiusaaminen on yhden tai useamman oppilaan systemaattista häirintää ryhmässä. Se voi sisältää väkivaltaa tai väkivallan uhkauksia. Kiusaamisen motiivina on usein vallan ja statuksen hakemisesta aivan kuten aikaisemmissa tutkimuksissa mainittu Sanna Karhunen (Karhunen, 2005) tutkimus attribuutioteorian viitekehyksessä myöhemmin esitettyinä vahvistaa tuloksellaan. Jari Sinkkonen käsittelee myös koulukiusaajien motiiveja kirjassaan ”Kouluun”.

Kiusantekijöitä on monenlaisia. Joillakin heistä on vakavia puutteita empatiakyvyssä, ja muutamiin sopii suorastaan tunnekyllmyydenkäsite. Joku kenties on itse kokenut vakavaa väkivaltaa kotonaan. Sitten on suuri joukko lapsia, joilla ei ole mitään selittäviä syytekijöitä, joita voitaisiin ”ymmärtää” tai selittää niiden avulla heidän käytöstään. (Sinkkonen & Parvela 2011, 149.) Näin ajatteli myös Olweus kaksikymmentä vuotta aikaisemmin. Tutkimukset osoittavat, että kiusaajalla on usein hyvä itsetunto ja rajoittunut myötälämisen kyky (Olweus, 1991).

Kiusaamisessa on kiusaajalla enemmän valtaa kuin kohteessa olevalla ja kiusaajalla on kontrolli kohteestaan. Negatiivisen toiminnan tarkoitus on aiheuttaa vahinkoa tai pahaan oloa kohteelle. Tämä tapahtuu useita kertoja yli pidemmän ajan. (Fors 1995, 36.)

Hamaruksen mukaan vallan, aseman tai suosion tavoittelu toimii usein kiusaamisen vaikuttimena. Epäviralliset normit ohjailevat voimakkaasti oppilaan käytöstä ja toimivat kiusaamisen motiivina. Hän esittää kiusaamisen motiiviksi härnäämisen. Oppilas testaa miten reagoidaan ja ryhmittelee näin aikaisempien kokemusten perusteella ihmiset tiettyihin luokkiin. Tarkoitus ei ollut alkuperäisesti tuottaa toiselle pahaan mieltä. Kiusaamisprosessi alkaa usein härnäämisestä ja pilailusta, mutta ryhmän vuorovaikutuksesta voi kehittyä kiusaamiseksi. (Hamarus (2006b, 90 – 91.)

Oppilailta itseltä kysyttäessä kiusaamisen motiiviksi ilmoitetaan toisen erilaisuus. Ulkonäöltään tai persoonallisuudeltaan poikkeavat oppilaat joutuvat helpommin kiusaamisen kohteeksi. (Mäkihalvari, 2000.)

Edellisten tutkijoiden mukaan kyseessä on siis vallankäytön tunne ja sen hallitseminen ja saavuttaminen. Vuorovaikutustaidot ovat puutteellisia ja vallankäyttö perustuu alistamiseen ja oman itsetunnon kohentamiseen toisen kustannuksella. Tasa-arvoisuuden, demokraattisuuden ja oikeudenmukaisuuden arvot eivät ole yleisiä arvoja nykypäivän koulumaailmassa. Oman edun tavoittelu voi mennä näiden arvojen edelle

1.7 Kiusaamisesta aiheutuvat seuraukset

Kiusaamisesta aiheutuvia seurauksia on tutkittu vähän ja niitä on vaikea laadullisesti ja määrällisesti mitata.. Seuraavassa pohdin kiusaamisesta seuraavia mahdollisia seurauksia. Jo yksikin kerta koulukiusaamista voi jättää muistijäljen, jonka muistaa läpi elämän. Monet muistavat kiusaamiseen liittyviä kokemuksia yksityiskohtaisesti vuosienkin päästä. Opettajan näkökulmasta katsottuna jo yksi kiusaamistapaus voi vaikuttaa luokan valtasuhteisiin ja oppilaan sosiaaliseen statukseen luokassa.

Kouluissa on hyvin tavallista että mieluummin se joka on tullut kiusatuksi vaihtaa luokkaa tai koulua kuin että uudelleen sijoitetaan oppilas joka kiusaa. Ruotsissa on myös viimeaikoina joissakin harvoissa tapauksissa siirretty kiusaaja toiseen kouluun. Yleisempää kuitenkin on, että vakavissa tapauksissa, joissa tilannetta ei ole kyetty purkamaan, kiusattu vaihtaa koulua vanhempien niin halutessa jos koulu ei ole pystynyt lopettamaan kiusaamista.

Jos kiusattu näkee tilanteen itsestä johtuvana epäonnistumisena saattaa kiusaamiskokemuksella olla hyvinkin kauaskantoisia seurauksia myöhemmin elämässä. On

havaittu, että niillä oppilailta, jotka kokevat itsensä ikätovereiden kielteisen kohtelun uhreiksi, on taipumusta itsesyytöksiin, yksinäisyyteen, ahdistuneisuuteen ja alhaiseen itsetuntoon. (Juvonen & Graham 1998, 591 – 594.)

Monella poikkeavalla myös väkivaltaisilla käyttäytymismalleilla selitetty sillä, että henkilöhistoriasta löytyy koulukiusaaminen.

2 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

Vuonna 1993 Helsingin yliopistossa tehtiin tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen tutkimus. Irma Sihvonen tutki oli kuinka laajaa ja millaista koulukiusaaminen on ala-asteen neljännellä luokalla. Tutkimus tehtiin kyselylomakkeena oppilaille ja vanhemmille. Lisäksi oli vapaamuotoinen ainekirjoitus. Tuloksena ilmeni, että koulukiusaaminen oli yleistä. Vanhemmat ilmoittivat vakavaa kiusausta olevan vähemmän kuin oppilaat. Välitunti ja käytävät olivat yleisin kiusaamispaikka. Kolmasosa tutkimusjoukosta piti koulukiusaamista haittaavana tekijänä koulunkäynnissään.

Jaana Heikkilä ja Kirsi Myllyoja (2008) tutkivat pro gradu-tutkielmassaan koulukiusaamista kuudessa alakoulussa Valkeakoskella. Tutkimuksen kohderyhmänä oli viides- ja kuudesluokkalaiset, otoksena noin kolmesataa oppilasta. Tutkimus oli kvantitatiivinen tutkimus. Tulokset osoittivat, että kiusaamista esiintyi tutkituilla kouluilla. Mainittavia eroja kiusaamisen laadussa tai tavoissa ei ollut tapahtunut 15 vuoden aikana.

Sanna Karhunen (2005) teki tutkimustyönsä ”Miksi meidän luokassa kiusataan? Nuorten käsityksiä ja kokemuksia koulukiusaamisen syistä attribuutioteorian viitekehyksessä.. Attribuutioteoria selventää sitä, miten ihmiset selittävät tapahtumia ja niiden syitä. Aineisto oli kerätty maaseutu- ja kaupunkikoulujen yhdeksältä eri luokalta. Tutkimukseen osallistui 107 oppilasta. Tutkimuksessa tuli esille ryhmän kielteiset käsitykset kiusatusta. Kiusaamisen syynä saatettiin nähdä myös kiusatun tausta kuten ulkomaalaisuus. Kiusatun näkökulmasta kiusaajaa kuvattiin suosituksi, vaikutusvaltaiseksi tai häntä ihailtiin. Kiusattujen näkökulmasta kertomuksissa oli esillä kyvyttömyys ymmärtää kiusaamista ja sen syitä ja tilanne nähtiin käsittämättömänä ja järjenvastaisena. Kiusaamisen syynä nähtiin melko yksiselitteisesti kiusattu, ei kiusaaja. Kiusaaminen nähtiin joissakin kertomuksissa välineenä hallita sosiaalisia verkostoja tai mahdollisuutena saada valtaa. Koulukiusaamista sivustaseuranneilla oppilailta kertomuksissa oli esillä myös kiusaajan ja kiusatun välinen epätasapainoinen suhde, joka kehkeytyi vuorovaikutuksessa ongelmalliseksi. Tätä epätasapainoa kuvattiin ylivoimaa ja statusta esiintuovilla ominaisuuksilla kuten kovis, ihailtu tai suosittu ja kiusattua puolestaan alistavilla tai vähemmin arvostetuilla ominaisuuksilla, kuten hiljainen, nössö, heiveröinen tai esimerkiksi outo. Koulukiusaamisen nähtiin olevan monimutkainen ilmiö, jota ei välttämättä pystytty selittämään

yhdellä tekijällä. Tutkimuksen tulokset antavat viitteitä siitä, että koulukiusaamisen syyt ymmärretään hyvin eritavalla, kun niitä tarkastellaan eri toimijoiden näkökulmasta. Se mikä näyttäytyy kiusatulle käsittämättömänä julmana väärinkäytöksenä, saattaa olla kiusaajan näkökulmasta katsottuna kiusatun ansaitsemaa kohtelua. Kukin oppilas tulkitsee koulukiusaamisprosessiin liittyviä tapahtumia ja niihin johtaneita syitä omiin merkitysperspektiiviinsä sidottuina ja usko oman todellisuutensa totuudellisuuteen.

Päivi Hamarus ja Pauli Kaikkonen ovat tehneet kattavan ja haastavan tutkimuksen ”Miten koulukiusaaminen syntyy ja kehittyy vuonna 2007. Aineistona oli 85 yläkoulu käyvien tukioppilaiden kirjoituksia ja haastatteluja. Tutkimusmetodi oli hermeneuttinen ja tekstit analysoitiin merkityksen analyysia käyttämällä. Tutkimuksessa ilmeni, että kiusaaminen oli vallan tavoittelua yhteisössään. Kiusaamisessa nimetty erilaisuus oli tuotettua. Yhteisön epäviralliset normit vahvistivat kiusaamista ja estivät oppilaita puuttumasta asiaan. He toivat tutkimuksessaan hyvin esille koulukiusaamisen keinoja, joita tässäkin tutkimuksessani myöhemmin esittelen.

Ruotsalainen pedagogiikan professori Solveig Hägglund kiteyttää pohjoismaisessa konferenssissa Tukholmassa vuonna 2003 tutkimusalan nykytilan seuraavasti. Hänen mielestään tutkimusta tarvitaan, jotta opittaisiin ymmärtämään ja tekemään näkyviksi niitä tietoja, käsityksiä, normeja ja arvoja, joita koululaiset kouluarjessaan yhteisesti kehittävät, pitävät yllä ja muovaavat. Tietämyksen syventämiseksi olisi systemaattisesti kuvattava näitä koululaisten seuraavasti. Kiusaamisen tutkimus on pieni, eksklusiivinen tutkimusala. Se on ollut olemassa jo pitkään, mutta sen teoreettinen perinne on vielä kapea-alainen. Alan tutkimustietoa on ollut hyvin saatavilla ja sitä on hyödynnetty monissa kouluissa. Vielä on ratkaisematta monia kysymyksiä ja ongelmia, mutta tutkijoilla on valmiudet niiden käsittelemiseen. Tulevaa tutkimusta linjatessaan Hägglund korostaa, että koulukiusaamista täytyy aiempaa enemmän problematisoida ja tarkastella laajemmissa yhteyksissään, täytyy siis kuvata kiusaamisen sosiaalista, kulttuurista, institutionaalista ja historiallista ekologiaa. Hägglundin mukaan keskeinen kysymys on, millaisia ovat ne sosiaaliset ja kulttuuriset mekanismit, jotka normalisoivat loukkaavan kohtelun, väkivallan, yksin jättämisen, välinpitämättömyyden ja joukosta eristämisenrepresentaatioiden monisyisiä järjestelmiä ja niiden kytköksiä kiusaamiseen. Kuvauksen lähtökohdaksi Hägglund esittää kolme sisältöaspektia, jotka ovat sosiaalinen aspekti, vallan harjoittamiseen kytkeytyvät voimasuhteet sekä ”arkistaminen”. Viimemainitulla hän tarkoittaa sitä, että kiusaamista ja loukkaavaa kohtelua liian usein pidetään normaalina ja koulun arkeen kuuluvana, ne siis ”arkistetaan”. Tällainen ajatus johtaa pelottaviin yhteiskunnan tulevaisuusskenaarioihin.(Hägglund, 2003)

3 ENNALTAEHKÄISEVÄT OHJELMAT

3.1 KiVa Koulu-ohjelma

KiVa Koulu on Opetusministeriön rahoituksella Turun yliopistossa kehitetty toimintamalli koulukiusaamisen vähentämiseksi. KiVa Koulu -ohjelman käyttäjiksi on Suomessa rekisteröitynyt noin 2500 koulua. Tämä vastaa noin 90prosenttia Suomen perusopetuksesta vastaavista kouluista. Rauhankasvatusinstituutti on myöntänyt 30-vuotisjuhlaansa kunniaksi Helena Kekkosen mukaan nimetyn rauhankasvatuspalkinnon KiVa Koulu menetelmälle.. KiVa Koulu hankkeen kehittäjät professori Christina Salmivalli ja erikoistutkija Elisa Poskiparta ovat palkintoperusteiden mukaan edistäneet rauhan teemojen käsittelyä koulussa sekä innostaneet oppilaita puuttumaan ja toimimaan koulukiusaamistilanteissa.(<<http://www.kivakoulu.fi>>)

Ohjelman kehittäjät Turun yliopistossa valitsevat myös Vuoden KiVa Kouluja. Valinnan tarkoituksena on löytää ja palkita kouluja, joissa KiVa Koulu -ohjelmaa on viimeksi kuluneen lukuvuoden kuluessa toteutettu poikkeuksellisen laadukkaasti. Hyvien esimerkkien myötä pyritään motivoimaan myös muita kouluja ohjelman korkeatasoiseen toteuttamiseen. Ensimmäisessä valituissa kouluissa KiVa Koulu -ohjelman koordinointi ja toteuttaminen sekä siitä tiedottaminen niin oppilaille kuin vanhemmillekin oli hoidettu mallikelpoisesti. KiVa-tiimit olivat selvittäneet esille tulleet kiusaamistapaukset, ja ohjelma oli näkynyt koulun arjessa monella tavalla. Myös saavutetut tulokset olivat kouluissa erinomaisia. Kiusattujen osuus väheni heti kokeiluvuonna 67 prosenttia, mikä motivoi henkilökuntaa jatkamaan hyvää työtään. Oppilaat kokivat ilmapiirin erittäin hyväksi ja kertovat kiusaamistapauksiin puuttuttavan välittömästi ja tehokkaasti. Koulussa toimii kaksi KiVa-tiimiä, luokanopettajat pitivät säännöllisesti ohjelmaan kuuluvia oppitunteja ja oppilaat olivat päässeet pelaamaan KiVa-tietokonepeliä. Kiusaamistapausten selvittämiskeskusteluissa koulun KiVa-tiimi käytti niin kutsuttua Yhteisen huolen menetelmää. Toisessa palkinnon saaneessa koulussa ohjelmaan kuuluvia teemoja oli toteutettu ansiokkaasti ja oppilaat oli ohjeistettu käyttämään KiVa Street -oppimisympäristöä. Ensimmäisen vuoden aikana

muita kiusaavien oppilaiden osuus putosi peräti 90 prosenttia ja kiusatuksi joutuvien osuuskin 56 prosenttia. Kiusaamistapaukset selvitetään nk. Kiusaamisen tuomitsevilla menetelmällä. (<<http://www.kivakoulu.fi>>)

Edellä mainitut esimerkit osoittavat ohjelman laatijoiden mukaan, että kiusaamisen vastaisessa työssä on kysymys ennen kaikkea koulun prioriteeteista. Kiusaamisen vastainen ohjelma mahtuu koulun arkeen kun sille tehdään tilaa. KiVa Koulu -ohjelmaa laadukkaasti toteuttavilla kouluilla on erinomaiset mahdollisuudet vähentää kiusaamista ja lisätä koulun hyvinvointia.

Ohjelma jakaantuu yleisiin ja kohdennettuihin toimenpiteisiin. Yleisten toimenpiteiden tavoitteena on luoda käsitys, että ohjelman valinneissa kouluissa vastustetaan kiusaamista määrätietoisesti ja siihen osallistuvat kaikki. Jokaisessa KiVa Koulu-ohjelmaa toteuttavassa koulussa toimii vähintään kolmen opettajan tai muun aikuisen muodosta KiVa-tiimi, jonka tehtävänä on esille tulevien kiusaamistapausten selvittely yhdessä luokanopettajan kanssa. Ensimmäisen luokan aikana pidetään kymmenen kaksoistuntia suunnilleen kuukauden välein aiheesta. Tavoitteena on herättää lapsen empatiaa ja auttaa häntä pohtimaan, miltä kiusattuna oleminen tuntuu ja miten toisia voi ottaa huomioon. (<<http://www.kivakoulu.fi>>)

Kohdennettuihin toimenpiteisiin ryhdytään silloin, kun kiusaamistapaus on tullut ilmi. Kiva-tiimin jäsenet käyvät yksilö- ja ryhmäkeskusteluja kiusaamiseen osallistuneiden ja kiusatuksi joutuneen lapsen kanssa. Kiusaajille kerrotaan heidän toimineen väärin ja ilmoitetaan, että kiusaaminen on loputtava heti. Heidät tavataan ryhmänä ja sitoutetaan yhteisiin päätöksiin. Seuranta keskustelussa varmistetaan, että asia on saatu hoidetuksi. Menetelmässä on keskeistä yllätyksellisyys. Koulussa toimii muutaman opettajan tiimi, joka alkaa selvittää kiusaamistapausta sen tultua ilmi. Asiaan sekaantuneet oppilaat haetaan kesken oppitunnin selvittämään asiaa ilman varoitusta. Kiusatun kanssa tehdyt keskustelut tapahtuvat salassa, niin etteivät kiusaajat ehdi varautua keskusteluihin. Tässä mallissa sovitaan myös seurantatapaaminen.

Tieto kotiin lähtee vasta silloin kun kaikkia osapuolia on kuultu, eikä silloinkaan välttämättä kiusaajan kotiin. Tämä selitetään sillä, että tieto oman lapsen kiusaajan roolista on niin vaikea asia vanhemmille, että nämä pyrkivät kieltämään tilanteen ja samalla vesittämään asian selvitysyriytykset.

KiVa Koulu-ohjelma on mukana olevien koulujen pysyvä toimintatapa. Ohjelma koskee aina kokonaista koulua. Ohjelmaan kuuluu opettajan opas tuntisuunnitelmiseen, kiusaamisen vastainen tietokonepeli, julisteita, välituntivalvojen huomioliivit ja vanhempien opas. (<<http://www.kivakoulu.fi>>)

Ohjelman käynnistyessä Suomen kouluissa tehtiin tilannekartoitus oppilaskyselyyn perustuen ja näin saatiin tietoa koko Suomen tasolla. Kysely osoitti, että toisten kiusaaminen vähenee aluksi iän myötä, mutta lisääntyy jälleen murrosiän kynnyksellä. Yläasteella kiusattuja on usein kiusattu jo

vuosien ajan. Iän myötä myös kiusaamisesta kertominen vähenee. Myös oppilaiden luottamus opettajien mahdollisuuksiin puuttua kiusaamistilanteisiin vähenee. Yläasteella kiusattujen tilanne näyttäisi olevan kaikkein pahin, koska kiusaajia on suhteellisen paljon ja kiusaaminen keskittyy harvoihin nuoriin. Heistä monia on kiusattu jo monen vuoden ajan, ja siitä kertominen on harvinaista kartoituksen tutkimustulosten mukaan. Jo yhden vuoden kestänyt Kivan toteuttaminen vähensi kiusaamisongelmien esiintyvyyttä ja lisäsi kouluturvallisuutta ja hyvinvointia. KiVa-oppitunnit pidetään aina ensimmäisellä, neljännellä ja seitsemännellä luokalla. Tarkoitus on saada ohjelma toimimaan jo yhden vuoden jälkeen ja jatkossa mahdolliset vaikutukset kumuloituvat. Kiusaamistapausten selvittämiskeskustelut tuottivat tulosta. Kokeiluvaiheessa koulussa toimineet Kiva-tiimit täyttivät kiusattujen ja kiusaajien kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta lyhyen raportin, joka toimitettiin Turun yliopiston tutkijaryhmälle. Raporteista selviää, että kiusatuista oppilaista 99,2 prosenttia kertoi seurantakeskustelussa tilanteensa muuttuneen parempaan suuntaan, kun vain 0,8 prosenttia koki tilanteen pysyneen ennallaan. Yhdessäkään tapauksessa kiusattu oppilas ei kertonut kiusaamisen lisääntyneen tiimin puuttumisen jälkeen. (Salmivalli 2003, 71-73.)

3.2 Verso-ohjelma

Vertaissovittelu on Opetusministeriön tukema ratkaisuhenkisyyteen pohjautuva menetelmä, joka perustettiin vuonna 2003. Vuoden 2011 lopussa Suomessa on yli 400 Verso-koulua yli 90 paikkakunnalla. Verso-koulut tavoittivat yli 82 000 oppilasta ja heidän huoltajaansa.

Vertaissovittelu perustuu restoratiiviseen ajatteluun, jossa on kyse ihmissuhteiden ja tunteiden huomioon ottavasta konfliktinhallinnasta. Restoratiivinen ajattelu korostaa yhteistyöhön perustuvaa myönteistä prosessia ja yhteisymmärrykseen perustuvaa lopputulosta.

Tätä suomalaista koulusovittelumenetelmää on kehitetty jo yli kymmenen vuotta. Verso on Suomen sovittelufoorumi ry:n hanke, jota rahoittaa Raha-automaattiyhdistys. Suomen sovittelufoorumi on yleishyödyllinen voittoa tavoittelematon yhdistys. Koulun arkipäivään kuuluu oppilaiden välisiä ristiriitoja ja kiusaamistilanteita, joita opettajat eivät aina pysty huomaamaan tai niihin kiireisen työpäivän aikana puuttumaan. Sovittelukoulutuksen saaneet oppilaat sovittelevat koulussa oppilaiden kesken syntyneitä ristiriitoja erikseen kehitetyn järjestelmän mukaisesti. Toiminnan tavoitteena on ehkäistä ennakolta toimintahäiriöitä koulussa edistämällä oppilaiden vuorovaikutustaitoja. Kun oppilaat saavat itse äänensä kuuluviin ja pääsevät osallistumaan ristiriitojen ratkaisuun, opettajilta säästyy työaika varsinaiseen koulutyöhön. Samalla oppilaat oppivat vuorovaikutustaitoja, ihmissuhdetaitoja, erilaisuuden ymmärtämistä, kulttuurien kohtaamista ja rauhanrakentamista. Vertaissovittelu tukee koulun muita yhteisöllisiä

toimintatapoja.(<<http://www.verso.fi>>)

Verso ohjelman nettisivut nostavat siis korostetusti esille opettajan säästetyn työajan minuutilleen ja siitä aiheutuvat taloudelliset säästöt kouluille. Verkkosivut lupaavat myös, että sovittelu jakaa työtä opettajan ja oppilaiden kesken ja luultavasti tukee opettajien jaksamista ja vähentää uupumusta. Vertaissovittelu on menetelmänä yksinkertainen selkeä kaava, jonka mukaisesti osapuolia hieman vanhemmat sovittelijoiksi koulutetut oppilaat auttavat osapuolina olevia oppilaita löytämään itse ratkaisun ristiriitaansa. Sovittelun aikana osapuolet saavat kertoa oman näkemyksensä tapahtuneesta, kuvata tuntemuksiaan ja pohtia eri ratkaisuvaihtoehtoja. Sovittelijoilla ei ole valtaa jakaa rangaistuksia ja heitä sitoo vaitiololupaus. Kaavaa noudattamalla sovittelijaoppilaat ja ristiriidan osapuolet etenevät lopulta sopimukseen, jonka toteutumista seurataan.(<<http://www.verso.fi>>.)

Aikuisjohtoisessa sovittelussa sovittelukoulutuksen saaneet kaksi aikuista tai aikuinen ja oppilas sovittelevat koulussa tapahtunutta riitaa tai mielipahaa aiheuttanutta tekoa. Soviteltava tapaus on luonteeltaan sellainen, ettei tapausta voi antaa vertaissovitteluun eikä siitä ole tehty rikosilmoitusta. Vanhempien ja rehtorin osallisuus on näissä tapauksissa tärkeää. Tärkeää on myös huolehtia siitä, että sovittelun periaatteet vapaaehtoisuudesta, puolueettomuudesta, vaitiolosta ja työskentelystä ilman rangaistuksia toteutuu. Kouluissa on usein laadittu turvallisuussuunnitelma, johon yhtenä keinona on kirjattu sovittelu. Näin on määritelty myös ne kriteerit, joiden pohjalta sovittelua käytetään eri tilanteissa. Sovittelu käynnistetään yhdeksän portaan menetelmällä jotka ovat:

1. Otetaan yhteys Suomen sovittelufoorumien Versohankkeeseen
2. Sovitaan koulutuspäivämääristä
3. Koulutetaan henkilökunta
4. Valitaan ohjaaja- ja oppilasryhmä
5. Koulutetaan ohjaajat ja sovittelijat
6. Tiedotetaan opettajia, oppilaita ja huoltajia
7. Käynnistetään toiminta
8. Nivotaan toiminta koulun arkeen
9. Huolehditaan jatkokoulutuksesta

Vertaissovittelu käynnistyy koulussa koulutuksella, johon osallistuvat sekä koulun henkilökunta että vertaissovittelijoiksi valitut oppilaat. Oppilaskoulutuspäivän aikana oppilaiden kanssa

keskustellaan koulun arjessa esiintyvistä häiriötilanteista ja pohditaan vertaissovittelun toimivuutta kaikenlaisten hässäköiden ratkaisemisessa. Vertaissovittelu on yksinkertainen ja selkeä toimintamalli, jonka mukaisesti sovittelijoiksi koulutetut oppilaan auttavat kiusaamisen tai ristiriitojen osapuolina olevia oppilaita löytämään ratkaisuja. Menetelmä opetellaan sarjakuvan avulla ja sitä harjoitellaan draamaa apuna käyttäen. Jokainen koulutuksen käynyt saa vertaissovittelijan Verso-ajokortin. Sen avulla voit näyttää olevasi vertaissovittelija ja samalla se toimii muistilappuna sovittelun kulusta. (<<http://www.verso.fi>>)

Vuoden 2009 aikana toteutui vertaissovittelutoiminnan ulkopuolinen evaluointi jonka toteutti Suomen nuorisotutkimusseuran tutkija Tomi Kiilakoski. Hänen mukaansa vertaissovittelu on toimiva menetelmä ratkottaessa erilaisia konflikteja koulussa. Vertaissovittelu on osa oppilaiden osallisuutta lisäävää toimintaa (Kiilakoski, 2007).

Ohjelman nettisivujen mukaan jopa 90 prosenttia vertaissovittelijoina toimivista oppilaista pitää tehtävää mielekkäänä ja tärkeänä. Sovittelun periaatteet - vaitiolovelvollisuus, puolueettomuus, vapaaehtoisuus ja ratkaisujen etsiminen - ovat osapuolten kokemusten mukaan toteutuneet hyvin. Oppilaiden kyvykkyyden oivaltaminen on saanut aikuiset luottamaan siihen, että tuettuina, vaikkakin kasvussa keskeneräisinä, oppilaat voivat olla merkittäviä toimijoita, kun koulun työrauhaa turvataan. 87 prosenttia osapuolina olleista oppilaista pitää hyvänä sitä, että koulussa voidaan sopia riitoja vertaisten kesken. (<<http://www.verso.fi>>)

Vertaissovittelu perustuu restoratiiviseen ajatteluun, jossa on kyse ihmissuhteiden ja tunteiden huomioon ottavasta konfliktinhallinnasta. Restoratiivinen ajattelu korostaa yhteistyöhön perustuvaa myönteistä prosessia ja yhteisymmärrykseen perustuvaa lopputulosta.

Verso on koulusovitteluhanke, joka pohjautuu Belinda Hopkinsin restoratiivisen koulun malliin. Ohjelma antaa siihen osallistuville kokonaiskuvan sovittävän ja restoratiivisen koulun lähtökohdista sekä antaa työmenetelmiä restoratiivisen lähestymiseen ja toimimiseen koulun arjessa. Sovittelu on vapaaehtoinen, yksilöllinen konfliktinhallintamenetelmä, jossa puolueettomat sovittelijat toimivat fasilitaattoreina eli sovinnon mahdollistajina. Sovittelussa asianosaiset itse etsivät ja löytävät ratkaisun tilanteeseen sovittelijoiden tuella. Sovittelussa käsitellään tekoja, tunteita, arvoja ja ratkaisuja. (<<http://www.verso.fi>>)

Suomalaisen koulusovittelun keskeisinä lähtökohtina ovat oppilaiden osallisuuden vahvistaminen sekä sosiaalisten taitojen oppiminen. Kehittämistyöryhmä on tehnyt tiiviisti myös kansainvälistä yhteistyötä kehittäessään suomalaista restoratiivisen koulun mallia. Ensimmäiset koko koulun restoratiiviseen lähestymiseen valmentavat koulutukset käynnistyvät vuoden 2010 lopulla brittiläinen tohtori Belinda Hopkinsin restoratiivisen koulun malliin mukaan. Hän kiteyttää tavoitteet ja teemat restoratiivisen koulun mallista näin:

Restoratiivisen koulun tavoitteet (*Belinda Hopkins 2006*):

- Kouluyhteisön turvallisuuden, työrauhan ja ilmapiirin parantaminen
- Eristämisen ja eristäytymisen vähentäminen
- Yhteenkuuluvuuden ja yhteisöllisyyden tukeminen
- Moraalin ja itsetunnon kohottaminen
- Konfliktien ja häiriökäyttäytymisen vähentäminen koko yhteisössä
- Koulun henkilökunnan uupumisen vähentäminen

Restoratiivisen koulut teemat (*Belinda Hopkins 2010*):

- Jokaisen näkökulma on ainutlaatuinen ja arvokas
- Ajatukset vaikuttavat tunteisiin, tunteet vaikuttavat toimintaan
- Empatia ja myötätunto muita kohtaan
- Tarpeiden tunnistaminen ennen ratkaisuja
- Luottamus osapuolten ratkaisukykyyn ja heidän voimaantumisensa tukeminen

Vertaissovittelulla on aina aikuisen tuki ja vertaissovittelijaryhmää ohjaa koulussa koulun henkilökunnasta muutaman henkilön tiimi tai työpari. Vanhemmille tiedotetaan toiminnan alkamisesta koulussa. Vakavampi ja pidempiaikainen kiusaaminen viedään aina aikuisten hoidettavaksi sovitun strategian mukaan. Kyselyjen mukaan 95 prosenttia vertaissovittelussa syntyneistä sopimuksista on pitänyt. Sopimuksella sovitaan ennen kaikkea siitä, ettei mieltä pahoittanut toiminta osapuolten välillä enää toistu. Vertaissovittelu tuo koululle myönteisen puuttumisen menetelmän perinteisten puuttumisen keinojen rinnalle. Vertaissovittelu ei ole kaikkia ongelmia poistava menetelmä, vaan vertaissovittelun avulla pyritään ratkaisemaan koulun arjessa esiintyviä pienempiä välikohtauksia ja näin samalla voidaan ennaltaehkäistä suurempien ongelmien kertymistä. Varhainen puuttuminen on osa sovitteluhanketta. (<<http://www.verso.fi>>)

Sovittelun ydin on dialogissa, oppimisen halussa ja toisen ihmisen näkökulman ymmärtämisessä. Sovittelu on menetelmä käytössä laajasti yhteiskunnan eri osa-alueilla. Sovittelutyön osa-alueita ovat riita ja rikosasioiden sovittelu, koulusovittelu, työyhteisösovittelu, naapuruussovittelu, perhesovittelu, ympäristöasioiden sovittelu. Koulusovittelukäsitettä käytetään yläkäsitteenä kaikesta koulun sisällä tapahtuvasta sovittelusta. Vertaissovittelu ja aikuisjohtoinen sovittelu ovat menetelminä osa koulusovittelua. (<<http://www.verso.fi>>)

Vertaissovittelumenetelmällä on soviteltu nimittelyjä, haukkumista, huutamista, ulkonäköön tai olemukseen liittyvää mieltä pahoittavaa kommentointia, tunnilla esimerkiksi toisen vastausten mitätöivää kommentointia, jatkuvaa ikävää vihjailua, selän takana puhumista tai perättömien

juorujen lähettämistä, ilkeiden tekstiviestien tai sähköpostien lähettämistä, tönimistä, läpsimistä, kiinnipitämistä, tappeluita ja ns. leikkitappeluita, jotka kiihtyvät liiaksi, etuilua ja tuuppimista ruokajonoissa tai ulos- tai sisäänkäynnin yhteydessä, uhkailua, alistamista tai pakottamista vaikkapa ”isomman ja vahvemman oikeudella”, toisen omaisuuden luvatonta lainaamista, tarvelemistä tai piilottamista. (<<http://www.verso.fi>>)

Aikuisjohtoiseen koulusovitteluun ohjautuvat mm. jatkuva häiriökäyttäytyminen, joka aiheuttaa oppimisen vaikeutumista ja mielipahaa, toisen omaisuuteen kohdistunut ilkivalta, jossa neuvotellaan myös korvauksista, aikuisen ja opettajan ja oppilaan välinen väärinymmärrys tai väärintulkinta, aikuisen tai opettajan ja vanhempien välinen ristiriita. (<<http://www.verso.fi>>)

Koulutus ja tiedottaminen käynnistävät vertaissovittelutoiminnan koululla. Vertaissovitteluryhmää ohjaa koulussa koulun henkilökunnasta muodostuva 3-8 aikuisen ryhmä, jonka jäsenet toimivat vertaissovittelijoiden ja käytännön toimien ohjaajina. Toiminnan käynnistyessä olennaisen tärkeää on järjestää koulun koko henkilökunnan koulutus. Koulutuspäivän aikana oppilaat omaksuvat sovittelijan roolin ja tehtävät. Koulutuksen myötä kouluille syntyy tietoa, taitoa ja välineitä, joilla sovittelun mahdollisuudesta ja hyödyistä voidaan järjestelmällisesti tiedottaa. Verson oppituntikonaisuus antaa mahdollisuuden toteuttaa kaikilla luokilla oppitunnin, jonka tuloksena kunkin luokan oma kokemus häiriötilanteista ja niihin puuttumisesta tulee selkeästi esiin. Samalla oppilaiden ymmärrys sovittelusta konfliktinhallintamenetelmänä kasvaa ja oivallus oikeudesta osallisuuteen johtaa aitoon vastuunottoon. (<<http://www.verso.fi>>)

Kouluilla seurataan sovittelutoiminnan kehitystä. Kyselyistä tuotetun yhteenvedon mukaan 86 prosenttia vertaissovittelun ohjatuista tilanteista ovat olleet fyysistä tai sanallista mielipahan tuottamista. Myös eristämistä ja pakottamista ja toisen omaisuuteen kohdistuvaa ilkivaltaa oli onnistuttu sovittelussa selvittämään. Noin 95 prosenttia vertaissovittelusta johtaa sopimukseen, joka pitää. Sopimuksessa sovitaan ennen kaikkea että, että mieltä pahoittanut toiminta ei osapuolten välillä enää toistu. Vertaissovittelijoina toimivista oppilaista 95 prosenttia pitää tehtävää mielekkäänä ja tärkeänä. Sovittelun pääperiaatteet vaitiolovelvollisuus, puolueettomuus, vapaaehtoisuus ja ratkaisujen etsiminen ovat osapuolten mukaan toteutuneet erittäin hyvin. Sovittelijoista 82 prosenttia kokee onnistuneensa osapuolten auttamisessa. Sovittelijoista 90 prosenttia pitää sovittelua koulussaan hyväksyttynä toimintatapana. Osapuolista 90 prosenttia piti sovittelussa antamansa lupauksen ja oli myös sitä mieltä, että oli saanut kertoa vertaissovittelussa oman näkemyksensä. Osapuolina olleet pitivät myös hyvänä sitä, että oppilaat voivat ratkoa riitojaan vertaissovittelussa ilman aikuisia. Osapuolina olleet oppilaat kokivat, että sovittelun periaatteet ovat toteutuneet vertaissovittelutilanteessa hyvin. Vertaissovittelijat ovat kertoneet, että sovittelussa opitaan kuuntelemaan, keskustelemaan, ymmärtämään toisia ja erilaisuutta, sosiaalisia

taitoja ja ratkaisun teon taitoja sekä ottamaan vastuuta omista teoista ja käytöksestä. Ohjelman mukaan merkittävää ei ole niinkään yksittäisten tapausten vakavuuden määrittely kuin se, että tuetaan oppilaiden kasvua ja kehitystä asiantuntijuuteen toiminnassa, jonka he kokevat mielekkääksi ja palkitsevaksi. Edelleen ohjelma perustelee, että on todettu, että yhteiskunnan ja yksilön, eli rakenteen ja toimijan, vuorovaikutuksessa rakenne luo toimintaa, mutta toiminta samalla uusintaa rakenteita. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistaminen syntyy juuri tässä vuorovaikutuksessa.(<<http://www.verso.fi>>)

3.3 Friends-ohjelma

Ruotsissa Friends tukiohjelma koulukiusaamisen ennaltaehkäisemiseksi ja vähentämiseksi perustettiin 1997. Ohjelman idean loi ylä-asteella kiusatuksi tullut oppilas. Friends on Ruotsin suurin hallintaohjelma koulukiusaamista vastaan ja on levinnyt koko Ruotsin alueelle.

Ohjelman uusimman tiedoitteen mukaan 7–8 prosenttia koululaisista kiusataan Ruotsissa. Se vastaa noin 50 000 oppilasta ja 1650 koululuokkaa. 1,5 prosenttia näistä on kiusattu yli vuoden. Se on lukumäärältään 14 000 oppilasta tai 400 koululuokkaa,(<<http://www.friends.se>>)

Ohjelma on kouluttanut 100 000 oppilasta, koulun henkilökuntaa ja vanhempia ja leviää edelleen. Ohjelman perusajatus on oppilaan oman asenteen muutos joka johtaa toiminnan ja käyttäytymisen muutokseen. Pienet asiat kuten tervehtiminen ja viereen istuminen merkitsevät paljon sille joka on joutunut kiusatuksi. Nämä oppilaat jotka uskaltavat käyttäytyä eri tavalla kuin muut ja eivät kulje lauman mukana uskaltavat olla erilaisia ja lähestyä kiusattua mahdollisesta epäsuosiosta tai sanktioista huolimatta. Vähitellen muita oppilaita seuraa mukaan näiden ensimmäisten mukana. Tämän jälkeen kiusaamisen voi loppua kokonaan. Ohjelma perustuu oppilaan omatoimisuuteen. Ohjelma jopa väittää että kiusaamisen lopettaminen on oppilaan vastuulla mutta tähän työhön he saavat apua aikuisilta. Ohjelman mukaan oppilaat tietävät paremmin kuin aikuiset mitä luokassa tapahtuu. Myös se, että sillä että toinen oppilas huomaa ja etenkin se, että hän välittää on suurempi merkitysarvo kuin että aikuinen huomaa ja välittää. (<<http://www.friends.se>>)

”Kamratstödjare” tukioppilas valitaan luokalta. Valitulla oppilaalla tulisi olla empatiakykyä ja hänen tulisi olla sellainen ystävä ja tukija, johon voi luottaa. Nämä tukioppilaat saavat koulutusta säännöllisesti Friends-kouluttajalta. Tämä tukihenkilö pysyy samana koko kouluajan ajan. Näin opitut taidot kypsyvät ja harjaantuvat vuosien mukana. Koulutus antaa tukioppilaille taitoja sanoa vastaan ”ei” ja sanoa ja toimia vastaan ryhmäpainetta ja osallistua yleisen positiivisen ilmapiirin

luomiseen luokassa ja koulu yhteisössä. Friends-ohjelmalla on myös mittava valtakunnallinen mainos- ja tietoisuus ohjelma ruotsin televisiossa. Nämä tietoisuuskäytännöt tulevat illalla parhaaseen mainosaikaan. Tällä mainoskampanjalla on todennäköisesti suuri vaikutus lasten kykyyn tunnistaa koulukiusausta omasta koulu ympäristöstään. Tietoisuuskäytännöt sisältävät tyypillisiä tilanteita joissa kiusataan koulu ympäristössä nuorten omalla kielellä.

3.4 Mombus-ohjelma

”Mombus” nimi tulee ruotsinkielisestä sanasta ”mobbingombudsman”, sana on lyhenne sanasta ”mobbing ombudsman”(mombus-asiamies). Mombus ennalta ehkäisevä ohjelma kiusaamista ja syrjäytymistä vastaan. Ohjelma esitellään yhteistyöprojektiksi oppilaiden, koulun henkilökunnan ja vanhempien kesken. Oppilaat ovat ”tukijoita” ja koulun henkilökunta ja vanhemmat toimivat yhdessä erilaisten yhteistoiminta aktiviteettien muodossa.

Ohjelman perusidea on lasten oma aktiivisuus. Oppilaat yritetään saada välittämään oikeasti toisistaan ja toimimaan koulukiusaamista ennaltaehkäisevästi ja estävästi koulupäivän aikana. On huomattu, että koulun henkilökunta ja opettajat eivät ulotu kaikkialle (Staff, 2001, 3.)

Jokaisessa luokassa on kaksi tukihenkilöä ”Mombus-oppilasta” kahden viikon ajan vuosiluokilta 1-5. Heillä on keltaiset näkyvät liivit pitkällä välitunneilla, joita on kaksi. Nämä oppilaat tarkkailevat tehostetusti kahden viikon voisiko kiusaamista tapahtua koulu aikana. Jos he havaitsevat jotakin heidän tulee mennä ja kertoa lähimmälle välitunnilla olevalle aikuiselle välittömästi . Välituntivalvoja ratkaisee viekö hän asian edelleen luokanopettajalle. Kaikki koulun oppilaat ovat Mombus-oppilaita vuorottain lukukauden aikana. Näin saadaan kaikki tuntemaan olevansa osa projektia ja ohjelmaa ja kykenevänsä vaikuttamaan asioihin. Mombus-oppilaat ovat mukana omissa leikeissään ja aktiviteeteissaan välituntien aikana eivätkä sananmukaisesti toimi välituntivalvojina. Mombus-oppilaat ja koulun Mombus-opettajat tai muu henkilökunta pitävät säännöllisesti kokouksia joista pidetään kokouspäiväkirjaa. (Staff, 2001, 6.)

Jokaiselta luokalta on yksi vanhempi mukana Mombus-vanhempien kerhossa, joka kokoontuu yhdestä kahteen kertaan lukukaudessa. Tässä kokouksessa keskustellaan mahdollisista ongelmista ja suunnitellaan yhteisiä illanviettoja esimerkiksi Mombus-discon muodossa. Jokainen oppilas saa Mombus-jäsenkortin joka on voimassa koko eliniän. Ohjelma alkoi koulussa vuonna -96 perustajansa toimesta. Ohjelmalla pyritään eliminoimaan tai vähentämään koulukiusaaminen niin vähäiseen kuin mahdollista. Tutkimuskohteena oleva Mombus-ohjelma on valtakunnallinen ohjelma ja laajalti levinnyt ruotsalaisissa kouluissa. Muitakin kilpailevia kiusaamisenvastustamisohjelmia on Ruotsissa, osa niistä on kaupallisia. Tässä ohjelmassa käytettiin

hyviä konkreettisia ja y visuaalisia sitoutumisen keinoja. Jäsenkortti taskussa on sitoutumisen symboli ja ”ystävyydenpenkki” koulun välituntialueella muistuttaa ystävällisyydestä, vaikka ujuden takia tai ryhmäpaineen alla sitä käytettiinkin harvoin alkuperäisessä merkityksessä.

Tutkimuskoulussa Mombus-ohjelma toimi käytännössä seuraavalla tavalla. Kouluilla on mahdollisuus muokata ohjelmasta itselleen sopivat toimintamuodot. Oppilaat vuorottelevat ollessaan Mombus-asiamies. Kaksi oppilasta kerrallaan ja kaksi viikkoa kerrallaan. Viikon ollessa lopussa järjestetään tuokio aikaa opettajan kanssa, keskustellaan ja kirjoitetaan raportti. Edellisen viikon kokemukset otetaan luokan kanssa esille. Silloin tulee tilaisuus puhua toverillisuudesta, mitä on välittää toisista, ja miksi kiusataan ja miltä tuntuu olla ulkopuolella. Jos halutaan ennaltaehkäistä kiusaamista pitää jatkuvasti keskustella näistä asioista. (Staff, 2001, 3.)

Luokanopettaja jättää joka viikko raportin rehtorille tai muulle Mombus-vastaavalle ja arkistoi raportit. Tällä tavalla on mahdollista huomata jos tietyt oppilaat tulevat jatkuvasti esille Mombus-raporteissa ja ketkä huomataan olevan mahdollisesti kiusaamisen kohteeksi tai syrjäytyneen.. Jos asia on arkaluontoinen ja tarvitsee salaisuudenpitolakia täytyy luokanopettajan tiedottaa asia kuraattorille, kouluhoitajalle tai rehtorille. Koulussa toimii myös oppilaanhuoltoryhmä siihen kuuluvine kokouksineen (LIITE 1, Mombus). Mombus-klubiin voi kuulua oppilaita, vanhempia ja innostuneita opettajia. Klubilla on myös johtoryhmä tai neuvosto. On tärkeää että oppilaiden toiveet, odotukset ja raportointi otetaan huomioon. Osallistuminen edellyttää vastuuntuntoa toiminnasta. Klubin toiminta tähtää yhteiseen toimintaan ja tapahtumiin joihin kaikki voivat osallistua. Tällöin luodaan positiivinen ilmapiiri juuri ennaltaehkäisevästi tapahtuvaan toimintaan. Koulussa on hyvä olla myös ”päivystys” oppilaita. Jos he näkevät tai tietävät kiusaamista tapahtuvan niin heidän tehtävänä on ottaa asia esille opettajan tai muun henkilökunnan kanssa. (Staff, 2001, 7.)

3.5 Ruotsalaisten ja suomalaisten ohjelmien historiaa

Ruotsissa puhuttiin ensimmäistä kertaa koulukiusaamisesta 1970-luvun alussa. Tämän asian toi esille lääkäri Peter-Paul Heineman (1972). Hän kirjoitti jo vuonna 1969 lehtiartikkelin, joka käsitteli koulussa tapahtuvaa ryhmäväkivaltaa. Tarkkailututkimuksellaan hän esitti, että ryhmäväkivaltaa esiintyi kaikissa hänen tutkimissaan kouluissa, vaikka kouluhenkilöstö usein kiisti kouluissaan esiintyvän kiusaamista. Hänen tutkimuksensa ja määrittelynsä koulukiusaamisesta olivat ryhmässä tapahtuvaa käyttäytymistä yhtä tai useampaa kohtaan. Dan Olweus on puolestaan norjalainen psykologian professori, joka on tehnyt merkittäviä tutkimuksia koulukiusaamisesta 1970-luvusta lähtien. Hänen ensimmäinen tutkimuksensa koski lasten aggressioita ja hänestä tuli

maailman johtava tutkija koulukiusaamisessa. Hänen määrittelynsä koulukiusaamisesta ovat edelleen esillä ja voimassa kansainvälisesti.

Uppsalan yliopiston dosentti Anatol Pikas yhtyy Heinemanin käsityksiin. Olweus erottautuu muista siinä, että kiusaaja ei aina välttämättä toimi ryhmässä. Kolme nuorta poikaa tekivät itsemurhan Norjassa 1980-luvun alussa koulukiusaamisen seurauksena ja heti tapahtuman jälkeen aloitettiin valtakunnallinen kampanja koulukiusaamista vastaan. Olweus oli tämän ohjelman johtajana jonka tavoitteena oli koulukiusaamisen kartoittaminen ja lopettaminen tai ainakin vähentäminen.

Anatol Pikas laati siis jo 1970-luvulla mallin jota tämän päivän toimintaohjelmat edelleen noudattavat. Pikasin pääajatuksena oli syyttelyn välttäminen. Hänen mukaansa koska kiusaaminen on ryhmäilmiö, keskustelulla tulee vaikuttaa myös hänen avustajiinsa. Pikas lienee tarkoittanut juuri ”hiljaista joukkoa”, katselijoina. Pääkiusaajien kanssa keskustelujen tulee olla pitkäjänteistä työtä ja yksi keskustelu ei riitä. Hän ei luultavasti tarkoita myöskään yhtä keskustelua ja seuranta keskustelua vaan monia keskusteluja ja päivittäistä työskentelyä kiusaamisen lopettamiseksi. Ryhmäkeskustelujen tarkoituksena on saada kiusaamisen lopettamisesta pysyvä tila.

Kritiikkiä tämä Pikasin malli on saanut siitä kiusaajalle ei tule sanktiota. Toisaalta kovin autoritäärinen suhtautuminen kiusaajaa kohtaan vain aiheuttaa enemmän uhmaa (Salmivalli 2003, 63 – 69). Uhmaa aiheuttavat kuitenkin eniten juuri rangaistukset. Monilta ruotsalaisen Pikasin tutkimusryhmiin kuuluvilta koulukiusaajilta puuttuvat aikuisen mallit ja isällinen, ohjaava ote elämästä. 1970-luvulla Ruotsiin maahanmuutto oli voimakasta ja yhteen otettiin ruotsalaisten ja maahanmuuttajien kanssa Ruotsin kouluissa, joissa ajettiin voimakkaasti integraatiopolitiikkaa. Tästä on vuosikymmenten kuluessa käytännössä luovuttu ja alueet ovat koulut ovat jakautuneet ruotsalaisiin kouluihin ja maahanmuuttaja kouluihin.

On mainittava, että juuri rangaistusten puuttuminen on monelle maahanmuuttajaoppilaalle vielä nykyisinkin uutta. Monessa perheessä käytetään vielä nykyäänkin sekä fyysisiä että muita kovia rangaistuksia. Tämä vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen koulussa ja tunnustamista vältetään viimeiseen asti. Pikkuhiljaa lapsi oppii, että koulussa asiasta keskustellaan, asetetaan uudet tavoitteet ja yritetään käyttäytyä ohjeiden mukaan. Silloin kun koulu huomaa, että kodissa käytetään fyysisiä rangaistuksia, vanhemmat kutsutaan kouluun keskustelemaan. Joissakin tapauksissa tehdään ilmoituksia myös sosiaaliviranomaisille.

Pikas on saanut monia seuraajiaan jotka ovat edelleen kehittäneet kiusaamisen vastustamisohjelmia edelleen. Heistä mainittakoon Erland Roland, joka korosti kolmiportaista toimenpideohjelmaa ja keskittymistä kiusattuun (1984, 122 – 137). Karl Ljunström laati 1990-

luvulla Farsta-metodin, koulukiusaamista vastaan, joka on hyvin tunnettu Ruotsissa. Tämä ohjelma tuli kuuluisaksi koska ohjelma onnistui erittäin vaikealla asuinalueella.

Roland (1984) on kehittänyt kolmivaiheisen toimintamallin. Suunnitelma lähtee koulun henkilökunnan suunnittelupäivästä, missä käsitellään keskeiset käsitteet ja kiusaamisongelman laajuus ja ilmeneminen. Oma yhteistä toimintasuunnitelmaa toteuttamaan nimitetään työvaliokunta. Ensimmäisessä ja toisessa vaiheessa keskitytään vahvistamaan myönteisiä normeja ja käyttäytymistapoja yhteistyössä oppilaiden, henkilökunnan ja vanhempien kanssa. Kolmannessa vaiheessa keskitytään mahdollisten kiusaamistilanteiden hoitamiseen Rolandin kaavan ja yhteistyössä tehdyn toimintasuunnitelman mukaan. (Roland 1984, 122 – 137)

Tämä teoriapohja ja edellä mainitut tutkijat ovat vaikuttaneet tutkimuskoulussani vaikuttaviin Mombus- ja Friends-ohjelmiin ja niiden toimintaohjeisiin..

Mombus-ohjelman perusidea tuli aikaisemmin edellisessä ammatissaan poliisina olleelta Janne Staff:ilta. Hän halusi todistaa, että on mahdollista työskennellä ennaltaehkäisevästi ja saada nuorten rikollisuus laskuun. Hän kiersi kouluissa luennoimassa liikenteestä, päihde ja huumeongelmista. Staff osasi puhua nuorten omalla tavalla ja hän pääsi hyvään vuorovaikutussuhteeseen oppilaiden kanssa. Syksyllä 1981 hän jatkoi ohjelmaansa edelleen etiikkaa ja moraalialueilla kehittäväillä ja koulukiusaamista vähentävillä luennoilla. Tähän työhön hänelle myönnettiin myös tukea sosiaalivaltuutukselta. Näin ohjelman perustajasta tuli täysipäiväinen konsultti, joka vieraili myös toisessa tutkimuskoulussani 1986. Tänä päivänä tämän klubin nimi on Mombusklubi. Monet koulut aloittivat Mombus-projektin kuten myös tutkimani koulu. Huomattiin, että lapset onnistuivat hyvin jos he saivat itse vastuuta ja jos joku todella välitti heidän toiminnastaan.

Kouluissa, jotka aloittivat Mombus-projektin tuli olla pakollista olla Mombus-asiamies tietyn ajan koulunkäynnin aikana. Joka koulussa oli tukihenkilöitä toiminnalle lukukausittain. Janne Staff kertoo

”Tein käyntejä näihin kouluihin ja he saivat kertoa kuinka työ oli sujunut. En olisi koskaan voinut kuvitella kuinka laaja ja herkkä aihe koulukiusaaminen oli. Koulukäyntien aikana tunsin että liikuin kuin miinoitetulla maalla. Epäluuloisuus ja haluttomuus voidaan tulkita juuri niin että työni oli juuri sitä tarvittiin. Monessakin koulussa ei haluttu ”herättää nukkuvaa karhua”. Monet opettajat olivat peloissaan siitä että joku ulkopuolinen otti esiin heidän ongelmiaan ja ottivat persoonallisesti jos koulukiusaamisesta tapahtui heidän luokissaan.”Este johon hän törmäsi on ajanpuute ja tuntijärjestys. Moni opettaja sai paniikin jos tuntiohjelmaa jouduttiin muuttamaan. Jos tämä muutos aiheuttaa lisätöitä jollekin niin se edesauttaa konfliktin syntymistä (Janne Staff 1991, 8.)

Mombus-ohjelma on ennaltaehkäisevä väline koulussa kiusaamisen vähentämiseksi. Koulu ei aloita Mombusta siksi että heillä on koulukiusaamista ja ongelmia vaan että ennaltaehkäisevästi

toimia niin että sitä esiintyisi mahdollisimman vähän tai ei ollenkaan. Jos koulukiusaamista tapahtuu jossakin muodossa, niin asiaan on puututtava välittömästi. Monet koulukiusaaminen ohjelmat jättävät vanhemmat täysin ulkopuolelle. Tieto siitä, mitä tapahtuu tai on tapahtunut uupuu joissakin tapauksissa.

. Suomessa koulukiusaamista on laajasti tutkinut Turun yliopiston dosentti Christina Salmivalli vuodesta 1994. Ensimmäinen koulukiusaamista käsittelevä seminaari on pidetty Suomessa jo vuonna 1974, vierailijoina ruotsalaiset asiantuntijat. Salmivalli on kehittänyt tutkimuksessa mukana olevan KiVa Koulu kiusaamisen hallintaohjelman. Salmivalli tutkii aggressioita, koulukiusaamista yleensä, sosiaalisia taitoja ja tavoitteita ja itsetunnon suhdetta aggressiiviseen käyttäytymiseen. KiVa Koulu -ohjelmassa on monia yhtymäkohtia edellisten vanhempien ruotsalaisten koulukiusaamisen hallintaohjelmiin, kuten asiaan välittömästi puuttuminen, kaikkien osapuolien kuuleminen ja rankaisemattomuus. Verso-tukiohjelma perustettiin vuonna 2003 Opetusministeriön tukemana.

4 VALTAKUNNALLISET OHJEET KOULUKIUSAAMISESTA

4.1 Perusopetuslaki Ruotsissa

Ruotsin hallituksen uusimmat toimenpiteet koulukiusaamisen ehkäisemiseksi on suunnattu kolmeen kohteeseen, oppilaiden oikeusturvan lisäämiseen, kaikille yhdenvertaisen koulutusperustan luomiseen ja tiedottamiseen koulukiusaamista ehkäisevistä menetelmistä ja työskentelytavoista.

Koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tärkeää luoda strategiat jokaisen koulun yksilöllisten edellytysten ja vaatimuksen mukaan. Kiusaamista ennaltaehkäisevä työ tulee olla systemaattista rutiineineen ja käytäntöineen, jossa koko koulun henkilökunta on mukana ja oppilaat ovat osallistuvat työhön. Filosofia on yksinkertainen. Kaikilla on koulussa sama arvopohja. On vain yksi sääntö: *Kaikki koulukiusaaminen ja toisen halventaminen on kielletty.* (Skolverket, Läroplan 2011, 67.)

1§ *Tämä lain tavoitteena on edistää lasten ja koulun oppilaiden yhdenmukaisia oikeuksia ja vastustaa syrjäyttämistä sukupuolen, etnisen ryhmän tai kuulumisuuden, uskonnon tai elämäntiedon, vamman tai koulukiusaamisen vuoksi. Laki tarkoituksena on vastustaa kaikkea toista alistavaa tai halventavaa käyttäytymistä.* Kielto koskee myös oppilaita, kouluja ja vapaa-ajankerhoja koskien kaikkea sellaista käytöstä joka alentaa lapsen tai oppilaan arvoa. (Skolverket 2006,67.)

Koululain 1 osassa, 2§:n kolmannessa luvussa määrätään; *Koulun toiminta tulee olla samanarvoisuutta ja demokraattisia arvoja ylläpitävää. Jokainen koulussa työskentelevä tulee arvostaa ja ylläpitää jokaisen ihmisen arvoa ja yhteistä kouluympäristöä. Erityisesti koulussa työskentelevien tulee yrittää estää jokainen sellainen teko joka voi olla toiselle halventavaa tai alentavaa. Kaikilla koulussa olevilla on oikeus tuntee turvallisuutta ja käydä koulua ilman kiusaamista tai muuta häirintää tai alentavaa käytöstä muiden taholta. Aikuisilla koulussa on suuri*

vastuu huomata koulukiusaaminen, olla herkkä ja vastaanottava signaaleille, jotka saattavat kertoa huonoista koulu- ja luokkakaveruus suhteista tai jos joku oppilas voi huonosti. Jos koulukiusaamista esiintyy siihen on puututtava välittömästi.

Opetussuunnitelmassa, vuonna 1994 määritellään seuraavasti; *Koulun tulee edistää muiden ihmisten hyväksymistä ja toisen asemaan eläytymisen tunnetta. Ketään koulussa ei saa kiusata. Jos kiusaamista esiintyy, sitä vastaan on aktiivisesti työskenneltävä. Kaikenlainen mahdollisesti ilmenevä muukalaisviha tai muu muiden ihmisryhmien syrjintä täytyy keskustella perusteellisesti oppilaiden kanssa. Kaikkien koulussa olevien täytyy vastustaa ja ennaltaehkäistä kaikkea ryhmiin tai yksilöihin kohdistuvaa halventavaa käytöstä.* Koulun rehtorilla on vastuu laatia koulun ohjelma, joka vastustaa ja ennaltaehkäisee kaikkea toisia halventavaa tai koulukiusaamiseen kuuluvaa käyttäytymismallia oppilaiden ja henkilökunnan keskuudessa.

Koko koulun henkilökunnan ja oppilaiden vastuulla on, että edellä mainittu kouluja koskevaa lakia toisen arvoa alentavasta käytöksestä noudatetaan. (LIITE 2)

Tutkimuskoulussani opettajia velvoittavat ohjeet koulukiusaamisesta olivat seuraavat:

Jos koulussa tapahtuu kiusaamista, väkivallankäyttöä tai toisen halventamista toimimme näin lopetamme välittömästi väkivaltaisuudet, kiusaamisen tai toisen halventamisen sanomalla ja tarpeen vaatiessa fyysisesti erottamalla. Oppilaalle tulee tehdä selväksi, että emme hyväksy väkivaltaa tai toista kiusaavaa tai alentavaa käytöstä

Koulun henkilökunta keskustelee välittömästi kaikkien asianosaisten kesken. Se, joka on nähnyt tilanteen ottaa yhteyttä heti luokanopettajaan tai muuhun henkilökuntaan, joka tuntee oppilaan hyvin. Oppilaan vanhemmille soitetaan välittömästi, lapsi itse soittaa kotiin ja kertoo mitä on tapahtunut (kiusaaja). Tämän jälkeen puhuu opettaja tai muu ohjaaja ja he yhdessä päättävät miten päästään eteenpäin tilanteessa. Jos lapsi on usein mukana konflikteissa muiden oppilaiden kanssa määrätään oppilaanhuoltoryhmäkokous. Oppilaanhuoltoryhmään kuuluvat koulu rehtori tai muu johtava henkilökunta , koulupsykologi, erityisopettaja ja kouluhoitaja. Kiusaamistapahtuma kirjoitetaan koulun tasa-arvoisuusohjelmakirjaan.

Kiusaamisepäilyn kohdatessa se ryhmävastaava ohjaaja, joka epäilee kiusaamista tapahtuvan tai näkee kiusaamiseen viittaavia signaaleja tulevan oppilaalta, kollegoilta tai vanhemmilta ottaa välittömästi asian käsittelyyn sen opettajan kanssa joka tuntee oppilaan hyvin. Asia tutkitaan, ja keskustelu pidetään jokaisen kanssa erikseen. Vanhempia tiedotetaan tapahtuneesta. Vastuussa oleva opettaja tai muu henkilökunta dokumentoi tapahtuman. Seuranta tapahtuu huolimatta asian tutkimustuloksista. Jos asiantutkimus näyttää toteen kiusaamisepäilyn jokaisen asianosaisten kanssa keskustellaan erikseen välittömästi, tässä keskustelussa painotetaan, että kiusaamista ei hyväksytä.

Vanhempiin otetaan yhteyttä välittömästi ja oppilaanhuoltoryhmä kokoontuu. Asiat dokumentoidaan toimenpideohjelmaan ja seuranta aika määrätään.

Koulun koko henkilökuntaa informoidaan asiasta ja yhteisesti vahditaan juuri asianosaisia esim. välituntitilanteissa ja havaituista kiusaamisepäilyistä ja vastuussa oleva henkilökunta dokumentoi asiat. Jos seurantakokouksessa ilmenee ettei kiusaaminen ole loppunut, tapahtuu seuraavaa: Oppilas, joka kiusaa ei saa olla koulun alueella ilman aikuisen seuraa Jos kiusaaminen ei lopu kutsutaan poliisi tai tapaus ilmoitetaan sosiaaliviranomaisille Rehtorilla on aina viimekädessä vastuu. Oppilashuoltoryhmällä on vastuu akuuteissa tilanteissa. Koko koulun henkilökunta työskentelee ennaltaehkäisevästi. (LIITE 3)

4.2 Perusopetuslaki Suomessa

Vuonna 2003 voimaan tullut lainsäädäntö velvoittaa koulutuksen järjestäjän laatimaan opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelman opiskelijoiden suojaamiseksi myös koulukiusaamiselta. Kuntien koululainsäädäntöä ohjaa valtakunnallinen perusopetuslaki 682/1998, jossa säädetään perusopetuksesta ja oppivelvollisuudesta perusopetuslain kohdassa 2§ opetuksen tavoitteet todetaan, että *opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen*. Lisäksi perusopetuslakiin on vuonna 2003 tehty lisäys 29 § (477/2003), jossa on kirjattuna oppilaan oikeus turvalliseen kouluympäristöön. (Perusopetuslaki 477/2003)

Opetuksen järjestäjän tulee lattia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista. Opetushallituksen tulee opetussuunnitelman perusteissa antaa määräykset tämän suunnitelman laatimisesta.(Perusopetuslaki 477/2003)

Opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä järjestyssäännöt tai antaa muut koulussa sovellettavat järjestysmääräykset, joilla edistetään koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä kouluyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä.(Perusopetuslaki 477/2003)

Edellä 3. Momentissa tarkoitettussa järjestyssäännöissä ja muissa järjestysmääräyksissä voidaan antaa kouluyhteisön turvallisuuden ja viihtyisyyden kannalta tarpeellisia määräyksiä käytännön järjestelyistä ja asianmukaisesta käyttäytymisestä. Lisäksi määräyksiä voidaan antaa koulun omaisuuden käsittelystä sekä oleskelusta ja liikkumisesta koulurakennuksessa ja koulun alueella.(Perusopetuslaki 477/2003)

Perusopetuslain pohjalta Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin on kirjattuna seuraava: *Opetussuunnitelmassa tulee kuvata toimenpiteet ja työn- ja vastuunjako kiusaamisen,*

väkivallan ja häirinnän estämiseksi, havaitsemiseksi tai hoitamiseksi. Lisäksi oppilashuollon osalta opetussuunnitelman tulee laatia suunnitelma, jossa kuvataan oppilashuollon tavoitteet ja keskeiset periaatteet tulee kuvata toiminta koulu yhteisön terveyden, hyvinvoinnin, turvallisuuden, sosiaalisen vastuullisuuden ja vuorovaikutuksen edistämiseksi. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004)

5 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSONGELMAT

5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimus ongelmat

Tutkimuksen tavoitteena on tutustua kahteen ruotsalaiseen koulussa koulukiusaamista ennaltaehkäisevään toimintamalliin ja kahteen suomalaiseen toimintamalliin ja tutkia näiden ohjelmien ennaltaehkäisevää ja mahdollista koulukiusaamista vähentävää vaikutusta. Tutkittiin myös toimintamallien ja tukiohjelmien yhtäläisyyksiä ja eroja. Päättökäsitteitä ja alatutkimusongelmia pro gradu- työssäni kaksi.

Pääongelmat;

1. Tukeeko toimintaohjelma ennaltaehkäisevästi ja kiusaamista vähentävästi?
2. Onko tutkimuskoulussa koulukiusaamista?

Alaongelmat;

- 2.1 Mikä on kiusaamisen määrä ja laatu tutkimuskouluissa verrattuna yleisiin lukuihin ja käsityksiin?
- 2.2 Mitä yhtäläisyyksiä ja eroja eri tukiohjelmilla on?

5.2 Tutkimuskohde

Seuraavassa luvussa kuvailen yleisesti tutkimieni koulujen sijaintia, kouluympäristöä, tukiohjelman visuaalista näkyvyyttä. Tutkittavat koulut ovat Täbyssä sijaitsevia kunnallisia peruskouluja, joissa vuosiluokat ovat esiluokasta viidenteen luokkaan. Mombus-tukiohjelman koulussa oli oppilaita tutkimusvuonna 193, joista mukaan tutkimukseen tuli oli 57. Samassa kunnassa sijaitsee myös Friends-tukiohjelman peruskoulu. Tässä koulussa oli 236 oppilasta, joista mukaan tutkimukseen tuli 20 oppilasta. Kysymyksessä ovat lähiökoulut, etäisyys Tukholman keskikaupungista noin 10 kilometriä. Asuinalue oli keskiluokkaa tai sitä ylempää yhteiskuntaluokkaa. Koulussa ei ole maahanmuuttaja taustan omaavia oppilaita kuin muutama. Valitettavasti kehitys Ruotsin kouluissa

ei ole johtanut integraatioon syntyperäisten ruotsalaisten ja maahanmuuttaja taustan omaavien oppilaiden kanssa. Koulun piha on viihtyisä ja siellä oli paljon leikkivälineitä ja kasvimaata, jalkapallokenttä ja nurmikoita. Mombus-koulussa on pihalla ”ystävyyden penkki”. Penkki toimii symbolina kiusaamisen tukiohjelmalle. Penkille voi myös mennä silloin kun tuntee olonsa yksinäiseksi ja haluaa uusia ystäviä. Luokat olivat pieniä, suuruudeltaan noin 20 oppilaan ryhmiä. Kaikki koulun luokat ovat yhdysluokkia, esikoulu-1, 2-3 luokat ja 4-5 luokat. Opettajat toimivat tiimissä vapaa-ajanohjaajan kanssa. Välitunneilla on valvonta ja koulupäivän aikana on kaksi pitkää välituntia. Opettajilla on välitunti valvontavuorot kiertävinä. Koko koulun henkilökunta osallistuu välitunti valvontoihin

Oppilaiden vapaa-ajan kerho eroaa paljon Suomen iltapäiväkerhotoiminnasta. Vapaa-ajankerhon ”Fritids” työskentelee koulupäivän aikana avustajina. Ne kaksi henkilöä, jotka työskentelevät iltavuoroon asti tulevat hieman myöhemmin. Vapaa-ajan kerho toimii koko koulun tiloissa ja kaikki luokahuoneet ovat auki. Kerholla on myös omia tiloja. Vapaa-ajankerhon työntekijät työskentelevät aina samoissa luokissa avustajina ja kuuluvat opettajien kanssa yhdessä omiin työtiimeihinsä. Vapaa-ajankerhon ohjaajat ovat osa koulua ja he tuntevat hyvin melkein kaikki vapaa-ajankerhossa olevat ja olleet oppilaat. Ruotsalainen vapaa-ajan kerhomalli lisää oppilaantuntemusta ja yhteiset tavoitteet esimerkiksi kiusaamisen suhteen toimivat myös vapaa-ajan kerhon ajalla.

Kouluissa ei ole erityisluokkia integroituna tavallisiin kouluihin. Erityiskoulut huolehtivat oppilaista, jotka eivät sopeudu tavalliseen luokkaan. Tämä on kuitenkin äärimmäisen harvinaista. Erityiskouluun siirtymiseen täytyy olla vanhempien suostumus ja yleensä tätä vastustetaan aina viimeiseen asti.

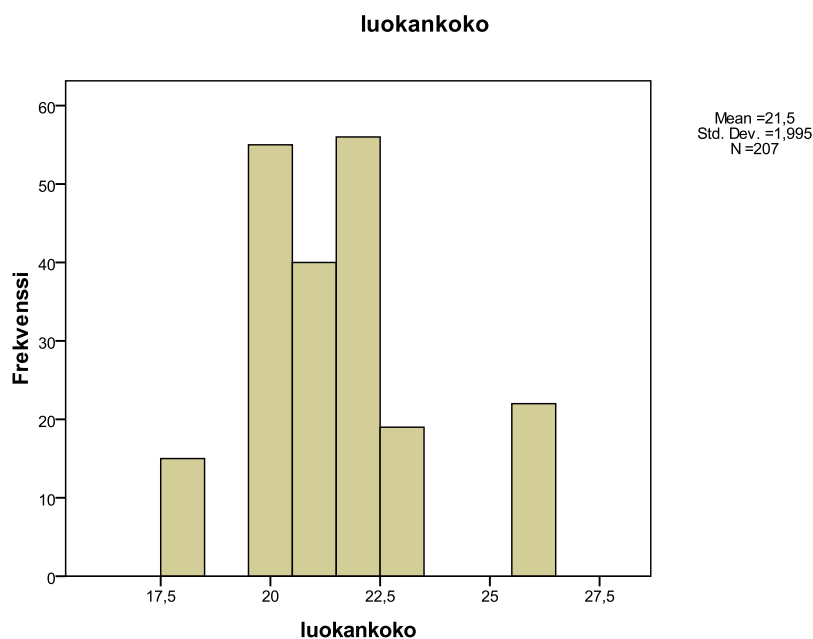
Suomen tukiohjelmien osalta tutkimuskohteina olivat Hämeenlinnan normaalikoulu KiVa Koulu-ohjelmalla. Koulussa on 400 oppilasta, joista tutkimukseen osallistui 73 oppilasta. Ojoisten koulu osallistui tutkimukseen Verso-tukiohjelmalla. Ojoisten koulussa 330 oppilasta, joista tutkimukseen osallistui 57 oppilasta. Molemmat ovat suurehkoja kaupunkikouluja. Sisätilat ovat viihtyisiä. Piha-alueet välituntioleskelua ja leikkejä varten ovat huomattavasti ruotsalaisia kouluja ankeampia. Jalkapallo ja koripallokentän ja joidenkin kiipeilyvälineiden lisäksi muita leikkivälineitä ei juuri ole. Piha-alue on hiekkaa tai asfalttia ja rakennettu avoimeksi tilaksi. Koulun välituntivalvojat ovat opettajia. Avustajat kuuluvat tietyille oppilaille, jotka ovat myös välituntitilanteessa mukana. Kouluissa on erityisluokkia. KiVa Koulu-ohjelmasta tai Verso-ohjelmasta ei näy kuvia, logoja tai muuta tunnistettavuutta sisällä tai ulkona.

5.3 Tutkimusjoukon kuvailua

Ruotsista tutkimukseen osallistui 73 oppilasta ja Suomesta 129 oppilasta. Seuraavissa taulukoissa ja kuvioissa esittelen tutkimusjoukkoa kuvailevia tilastollisia tunnuslukuja joissa informaatio tutkituista asioista on tiivistetty lukuihin, frekvenssi, keskiarvo ja prosentti. Keskiarvolla pyritään ilmaisemaan aineiston informaatio yhdellä luvulla keskiarvolla, moodi on se mitä on eniten ja mediaani suuruusjärjestyksessä olevan aineiston keskimmäisin arvo.

Sukupuolen mukaan tutkimusjoukko jakautui melko tasaisesti. Tutkimusjoukosta oli tyttöjä 97 ja poikia 110. Tutkimusjoukko vaihteli sekä luokkatason että luokan koon osalta.

Luokkatasot olivat neljännessä kuudenteen luokkaan. Keskimmäisin arvo oli 5, viidesluokkalainen. Neljäsluokkalaisia oli aineistossa 49 prosenttia, viidesluokkalaisia 33 prosenttia ja kuudesluokkalaisia 18 prosenttia . Tutkittavassa koulussa osa luokista on yhdysluokkia, joten samassa luokkahuoneessa on sekä neljäs- että viidesluokkalaisia. Seuraavassa kuviossa näkyvät luokkien kokojen erot.

KUVIO 1 Tutkimusaineiston koululuokkien oppilasmäärien jakauma

Kuten kuviosta 1 näkyy luokan koko vaihteli 18:sta oppilaasta 26:en oppilaan luokkaan. Luokan koon keskiarvo oli 21,5 ja mediaani 21.

5.4 Aineiston hankinnan menetelmät

Tutkimus suoritettiin kyselylomakkeella jossa oli 4 osaa ja 19 kysymystä. Tilastollisista tunnusluvuista käytettiin kuvailevia tilastollisia tunnuslukuja; kuten keskiarvo, frekvenssit ja prosentit. Ristiintaulukoinnilla havainnoitiin yhteyttä kahden muuttujan välillä. Kiusaamisen käsite jaettiin yhdeksään osioon vakavasta lievään kiusaamiseen. Analyysissä käytettiin tukena SPSS-ohjelmaa.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Kiusaamisen määrä

TAULUKKO 1. Kiusattujen luku- ja prosenttimäärät tutkimusjoukosta ohjelmittain

Kiusaamisen määrä

		Minua kiusataan					yhteensä
		ei koskaan	harvoin	joskus	usein	eritt.usein	
Ohjelma	Friends	9 45,0%	10 50,0%	0 ,0%	1 5,0%	0 ,0%	20 100,0%
	KiVa Koulu	25 34,2%	29 39,7%	10 13,7%	9 12,3%	0 ,0%	73 100,0%
	Mombus	32 56,1%	19 33,3%	3 5,3%	3 5,3%	0 ,0%	57 100,0%
	Verso	27 47,4%	19 33,3%	6 10,5%	4 7,0%	1 1,8%	57 100,0%
Yhteensä		93 44,9%	77 37,2%	19 9,2%	17 8,2%	1 ,5%	207 100,0%

Taulukossa 1 näkyy kiusaamisen määrät ohjelmittain. Noin puolet tutkimusjoukosta oli kohdannut koulukiusaamista. Ohjelmittain KiVa Koulu-tutkimusryhmässä oli määrällisesti eniten usein tai erittäin usein tapahtuvaa koulukiusausta. Jos lasketaan kaikki kiusaaminen harvoin tapahtuvasta erittäin usein tapahtuvaan oli KiVa Koulu-tutkimusryhmä 66 prosenttia eli 7 oppilasta kymmenestä oli kohdannut koulukiusaamista. Friends-tutkimusryhmä 55 prosenttia, Verso-tutkimusryhmä 53 prosenttia ja Mombus-tutkimusryhmä 44 prosenttia, eli lähes joka toinen oppilas. Ruotsalaisissa ohjelmissa on otettava huomioon otoksen pienuus lukumääriä laskettaessa. Kaiken kaikkiaan enemmän tai vähemmän kiusattiin 114:sta oppilasta tutkimusjoukosta, ja se on enemmän kuin puolet tutkimusjoukosta. Tulos on myös se, ettei missään toimintaohjelmassa päästy nolaa lähelle

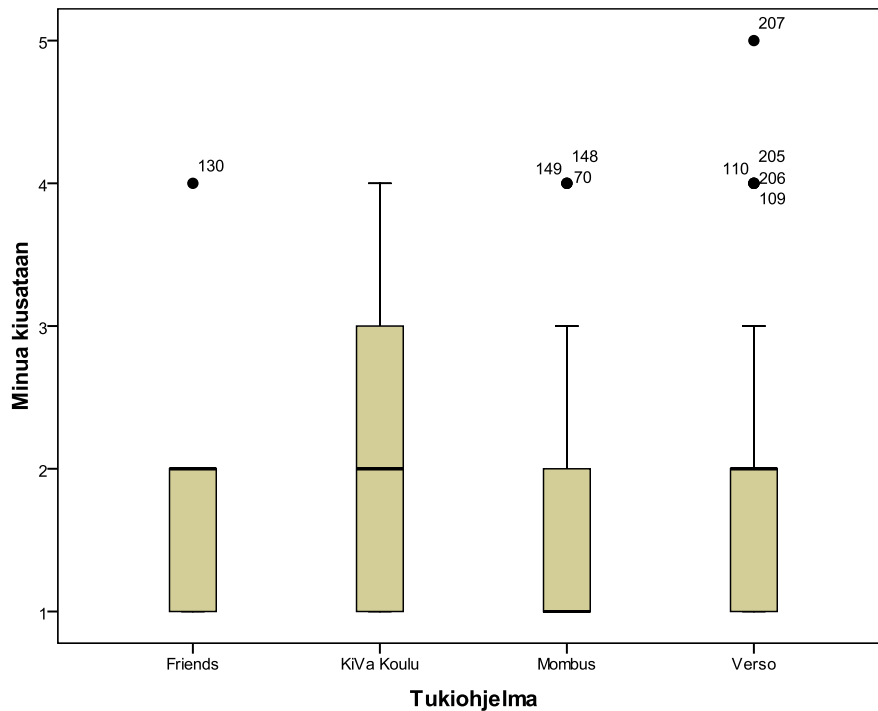
kiusaamisen määrässä eli missään tukiohjelmassa keskiarvona ei ole lähellä ykköstä olevaa lukua, jolloin kyseenlaista kiusaamisenmuotoa ei esiintyisi lainkaan. Tutkimuksessa Likert-asteikon valittu numero yksi (1) tarkoitti ”ei koskaan”. Seuraavassa taulukossa näkyvät oppilaiden vastaukset keskiarvoina kiusaamisen määrästä.

TAULUKKO 2. Oma koettu kiusaaminen eri tukiohjelmissa

	KiVa Koulu	Mombus	Verso	Friends
keskiarvo	2.04	1.60	1.82	1.65
mediaani	2.00	1.00	2.00	2.00
keskihajonta	0,984	0,674	1,002	0,745

Omaakohtaisesta kiusaamisen kokemuksesta vastattiin Likert-asteikolla yhdestä viiteen. Likert-asteikon valittu numero yksi (1) tarkoitti ”ei koskaan”. Taulukossa 3 näkyvä korkein keskiarvo oli Kiva Koulu- tukiohjelman koulussa. Mediaani on sama kolmessa neljästä tutkimuskoulusta. Keskihajonta oli suurin Verso tukiohjelman koulussa, jossa vastaukset vaihtelivat eniten pienimmästä suurimpaan eli kiusaamisen määrä (useus) oli eniten vaihtelevaa erittäin usein tapahtuvaan kiusaamiseen asti. Ruotsalaisten ohjelmien kouluissa kiusattuja oppilaita oli vähemmän kuin suomalaisten ohjelmien kouluissa.

Seuraavassa laatikko-jana-kuviossa 2 on esitetty tukiohjelmien kiusaamisen määrän jakaumien sijainti ja hajonta.

KUVIO 2 Kiusaamisen kokemus ohjelmittain

Kuvaajassa laatikko sisältää kvartiilivälin eli 50 prosenttia havainnoista, ja keskellä oleva viiva merkitsee mediaanin. Poikkeavat havainnot on merkitty kuvioon ympyröillä, ja janan päiden väliin mahtuvat siis kaikki muut paitsi voimakkaimmin poikkeavat havainnot. KiVa Koulu-tutkimusryhmällä 50 prosenttia vastauksista kiusaamisen useudesta sijoittuvat arvolle kahdesta kolmeen, eli useampi oppilas koki kiusaamista koulussaan. Lähes kaikkien tutkittavien arvot sijoittuvat yhdestä neljään ja mediaani on noin 2.

Analysoin myös luokkatason ja kiusaamisen määrän yhteyttä. Aikaisempien tutkimusten mukaan koulukiusaaminen lisääntyy jälleen myöhemmällä ala-asteen luokilla. Tässä tutkimuksessa ei löytynyt riippuvuutta luokka-asteen ja koulukiusaamisen määrän välillä. Korrelaatiokerroin oli $-0,018$ ja p-arvo $0,799$. Riippuvuutta luokkatason ja kiusaamisen välillä ei havaittu yhteyttä tässä tutkimuksessa.

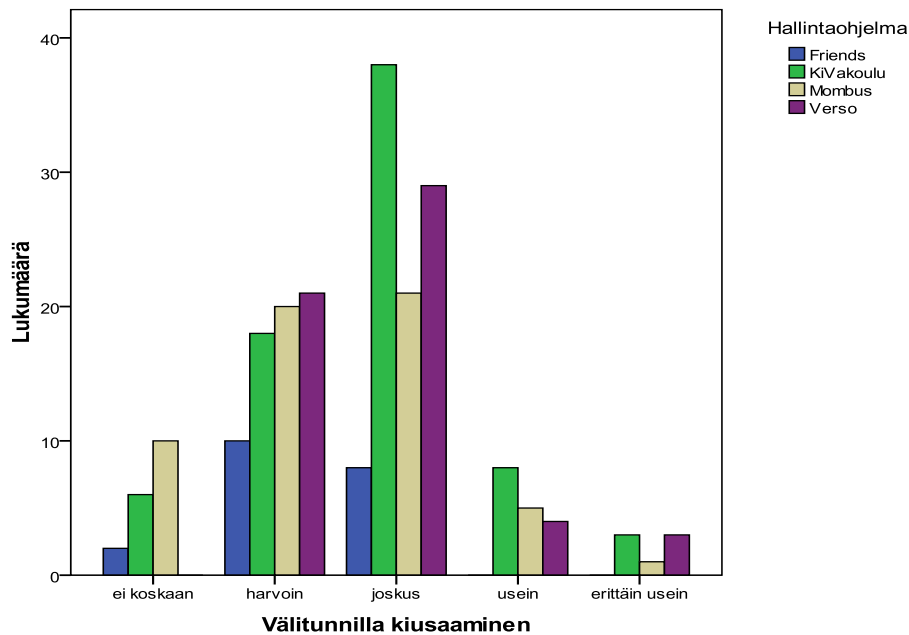
6.2 Kiusaamispaikat

Tutkimuksessa selvitettiin myös missä kiusaamista tapahtui. Kiusaamispaikkoja koulussa on yleensä tilanteet ja paikat, joissa valvonta on vähäisempää. Seuraavassa taulukossa näkyvät yleisimmät kiusaamispaikat.

TAULUKKO 3. Kiusaamispaikat keskiarvoina

kiusaamispaikka	ohjelmat			
	KiVa Koulu	Mombus	Verso	Friends
ruokasali	1,45	1,42	1,39	1,55
välitunti	2,78	2,42	2,81	2,30
tunti	1,56	1,61	1,46	1,65
koulutie	1,56	1,30	1,98	-

Taulukosta 3 nähdään, että välitunti oli paikka jossa kiusattiin eniten kaikkien ohjelmien kouluissa. Ruokasalissa ei näytä niinkään tapahtuvan kiusaamista minkään ohjelman koulussa. Tunnilla tapahtuu enemmän kiusaamista kuin ruokasalissa, mikä on sinänsä yllättävä tulos. Friends-ohjelman koulu poikkesi tämän kysymyksen kohdalla siinä, ettei ketään kiusattu koulutiellä, matkalla kouluun. Oppitunnilla kiusaaminen oli vähäistä kaikissa tutkimuskouluissa. Avoimissa vastauksissa mainittiin kuitenkin liikunta-, musiikki- ja kuvaamataidontunnit. Koulumatkalla oli tapahtunut kiusaamista kolmessa neljästä tutkimuskoulusta. Verso-tutkimusryhmässä oli koulumatkalla kiusattu eniten. Erästä poikaa hakattiin porukalla koulumatkalla lähes päivittäin. Oppilailta tuli esille myös muita kiusaamispaikkoja ja tilanteita. Näitä olivat tunnilla esiintymis- tai työn esittely tilanteet. Myös se, että kiusaamista tapahtui ” yleensä ruokailun jälkeen luokassa” tuli esille oppilaiden omissa avoimissa vastauksissa. Seuraavassa kuviossa näkyvät kiusaamisen määrä välitunnilla eri tukiohjelmien kouluissa.

KUVIO 3. Välitunnilla kiusaaminen

Kaikissa toimintaohjelmissa yleisin kiusaamispaikka oli välitunti. Välitunnilla tapahtui eniten kiusaamista KiVa Koulu ohjelman koulussa. Friends- ohjelman koulu poikkesi tuloksissa siinä ettei ketään kiusattu usein tai erittäin usein välitunnilla.

6.3 Kiusaamissyit

Kiusaamisen syyt ovat aikaisempien tutkimusten perusteella hyvinkin monisäikeisiä. Salmivalli on tutkimuksessaan todennut etteivät yksilötason piirteet riitä selittämään kiusaamisen esiintymistä (Salmivalli, 2003). Seuraavassa taulukossa näkyvät keskiarvot eri tukiohjelmien oppilaiden näkemyksiä siitä, mikä on kiusaamisen ylyllyke. Taulukossa 4 vertaillaan oppilaiden vastaamia syitä kiusaamiseen Likert-asteikolla yhdestä viiteen.

Valittu numero yksi (1) tarkoitti ”ei koskaan” .

TAULUKKO 4. Piirteet yksilössä, jotka toimivat yllykkeenä koulukiusaamiseen.

kiusaamissy	tukiohjelma			
	KiVa Koulu	Mombus	Verso	Friends
ulkonäkö	2,15	1,82	2,33	1,60
vaatteet	2,14	1,74	1,91	1,25
käytös	2,34	2,33	2,32	1,50
mielipiteet	2,38	2,11	2,11	1,80
koulumenestys	2,15	1,39	2,09	1,25
kotiolut	1,40	1,37	1,67	1,25

Taulukossa 4 kiusaamissyynä nousevat esiin kaikissa tukiohjelmissä mielipiteet ja käytös. Kysymyksessä on sisäinen tai ulkoinen piirre yksilössä, joka toimii yllykkeenä kiusaamiseen. KiVa Koulu- tutkimusryhmässä kiusaamissyiden järjestys oli seuraava 1. mielipiteet 2. käytös 3. koulumenestys, ulkonäkö ja vaatteet. Verso-tutkimusryhmässä ensimmäiseksi kiusaamissyiksi tuli ulkonäkö, toiseksi käytös ja kolmanneksi mielipiteet. Mombus-tutkimusryhmässä ensimmäiseksi kiusaamisen syyksi tuli ylivoimaisesti käytös ja toiseksi mielipiteet. Ulkonäkö on suomalaisille oppilaille tärkeämpää kuin ruotsalaisoppilaille tutkimuksen mukaan. Tämä tutkimustulos tukee aikaisempia tutkimuksia kuten esimerkiksi Hamaruksen ja Kaikkosen tutkimusta tietoisesta pyrkimyksestä yhdenmukaistaa mielipiteitä yhteisten omien normien luomisessa.

Avoimissa kysymyksissä oppilaat itse kertoivat myös muita kiusaamisen syitä. Näitä olivat vammaisuus, harrastukset, tavat, vanhemmat, koko, liikkeet, olemalla ärsyttävä, tahallisesti ärsyttäminen, jos ei osaa jotain, arvosanat, varakkuus, silmälasit, vaatteiden värit, ystävät, hyvyys liikunnassa,

Ruotsalaisissa ohjelmissa muita syitä kiusaamiseen, joita tuli esille avoimissa vastauksissa; ”negatiiviset silmäykset”, ”mistä on kotoisin” viittaa maahanmuuttaja taustaan, ”keskustelut jalkapallo kentällä” ja ”liikunta- ja urheilutaidot.

6.4 Kiusaamismuodot

Taulukossa 5 näkyvät oppilaiden kokemukset omasta tai toisten kohtaamasta kiusaamismuodoista tutkituissa kouluissa.

TAULUKKO 5. Kiusaamismuodot

Kiusaamismuoto	KiVa Koulu	Mombus	Verso	Friends
lyöminen	2,30	2,11	2,02	1,65
töniminen	2,77	1,95	2,54	1,85
uhkaus	2,30	1,40	2,30	1,15
kiristäminen	1,96	1,61	1,93	1,25
leikistä pois sulk..	3,15	1,98	2,81	1,55
tav. ottaminen	2,27	1,70	2,04	2,05
ilmehtiminen	3,04	2,05	2,89	1,85
kännykkäkiusaam.	2,01	1,53	1,77	1,20
nettikiusaaminen	1,82	1,58	1,86	1,15

Lyömällä ja tönimällä kiusaamista esiintyi joskus KiVa Koulu, Verso ja Mombus tutkimusryhmissä. Huolestuttavaa on usein ja erittäin usein lyötyjen pieni oppilaiden joukko. Eräs oppilas ilmoitti kiusaamisen muodoksi ”porukassa hakkaamisen” koulumatkalla. Myös ruotsalaisessa tukiohjelman koulussa tönittiin. Kiusaamista leikistä pois sulkemalla tehtiin vähiten Friends-ohjelman koulussa. KiVa Koulu-ohjelman tutkimusryhmässä leikistä pois sulkemista esiintyi joskus noin 35 prosentilla koulun oppilaista. Samassa koulussa suljettiin usein pois leikistä noin 20 prosenttia tutkimusryhmän oppilaista ja erittäin usein suljettiin pois leikistä yli 10 prosenttia saman koulun tutkimusryhmän oppilaista. Leikistä pois sulkeminen oli lähes tällä tasolla myös Verso-ohjelman tutkimusryhmässä. Ilmeiden kautta tulevaa ei verbaalista kiusaamista oli kaikissa tutkimusryhmissä paljon. Vain Friends- ohjelman koulussa sitä esiintyi vain joskus. Usein ilmeillä kiusattiin yli 20 prosentilla Verso- ja KiVa Koulu-ohjelmien kouluissa.

Nettikiusaamista ja puhelinkiusaamista esiintyi KiVa Koulu- ja Verso- ohjelmien tutkimusryhmissä yhtä paljon pienelle joukolle oppilaita, joita kiusattiin usein tällä tavalla.

Kyselylomakkeen avoimissa kysymyksissä oppilaat itse kertoivat myös muita kiusaamisen muotoja. Näitä olivat huomiotta jättäminen, sanomalla pahasti, satuttamalla, potkimalla, pitämällä epämiellyttävää ääntä, haukkuminen, juoruilu, huuteleminen, ilmeillä kiusaaminen, lappujen lähettäminen, käsimerkkinen näyttäminen, pilkkaaminen, väärin tietojen juoruaminen ja huijaaminen.

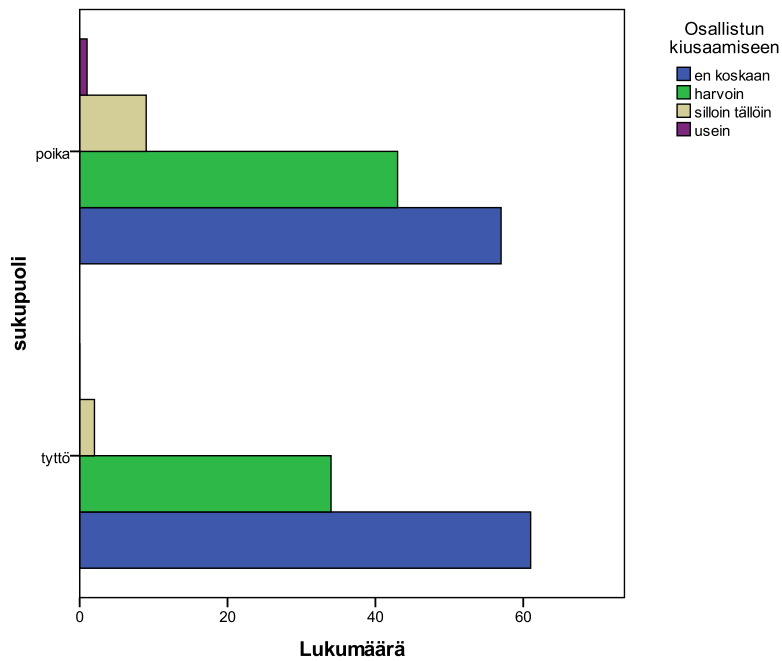
6.5 Kiusaamisesta kertominen

Aikaisempien tutkimusten mukaan koulukiusaamisesta kertominen vähenee iän myötä. Alakoulun ensimmäisillä luokilla vielä kerrotaan opettajalle tai muulle henkilökunnalle, sen jälkeen kertominen koulukiusaamisesta on vaikeampaa. Myös omat havaintoni antavat viitteitä samansuuntaiseen tulokseen.

Tutkimusjoukosta 19 oppilaista kertoi kiusaustapahtumasta vain ja yksinomaan opettajalle. Monet kertoivat monelle henkilölle, samanaikaisesti opettajalle, kotona ja kavereille. Näitä oppilaita oli 41 tutkimusjoukosta. Oppilaista 22 kertoi kiusaustapahtumasta kotona mutta ei opettajalle. Vain ystävälle kertoi 24 oppilasta. Oppilaita, jotka eivät kertoneet kiusaamisesta lainkaan oli lukumäärältään 29. Opettajan tietoon ei siis tullut melko varmasti 53 kiusaamistapausta. Kotona kertoi kiusaamisesta 22 oppilasta, näistä luultavasti ainakin osa kulkeutui myös opettajan korviin. Siis joka neljäs oppilas koko tutkimusjoukosta ei kertonut kiusaamisesta kotona eikä myöskään opettajalle. Tämän tuloksen perusteella melko suuri osa ei uskonut koulun tai opettajan pystyvän auttamaan kiusaamistilanteessa.

6.6 Sukupuolten väliset erot

Aikaisempien tutkimusten mukaan sukupuolella on vaikutusta koulukiusaamisen määrään ja muotoihin. Kuviossa 4 ja 5 ja taulukoissa tutkitaan sukupuolten eroja koulukiusaamisen osallistumisessa, määrässä ja muodossa. Tutkittiin myös eroaako koulukiusaamisen häiritsevyys koulunkäyntiin. Seuraavassa kuviossa analysoitiin kiusaajia tyttöjen ja poikien osalta.

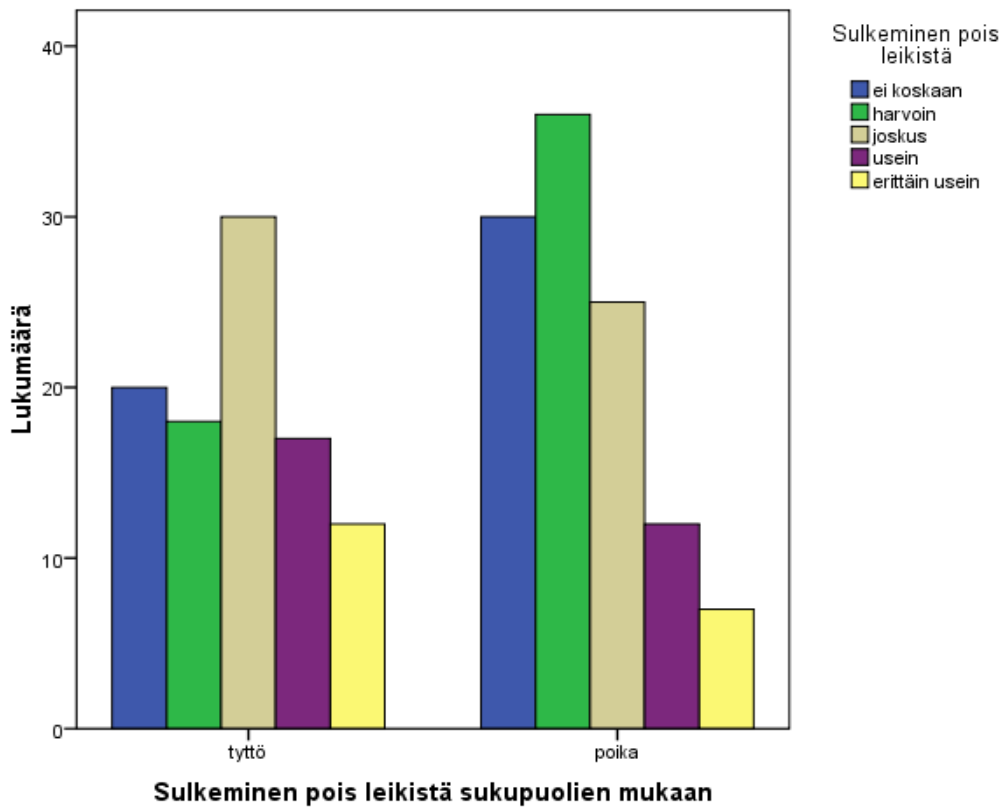

KUVIO 4. Myönnän kiusaavani itse muita oppilaita.

Tyttöjen (N=97) ja poikien (N=110)

Kuviosta 4 näkyy miten tutkimusjoukossa on eroa tyttöjen ja poikien välillä siinä, miten itse kertoo kiusaavansa muita. Pieni joukko poikia tunnustaa kiusaavansa joskus. Tytöt ainoastaan harvoin, joskus ja usein ei kukaan. Kaiken kaikkiaan vain 16 oppilasta tutkimusjoukosta, joka oli suuruudeltaan 207 oppilaasta kertonut itse kiusanneensa.

Aikaisempien tutkimusten mukaan tytöt kiusaavat enemmän epäsuorasti esimerkiksi sulkemalla pois leikistä ei verbaalisten viestien kautta (Salmivalli, 2003, Karhunen 2005). Poikien kiusaaminen on näkyvämpää ja usein myös fyysistä kiusaamista kuten tönimistä ja voiman näyttöä. Seuraavassa taulukossa analyysin kohteena ”leikistä pois sulkeminen” ja tyttöjen ja poikien erot tässä kiusaamisen muodossa.

KUVIO 5. Sulkeminen pois leikistä sukupuolen mukaan

Kuviossa 5 näkyy, että ”joskus”, ”usein” ja ”erittäin usein” suljettiin pois leikeistä enemmän tyttöjä kuin poikia. Tämä tulos vastaa aikaisempia tutkimuksia tyttöjen, epäsuorasta usein sanattomasta kiusaamisesta jolla ilmaistaan ettei ole tervetullut leikkiin mukaan.

Seuraavassa taulukossa näkyvät eriohjelmien ja sukupuolten väliset erot kiusaamisen määrässä.

TAULUKKO 6. Kiusaaminen sukupuolen mukaan

Tukiohjelma			Minua kiusataan					Yht.
			ei lainkaan	harvoin	joskus	usein	er. usein	
Friends	sukupuoli	tyttö	3	3		1		7
		poika	6	7		0		13
	yhteensä	9	10		1		20	
KiVa	sukupuoli	tyttö	16	15	4	3		38
		poika	9	14	6	6		35
	yhteensä	25	29	10	9		73	
Mombus	sukupuoli	tyttö	17	9	1	1		28
		poika	15	10	2	2		29
	yhteensä	32	19	3	3		57	
Verso	sukupuoli	tyttö	9	12	1	2	0	24
		poika	18	7	5	2	1	33
	yhteensä	27	19	6	4	1	57	

Taulukossa 6 näkyy, että tukiohjelmassa Friends kiusattiin enemmän poikia kuin tyttöjä, kylläkin harvoin. KiVa Koulu-ohjelman koulussa kiusattiin harvemmin yhtä paljon, joskus ja usein enemmän poikia. Mombus-ohjelman koulussa ei sukupuolella ollut eroa kiusaamisen suhteen. Verso- tukiohjelmassa kiusattiin harvoin enemmän tyttöjä kuin poikia, joskus, usein ja erittäin usein enemmän poikia. Usein kiusattiin yhteensä 17:sta oppilasta tutkimusjoukosta. Erittäin usein kiusattiin yhtä poikaa.

Seuraavassa taulukossa analysoidaan miten oppilaan kokema koulukiusaaminen on mahdollisesti häirinnyt tai vaikeuttanut koulunkäyntiä eri tukiohjelmien kouluissa.

TAULUKKO 7. Koulukiusaaminen on häirinnyt koulunkäyntiäni sukupuolen mukaan

		Kiusaaminen on häirinnyt koulunkäyntiäni					Yhteensä
		ei koskaan	harvoin	joskus	usein	erittäin usein	
sukupuoli	tyttö	64	18	8	5	2	97
	poika	72	20	12	3	3	110
	Yhteensä	136	38	20	8	5	207

Taulukossa 7 näkyy, että valtaosaa oppilaista ei koe kiusaamista haittaavavana tekijänä koulunkäynnissään. 27 tyttöä ja 32 poikaa on kiusaaminen haitannut jossain määrin. Usein koulukiusaaminen häiritse 5 tyttöä ja kolmea poikaa. On huomattava kahden pojan ja kolmen tytön ilmaus erittäin vakavasta koulun käyntiä häiritsevistä koulukiusaamisesta. Koulukiusaaminen häiritsee tässä tutkimusjoukossa yhtä paljon tyttöjen ja poikien koulunkäyntiä.

Tutkimuksessa testattiin myös tyttöjen ja poikien mahdollista eroa koulukiusaamiseen osallistumisen osalta. Keskiarvojen yhtä suuruuden testaukseen kahden ryhmän välillä, tyttöjen ja poikien, käytettiin T-testiä. Tällä testillä haluttiin selvittää poikkeavatko tytöt ja pojat toisistaan jonkin ominaisuuden, tässä osallistumisen mukaan, toisistaan. Oletuksena oli, että tytöillä ja pojilla ei ole eroa osallistumisessa koulukiusaamiseen. Tyttöjen ja poikien välillä oli keskiarvoissa tilastollisesti merkitsevä ero ($p = .026$) kiusaamiseen osallistumisessa siten että tytöt osallistuivat koulukiusaukseen vähemmän.

7 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTIA

7.1 Aineiston keruu ja analysointi

Keräsin aineiston keväällä 2009 kahdesta ruotsalaisesta koulusta. Molemmat olivat pieniä lähiökouluja, neljältä eri luokalta, joissa oli yhteensä 77 oppilasta. Vastaajat olivat neljäs- ja viides- ja kuudesluokkalaisia. Suomesta kyselyyn vastasi kaksi suurta kaupunkikoulua. Koulut oli valittu kiusaamisen vastaisen toimintaohjelman perusteella. Vastaajilla oli vanhempien lupa osallistua tutkimukseen.

Kysely suoritettiin tutkijan valvonnassa ja täyttäminen sujui häiriöittä. Oppilaat vakuutuivat salassapidon varmuudesta ja vastasivat itsenäisesti. Tehtävän annossa korostin rehellistä vastausta, nimettömyyttä ja luotettavuutta. Kysely lomake käsitti 4 osiota ja 19 kysymystä, kiusaamisen käsite jaettiin 10 muuttuun. Osiot olivat kiusaamisen määrä, tapa, paikka ja uhrina tai kiusaajana oleminen.

Tutkija tutustui myös koulun ohjeisiin ja muihin asiaan kuuluviin asiakirjoihin sekä kokouspäiväkirjoihin.

7.2 Tutkimuksen validiteetti

Validiteetti viittaa siihen, tutkitaanko sitä mitä on tarkoituskin tutkia. Validiteetti voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin. Sisällön validius kertoo, onko tutkimuksessa käytetyt käsitteet teorian mukaiset ja kattavatko ne riittävän laajasti kyseisen tutkittavan asian. Ulkoinen validius tarkastelee tutkimuksen yleistettävyyttä. (Metsämuuronen 2005, 64-66).

Tutkimuksemme kohderyhmä kattoi hyvin peruskoulun neljännet, viidennet ja kuudennet luokat. Koulut oli valittu koulukiusaamisen hallintaohjelman perusteella neljään eri hallintaohjelman kouluun. Oppilasryhmät olivat sattumanvaraisesti valittuja samoilta luokkatasoilta

Suomesta ja Ruotsista. Täten tulokset ovat jossain määrin yleistettävissä ja suuntaa antavia muihin samoja koulukiusaamisen hallintaohjelmia käyttäviin kouluihin.

Oppilailta kerättiin kyselylomakeaineisto oppituntien aikana, jolloin motivaatio lomakkeen täyttämiseen oli mahdollisimman yhtenäinen. Tutkija itse ohjeisti lomakkeen täytön jokaisella luokalla samaan tapaan. Lomakkeen täyttöön oli varattu riittävästi aikaa, koko oppitunti eli 45 minuuttia. Tähdennettiin myös nimettömyyttä ja salassapitovelvollisuutta. Näin pyrittiin minimoimaan lomakkeen täyttöön vaikuttavat ulkoiset tekijät.

Tutkimus mittasi ongelmaa, koulukiusaamista. Tutkimuksen tulokset ovat on samansuuntaisia aikaisempien tutkimusten perusteella. Tutkimusjoukko oli pienehkö Ruotsin tukiohjelmista, mikä vaikeuttaa yleisten johtopäätösten tekoa.

7.3 Tutkimuksen reliabiliteetti

Reliabiliteetilla viitataan mittarin kykyyn tuottaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Sisäistä reliabiliteettia voidaan parantaa mittaamalla tutkimuksen samaa tekijää useamman kerran. Ulkoista reliabiliteettia voi parantaa toistamalla sama mittaus toisissa tutkimuksissa. Jos eri tutkijat päätyvät yhtäläisiin tuloksiin samasta tutkimuksesta ja jos samaa henkilöä tutkitaan eri tutkimuskerroilla saaden samat tulokset, voidaan tulokset todeta reliaabeleiksi. (Hirsjärvi ym, 2006,216-218).

Tutkimuksessa kysyttiin monia samaa asiaa testaavia kysymyksiä tukemaan tutkimuksen reliabiliteettia.

Vastausprosentti 100 prosenttia tutkittavasta joukosta. Tutkimuksessa mukana olivat 70 oppilasta Ruotsista ja 130 Suomesta joiden voidaan olettaa olevan tavallisia Suomen ja Ruotsin peruskoulujen oppilaita. Koska koulukiusaaminen on tutkimusten mukaan kaikkien koulujen ongelma voidaan olettaa, että ilmiö koulukiusaaminen on myös tutkituissa kouluissa. Kysely suoritettiin tutkijan valvonnassa ja täyttäminen sujui häiriöittä. Oppilaat vakuutuivat salassapidon varmuudesta ja vastasivat itsenäisesti vastausvaihtoehdot. Tehtävän annossa korostin rehellistä vastausta, nimettömyyttä ja luotettavuutta. Osiot olivat kiusaamisen määrä, tapa, paikka ja uhrina tai kiusaajana oleminen. Otoksoon suuruudella, joka on yli 50 tilastoyksikköä on yritetty välttää mahdollista virhemarginaalia.

8 POHDINTA

Tutkimuksena tarkoituksena oli selvittää neljän eri koulukiusaamisen hallintaohjelmien toimivuutta, neljässä eri koulussa ja kahdessa eri maassa. Kouluista kaksi oli Ruotsissa ja kaksi Suomessa. Tutkimusongelmana oli myös esiintyykö tutkimuskouluissa koulukiusaamista enemmän tai vähemmän kuin ennuste noin 10 prosenttia Tämä luku on ollut suhteellisen vakio viimeiset kymmenen vuotta. Ohjelmien esittely tuo myös esille eri ratkaisumalleja kiusaamisen vastaisessa työssä.

8.1 Tulosten tarkastelua ja tulkintaa

Tulokset osoittivat, että kaikissa tutkimuskoulussa esiintyi koulukiusaamista. Kiusaaminen sisälsi kaikkia kiusaamisen muotoja ja sitä oli enemmän kuin aikaisemmat tutkimukset olivat ennustaneet. Muutamaa oppilasta kahta poikaa ja kolmea tyttöä tutkimusjoukosta kiusattiin usein, jatkuvasti ja kiusaamisen muoto oli vakavaa.

Tutkimusjoukko oli maaseutukoulun neljännen ja viidennen ja kuudennen luokan oppilaita. Tyttöjä oli 97 ja poikia 110. Tutkimuksen sukupuolijakauma oli siis suhteellisen tasainen. Ruotsalaiset koulut olivat lähiöissä ja suomalaiset koulut pikkukaupungissa. Ruotsalaiset koulut olivat pienempiä noin 200 oppilaan kouluja kun taas suomalaiset koulut olivat suurempia 330 – 400 oppilaan kouluja. Koulujen ero oppilasmäärissä saattaa vaikuttaa tutkimustulokseen. Pienissä kouluissa valvominen esimerkiksi välitunneilla on helpompaa. Ruotsalaisissa kouluissa kuudes luokka on siirtynyt yläasteelle mikä voi myös vaikuttaa tutkimustulokseen.

Kiusaamisen määrää tarkasteltaessa yli puolet tutkimusjoukosta ilmoitti, että heidän koulussaan kiusataan tai on kiusattu. Keskimäärin 20 prosenttia tutkimusryhmän oppilaista kertoi, että heitä kiusataan. KiVa Koulu-tutkimusryhmässä jopa 26 prosenttia oppilaista oli kiusaamisen kohteena. Tämä tarkoittaa, että tutkitusta joukosta seitsemän kymmenestä oppilaasta oli joutunut enemmän tai vähemmän koulukiusaamisen kohteeksi. Tutkimustuloksena se on kaukana ohjelman omasta arvioidusta luvusta, jolloin joka kymmenes oppilas kohtaa kiusaamista koulussaan. KiVa Koulu-tutkimusryhmässä oli siis kiusaamista eniten mutta kiusaamisen määrä ei ollut luultavasti seuraus tukiohjelman toimimattomuudesta vaan johtui muista tekijöistä. Lisäksi ohjelma oli

toiminut kyseisessä koulussa vain vähän aikaa, joten vaikutusten kumulointia ei vielä näy tässä tutkimuksessa.

Tutkimusryhmän oppilaista keskimäärin vain 6 prosenttia kertoi, että oli itse osallistunut kiusaamiseen. Verso-tutkimusryhmässä tämä luku oli 10 prosenttia, joka kertoo vastaajien reiluista ja rehellisistä vastauksista. Kiusatut eivät tahdo löytää kiusaajiaan ja oma kiusaaminen on vaikea tunnustaa ja tiedostaa. Monet luultavasti sekä osallistuvat kiusaamiseen että kiusaavat itse. Oppilaiden on tutkimusten tulosten perusteella vaikea ymmärtää sivustakatsojan piiloista aktiivista roolia kiusaamistapahtumassa. Yleisönä oleminen kiusaamiselle on myös osallisena olemista, kuten aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu.

Yleisin kiusaamispaikka oli odotetusti välitunti. Ne oppilaat, joita kiusattiin juuri välitunnilla. KiVa Koulu-tutkimusryhmässä kiusaamista välitunnilla oli eniten. Koulumatkalla oli tapahtunut kiusaamista kolmessa neljästä tutkimuskoulusta. Verso-tutkimusryhmässä oli koulumatkalla kiusattu eniten. Erästä tästä tutkimusryhmästä hakattiin porukalla koulumatkalla lähes päivittäin. Näin kirjoitti eräs koulumatkalla kiusattu kuudennen luokan oppilas

”Itseäni on kiusattu ja hakattu paljon koulumatkoilla, joten olisi hienoa jos Verso/KiVa Koulu voisi jotenkin puuttua myös siihen”

Avoimissa vastauksissa tuli esille myös muita kiusaamispaikkoja ja tilanteita. Esiintymis- ja työn esittely tilanteet mainittiin kiusaamistilanteina, taitoaineiden tunnit ja hetket, jolloin luokassa ollaan ilman opettajaa esimerkiksi ruokailun jälkeen.

Mikä sitten toimii ylläkkeenä koulukiusaamiseen? Sisäiset ja ulkoiset piirteet ovat perinteisesti selitetty kiusaamisen syiksi. Tässä tutkimuksessa kiusaamissyistä nousevat esiin erilaiset käytöksestä johtuvat tilanteet, peräti 55 oppilasta KiVa Koulu-tutkimusryhmässä ja 45 oppilasta Verso-tutkimusryhmästä kertoi kiusaamissyiksi oppilaan käytöksen. Myös mielipiteet olivat vahva kiusaamisen syy. KiVa Koulu-tutkimusryhmästä 42 ja Verso-tutkimusryhmästä 30 oppilasta kertoi kiusaamissyiksi mielipiteen ilmauksen. Erilainen käytös ja mielipiteet näyttävät ärsyttävän muita. Tutkimustuloksissa nousee ajatus siitä, että sisäinen erilaisuus on vakavampaa kuin ulkoinen erilaisuus. Persoonallisuudeltaan poikkeavat oppilaat ovat niitä, joiden käytös ja mielipiteet ärsyttävät niitä, jotka eivät siedä yhteisestä normista poikkeamista. Ulkonäkö ja vaatteet olivat myös kiusaamista aiheuttava tekijä, yllättäen enemmän Suomessa kuin Ruotsissa. Ruotsalaisissa ohjelmissa muina kiusaamissyinä tulivat esille avoimissa vastauksissa; ”merkitsevät silmäykset”, ”mistä on kotoisin,” joka viittaa maahanmuuttaja taustaan, ”keskustelut jalkapallo kentällä” ja ”liikunta- ja urheilutaidot”. Myös suomalaisten oppilaiden avoimissa vastauksissa tuli esille

”hyvyys liikunnassa”. Liikunnalliset taidot vahvistavat oppilaan statusta luokassa. Mielipiteet ja käytös tarkkailun kohteena ja kiusaamisen syynä näyttää vastaavan Hamarus & Kaikkosen tutkimuksen yhteisten näkymättömien normien teoriaa.

Avoimet vastaukset kiusaamissyistä toivat uusia näkökulmia arvojen omaksumisesta koulumaailmassa. Koulun tavoitteena on kasvattaa erilaisuuden hyväksymiseen. Kiusaamissyynä mainittiin esimerkiksi vammaisuus, koko ja liikkeet ja hyvyys liikunnassa. Ilmiselvää on erilaisuuden sietämättömyys myös omissa havainnoissani. Ulkonäkö asiat olivat myös esillä. Silmälasit olivat edelleen kiusaamisen syy 2000-luvulla. Kiusaamisen syy voi olla myös vaatteiden väärä väri. Vanhemmat mainittiin myös kiusaamisen syynä, samoin ystävät. Rahavelka mainittiin myös eräässä avoimessa vastauksessa. Avoimet vastaukset antoivat kuvaa kiusaamista aiheuttavista syistä oppilasyhteisöstä käsin.

Kiusaamisen muodoista ilmehtimisen kautta tuleva kiusaaminen oli yleistä. Kysymyksessä on siis ei verbaalinen mutta kuitenkin selvästi havaittava ja tulkittava viestinnän muoto. Ilmeiden kautta tulevaa ei verbaalista kiusaamista oli kaikissa tutkimusryhmissä paljon. Vain Friends-tutkimusryhmän koulussa sitä esiintyi vain joskus. Eräs Ruotsin hallituksen toimenpiteistä koulukiusaamisen ehkäisemiseksi on juuri tiedottaminen koulukiusaamisesta. Näin myös hallituksen tukiessa Friends-ohjelman valtakunnallisia tieto-iskuja kaikkialla mediassa, televisiossa ja kaikkialle ulottuvassa internetissä lienee tehokas tapa herättää ajattelemaan uudestaan ja tarkkailemaan myös omaa käytöstään. Tietoiskut on tehty tehokkaasti ilmeitä ja ei verbaalista kiusaavaa käyttäytymistä korostaen nuorten omaa kulttuuria ja yhteisiä näkymättömiä normeja korostaen. Tämä kiusaamisen vastaisen hallintaohjelma on kallein.

Lyöminen ja töniminen olivat valitettavan tavallista kaikissa tutkimuskoulussa. Lyömistä esiintyi eniten KiVa Koulu- ja Mombus-tutkimusryhmissä. Huolestuttavaa on ”usein” ja ”erittäin usein” lyötyjen oppilaiden joukko, joka tosin oli pieni. Erästä poikaa lyötiin ja hakattiin päivittäin koulumatkalla. Noin 20 prosenttia KiVa Koulu-tutkimusryhmän oppilaista tönittiin usein. Aikaisemmat tutkimukset ovat todenneet tutkiessaan sukupuolten välisiä eroja sosiaalisissa suhteissa miten kiusaaminen ja muu antisosiaalinen toiminta mielletään usein normaaliksi osaksi sitä maskuliinisuuden mallia, johon pojat itseään ja toisiaan kasvattavat.

Leikistä pois sulkemiseen kiusaamisenmuodon poistamisessa oli ohjelmista parhaiten onnistunut ruotsalainen Friends-ohjelma. Kaikki otetaan mukaan leikkiin periaate toimi ja ulkopuolelle ei suljettu juuri lainkaan oppilaita KiVa Koulu-tutkimusryhmän oppilaista suljettiin pois leikistä enemmän tai vähemmän 65 prosenttia tutkimusryhmän oppilaista siis yli puolet. Lähes yhtä paljon suljettiin pois leikistä myös Verso-tutkimusryhmän koulussa. Leikistä pois sulkeminen on

perinteisesti käsitetty tyttöjen kiusaamistavoiksi mutta tässä tutkimuksessa leikistä pois sulkeminen oli yhtä yleistä sekä tytöillä että pojilla.

Kyberkiusaamista eli netin ja puhelimen kautta tulevaa kiusaamista esiintyi usein KiVa Koulu- ja Verso-tutkimusryhmien kouluissa yhtä paljon pienelle osalle tutkimusryhmän oppilaista, joita kiusattiin usein ja vakavasti.

Myös omia kiusaamisen muotoja tuli avoimissa vastauksissa esille. Näitä olivat huomiotta jättäminen, siis kohtelemineen kuin olisi ilmaa. Väärien tietojen juoruaminen, huijaaminen, lappujen lähettäminen, käsimerkkien näyttäminen, pahasti sanominen, huutelemineen, satuttaminen, haukkumineen ovat oppilaiden omia todellisuutta kuvastavia kiusaamisen muotoja nykypäivän koulussa.

Kertomineen havaitusta tai itse koetusta opettajalle tai muulle koulun henkilökunnalle on korostetusti tärkeää kaikissa neljässä tutkitussa toimintaohjelmassa. Kuitenkaan suuri osa oppilaista ei kerro. Peräti 53 oppilasta ei kertonut kiusaamisesta koulussa tai kotona. Opettajan sijasta kiusaamisesta kerrottiin joskus kotona, joskus ystävälle mutta ei opettajalle. Näistä moni voi tarkoittaa yhtä ja samaa kiusaamistapahtumaa. Tutkimusjoukosta vain 19 oppilasta kertoi kiusaustapahtumasta opettajalle, vaikka oppilaita oli hyvin ohjeistettu siitä, kuinka tärkeää on kertoa koulukiusaamisesta opettajalle tai muulle koulun henkilökunnalle. Kiusatuista oppilaista 65 ei siis kertonut opettajalle ja heistä 22 kertoi kiusaamisesta kotona. Kotona kerrotusta koulukiusaamisesta luultavasti ainakin osa kulkeutui myös opettajan korviin. Tutkimustulosteni perusteella kiusaamisesta ei kerrottu kovin helposti opettajalle. Kiusaamiseen liittyy usein salailua. Kiusattu ei kerro, kiusaajat eivät kerro, joissakin tapauksissa myös koulu voi salailla asiaa.

Hiljaisuus onkin kaikkein merkittävin yksittäinen tekijä, joka mahdollistaa kiusaamisen ja sen jatkumisen. Kiusaamisesta kertomisen tulokset olivat yllättäviä siinä kuinka suurta osaa kiusaamistapahtumista ei kerrottu lainkaan opettajalle. Kyseessä on luultavasti pelko. Oppilaiden keskuudessa vallitsee niin sanottuja epävirallisia normeja, joiden rikkomineen tuottaa oppilaalle paljon pahempia rangaistuksia kuin virallisten normien rikkomineen. Opettajalle kertomineen voi aiheuttaa oppilaan eristämisen yhteisön ulkopuolelle. Nämä epäviralliset normit on ensin tunnustettava, jotta niihin voidaan vaikuttaa. Virallinen ja epävirallinen koulumaailma ovat etäällä toisistaan. (Hamarus & Kaikkonen 2006, 35.)

Pieni osa pojista tunnustaa kiusaavansa joskus. Tytöt kiusaavat ainoastaan harvoin, usein ei kukaan. Kaiken kaikkiaan 16 prosenttia oppilasta on myöntänyt tutkimuksessa kiusanneensa joskus muita. Pojat myöntävät ja uskaltavat tunnustaa enemmän itse kiusaavansa muita oppilaita. Ketkä kiusaavat usein pientä osaa oppilaista ei tullut selville tässä tutkimuksessa. Kaikki tunsivat kiusaavansa vain harvoin, kukaan ei kiusannut joka viikko. Tytöistä vain viisi myönsi

osallistuvansa kiusaamiseen ja silloinkin vain harvoin. Pojista 13 myönsi osallistuvansa kiusaamiseen, hekin vain harvoin ja joskus. Usein kiusaamiseen osallistuvien joukko pysyy edelleen piilossa.

Valtaosa oppilaista ei koe kiusaamista haittaavavana tekijänä koulunkäynnissään. 27 tyttöä ja 32 poikaa on kiusaaminen haitannut jossain määrin. Usein koulukiusaaminen häiritsee 5 tyttöä ja kolmea poikaa. On huomattava kahden pojan ja kolmen tytön ilmaus erittäin vakavasta koulun käyntiä häiritsevistä koulukiusaamisesta. Tässä tutkimuksessa koulukiusaaminen häiritsee yhtä paljon tyttöjen ja poikien koulunkäyntiä.

Seuraavaksi pohdin ennaltaehkäisevän ohjelmien hyviä ja huonoja puolia. Ruotsalaisten ennaltaehkäisevien ohjelmien hyviä puolia olivat koulun, opettajien, oppilaiden ja vanhempien yhteistyö. Positiivista näissä malleissa oli myös oppilaiden aktivointi kiusaamista vastustavasti säännöllisesti koulutyössä. Säännölliset seurantakokoukset, tapahtumat ja illanvietot ovat myös ohjelman vahvistamista eläväksi dokumentiksi. Koska tavallisilta tunneilta poistuttiin näihin seurantakokouksiin osoittaa se asian tärkeyden. Koko koulun henkilökunnan velvoittaminen ohjelmaan on myös oppilasta vahvasti tukeva toimi. Tässä on huomattava koululaitoksen ero Ruotsissa. Iltapäiväkerhon henkilökunta työskentelee aamupäivän avustajina luokassa. Avustaja ei kierrä eri luokissa vaan on aina sama henkilö samassa luokassa ”apuopettajana”. Näin oppilaantuntemus on vahvaa ja päivän tapahtumat ovat tiedossa ohjaajilla myös iltapäiväkerhossa. Yhteisten tapahtumien ja illanviettojen järjestäminen Mombus-hengessä nostaa yhteishenkeä kiusaamista vastaan. Ruotsalaisissa tukiohjelmissä ja kouluympäristössä korostuu ihmisten kohtaaminen ja asioiden ratkaisu keskustelun avulla paperibyrokratiaa välttämällä. Kohtaamiseen ja keskusteluun annetaan paljon aikaa ja tilaa. Hyvin varustettu koulupiha leikkivälineineen ja nurmikenttineen ja myös varmasti sinänsä koulukiusaamista vähentävä tekijä.

Ruotsalaisten tutkimuskoulujen koulukiusaamisen ennaltaehkäisevän ohjelman heikompia puolia opettajien, koulun henkilökunnan ja oppilaiden kokoukset joissa kiusaamisesta ei uskallettu puhua julkisesti. Tämä näkyi kokouspäiväkirjoissa. Kaikki oli aina hyvin päiväkirjan mukaan. Paljon aikaa käytettiin muuhun koulun käytännön asioista keskusteluun koulukiusaamisen sijaan.

Vaikka kiusaamistilanteita dokumentoitiin opettajatasolla, niitä ei käsitelty opettajien yhteisissä kokouksissa lukukauden päättyessä. Koska käytös- ja huolellisuus numeroa ei anneta ruotsalaisessa koulumallissa jää kiusaamistapaukset usein yhteisesti sovittaviin, keskusteltaviin käytäntöihin, josta kiusaajalle ei tule konkreettisia seuraamuksia tai sanktioita ennen kuin kiusaaminen on hyvin vakavaa. Toimi, joka velvoitti ohjelman mukaan aikuisen läsnäoloa kiusaavan oppilaan lähellä koko kouluajan toimi hyvin. Joskus tämä henkilö oli myös isä tai äiti, usein vapaa-ajankerhon ohjaaja.

Välitunnilla tarkkailevat Mombus-oppilaat ja Friends-tukioppilaat ovat ehkä liian nuoria tarkkailemaan ympäristöään leikin lomassa. Koulukiusaamisesta ei kerrottu ennen kuin kokemuksesta oli omakohtainen tai vähintään parhaalle ystävälle tapahtunut. Friends-tukioppilas on sama oppilas koko esimerkiksi ala-asteen ajan. Sama tukioppilas saa jatkuvasti koulutusta ja näin taidot kasvavat vuosien mittaan. Samalla taitojen kasvaessa tukioppilaista saatu hyöty muille oppilaille ja koulu yhteisölle myös todennäköisesti kasvaa. Tukioppilaiden yhden koulupäivän mittainen valtakunnallisen yhteinen Friends-päivä luonnonpuistossa Tukholmassa ovat myös on tärkeä motivoinnin muoto. Toisaalta tukioppilaat itse voivat tuntea vastuun liian suureksi koulukiusaamisen hoitamisessa. Friends-ohjelman luokan tukioppilaalta kysyttiin kirjallisesti muun kyselyn lopussa, miten hän tuli valituksi tukioppilaaksi? Kysyttiin myös, mitä mieltä hän oli tukioppilaana Friends-ohjelman toimivuudesta ennaltaehkäisevänä ohjelmana koulukiusaamista vastaan? Seuraavassa erään Friends-tukioppilaan vastaukset näihin kahteen kysymykseen.

Kaikki vapaaehtoiset ilmoittautuivat opettajalle ja opettaja valitsi heistä kaksi. Saimme olla tukioppilaina niin kauan kuin halusimme, minä olin tukioppilaana kolme vuotta.

Oli mukavaa olla tukioppilas, mutta kun on ollut mukana kauan ymmärtää että ohjelma on enimmäkseen vain hienoja sanoja. En luule, että on yhtään koulua, jossa ohjelma toimii kuten alkuperäinen tarkoitus oli. Kukaan ei kerro, jos he näkevät jotain ja jos näkevät ei heillä ole valtaa tehdä jotain. Ohjelma ei ole mukautunut todelliseen kiusaamistapahtumaan, lisäksi se vie vastuuta koulun aikuisilta. Koulussa tehdään vähän siinä, että kiusaamisasioita vietäisiin eteenpäin kiusaamisen vastustamistyössä. Meillä on Friends-ohjelma ja tukioppilaat ja puhumme silloin tällöin, että kaikkien pitää olla kilttejä toisilleen, siinä kaikki ja mitään muuta ei sitten tapahdukaan.

(Kamratstödjare, Löttingelundsskolan 2009)(LIITE 9)

Vanhemmat olivat mukana Mombus-klubissa, joka kokoontui säännöllisesti. Vanhemmat järjestelivät yhteisiä käytännön asioita, tapahtumia ja illanviettoja. Näissä kokouksissa ei puhuttu kiusaamisesta tai kiusaamistapauksista. Friends-ohjelmassa eivät vanhemmat olleet mukana lainkaan. Koulun ohjeet ja käytännön toimet eivät siis täysin vastanneet toisiaan.

Suomalaisissa KiVa Koulu- ja Verso ohjelmissa hyviä puolia ovat hyvä informaatio, asioiden käsittelyn nopeus, kaikkien osapuolien kuuleminen ja seuranta. Verso- ohjelmassa oppilaiden oma vastuu ja aktiivisuus korostuu. Negatiivista on tarkka kiusaamisen määritelmän noudattaminen, joka voi kaventaa ongelman ymmärtämistä ja yksittäisten erilaisten kiusaamistapausten näkemistä. Vanhemmat ovat mukana vain alkuinformaatiotilaisuudessa, muuten heitä ei aktivoida. Monet suomalaiset koulut ovat ottaneet sekä KiVa Koulu- että Verso-ohjelman rinnakkaisesti. Verso-ohjelma on hyvä konfliktin hallintamenetelmä. Vertaissovittelu tuo oppilaille oman mahdollisuuden puuttua asioihin ja oppilaiden oma vastuu ja taidot itsenäiseen konfliktinratkaisuun karttavat.

Nykymääritelmän mukaan kiusaaminen on koulukiusaamista kun se on toistuvaa, samaan oppilaaseen kohdistuvaa ja voimasuhteiltaan epätasapainossa olevaa toimintaa. (Sinkkonen & Parvela, 2011, 145). Klassisen koulukiusaamisen merkit tulee täyttyä ennen kuin kiusattu saa apua tukiohjelmansa kautta. ”En muista paljoakaan varsinaisesta kiusaamisesta. Huutelua ehkä enimmäkseen ja jonkinlaista kiusaajan ja hänen taustajoukkojensa tuomaa uhkaa ja halveksuntaa” (Sinkkonen & Parvela, 2011, 146).

Sanaton, ei verbaalinen kiusaaminen voidaan myös muistaa pahempana kuin fyysinen. Koulukiusaamisesta on monia erilaisia määritelmiä ja tämä vaikeuttaa ennaltaehkäisevää työtä. Se, että määritelmä on liian suppea tai suljettu rajoittaa kaikkien koulukiusaamistutkimusten todellisuuden kuvaamista. On olemassa riski, että vain jäävuoren huippu kiusaamistapauksista saadaan kuvauksen ja analyysin kohteeksi. Yksinkertaisin koulukiusaamisen määritelmä ”joku voi huonosti toisen käytöksen seuraamuksena” lisää vastuuta tukiohjelman toteuttajilta. Kyselylomakkeessa kysytty kaikkea sitä mikä on negatiivista toiseen kohdistuvaa toimintaa, josta käytettiin nimitystä ”negatiivinen teko”. Tämä mielestäni esti tutkimukseni alaongelman kiusaamisen laadun määritelmän kaventamista ja oppilaiden oma näkemys kiusaamisen laadusta ja muodosta nousi paremmin esille. Näin ei rajoitettu vastaajien omaa ajattelua ja käsitteen ymmärtämistä koulukiusaamisesta lokeroiden toimintaa tietyn mallin mukaan. Kiusaamisen muodot saivat tässä tutkimuksessa laajemman empiirisen tason kuvattuna oppilaiden omasta yhteisöstään käsin myös avoimien kysymysten muodossa.

Rajojen määrittäminen mikä on kiusaamista ja mikä ei, vaihtelee koulujen, opettajien, koululuokkien ja oppilaiden mukaan. Eri ihmiset kokevat yksilöllisesti ja sietävät erilaisilla erilaisia tilanteita ja kiusaamisen muodot voivat olla hyvin erilaisia tilanteesta riippuen. Osa suhtautuu asiaan olan kohautuksella ja osa kokee jonkun asian suurena loukkauksena tai kiusallisena tilanteena ja juuri se voi olla se asia, josta vaietaan ja kärsitään kaikessa hiljaisuudessa vuosia. ”Kiusatuksi tuleminen aiheutti sekavan tunteiden vyyhdin, jonka tavoitan vielä kymmenien vuosien kuluttuakin. Sitä tuntee yhtä aikaa tai vuoronperään erilaisia, keskenään yhteen sovittamattomia tunteita. Yhtään ei tule mieleen, että pojilla oli kotona jotain vaikeuksia ja minun pitäisi ymmärtää heitä” (Sinkkonen & Parvela, 2011, 143). Yhteisistä rajoista tulisi keskustella ja sopia myös opettajien ja muun koulun henkilökunnan kesken. On ongelmallista vetää rajaa tavallisen konfliktin ja kiusaamisen välille silloin kuin määritelmissä on epätäsmällisyyttä ja subjektiivisen kokemuksen tulkinnan väljyyttä. Joidenkin uusimpien tutkimusten mukaan 2000-luvulla kiusaamisesta käytetty määritelmä on liian kapea ja on ehdotettu, että määritelmän ympärille kehitettäisiin käsitteiden perhe (Wernesson 2003, 93). Yhdyn edellisten mielipiteeseen tutkimustulosteni perusteella sekä

määritelmän laajentamiseen kaikkeen siihen käytökseen joka aiheuttaa toiselle pahaa mieltä. Asia koskee kaikkien koulussa työskentelevien ja oppilaiden työmiljöötä.

Määritelmän heikko kohta on myös käsitteen ”jatkuva ja toistuva kiusaaminen” . Jätetään siis avoimeksi se kuinka kauan kiusaamista on tapahduttava jotta se olisi ”jatkuva”. Kiusaamisen ymmärtäminen kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä, jossa vuorovaikutus on tärkeää, avaa kasvattajalle uusia tilanteita havaita sitä. Kiusaamista ei tulisi tarkastella vain pitkään jatkuvana prosessina, vaan useimmiten kiusaaminen ilmenee opettajalle pieninä vuorovaikutushetkinä, jotka sitten liittyvät kiusatun kokemusmaailmassa osaksi vuosiakin kestävästä kiusaamisesta. Näiden hetkellisten ja piiloisten tilanteiden ymmärtäminen voi olla avain kiusaamisen näkemiselle ja siihen puuttumiselle.

Koulukiusaamisessa luokan ryhädynamiikka on keskeinen tekijä. On kyse sosiaalisista suhteista ja ryhädynamiikasta. Kukaan lapsi ei halua jäädä ryhmän ulkopuolelle, mikä selittää ”sivustakatsojien” suuren osuuden. He eivät uskalla nousta kiusantekijöitä vastaan, koska pelkäävät kokevansa saman kohtalon. Kiusantekijät tekevät van sen minkä muu ryhmä sallii heidän tekevän. Kiusaajalla on aina avustavia tukijoukkoja ja kannustajia, jotka eivät suoranaisesti ole mukana itse kiusaamisessa, mutta ylläpitävät naurullaan sen jatkumista. Sosiaalisten vuorovaikutustaitojen oppimisessa on hyvä usein korostaa, että toisenlainen käyttäytyminen ja erilaisuus ei oikeuta ketään kiusaamiseen. Meillä on lupa olla ulkoisesti tai sisäisesti erilaisia.

Ruotsalaisissa kouluissa on hyvin tavallista että mieluummin se joka on tullut kiusatuksi vaihtaa koulua kuin että uudelleen sijoitetaan joku joka kiusaa. Tähän päädytään helposti silloin kuin keskustelu yhteyttä ei löydetä ja mielipide-erot koulun johdon, opettajien ja vanhempien välillä ovat suuret kiusaamistapahtumasta.

Ruotsissa jokaisessa kunnallisissa koulussa on pakollinen sukupuoltenvälinen tasa-arvo-ohjelma, jota opetussuunnitelma ja kouluhallitus tukevat. Tavoitteena on sukupuoliroolien kyseenalaistaminen ja erilaisten vanhanaikaisten stereotyyppisten luokittelujen vähentäminen koulussa. Tämä lisää sukupuolten välistä tasa-arvoa koulussa ja vähentää jaottelua tyttöjen ja poikien asioihin ja aineisiin koulussa. Välitunneilla pelaa samassa jalkapallopelissä on sekä tyttöjä ja poikia. Sukupuolella ei ole välitunteileikeissä väliä, on vain pelaajia. Liikuntatunnit eivät ole jaettuja, vaan tytöt ja pojat ovat yhdessä aina viidenteen luokkaan asti. Tämä lisää taitoa kohdata erilaisuutta ja hyväksyntää yhteiseen oloon myös välitunnilla. Yhdysluokka opetus luultavasti myös lisää erilaisuuden hyväksymistä.

Sukupuolten välisissä eroissa tuli esille kuinka pojat herkemmin uskaltavat reilusti tunnustaa joskus kiusaavansa. Tytöt eivät uskaltaneet tunnustaa kiusaavansa, vaikka tutkimustuloksena se ryhmä, jota kiusataan on sukupuolisesti tasaisesti jakautunut. Tämä tutkimuksen tulos vastaa

aikaisempia tutkimuksia tyttöjen taitavasti kätketystä ja usein epäsuorasti tapahtuvasta koulukiusaamisesta.

Koulukiusaamista vähättelevät tai sitä oikeuttavat puhekäytännöt ovat vaarallisia ja kiusaamista lisääviä. Mikäli kiusattu kokee, että tilanne on hänestä itsestä johtuva tai että tilannetta vähätellään tai sitä pidetään oikeutettuna voi olla kauaskantoisia seurauksia myöhemmin elämässä. Kiusatun on tärkeä kuulla, että kiusaaminen ei ole kiusatun vika, vaan julmaa ryhmässä tapahtuvaa väkivaltaa. Vaikeus on, että kiusaamistapahtumiin liittyy se, että siinä mukana olleet henkilöt kuvaavat tapahtumia omaan merkitysperspektiiviinsä sidottuina ja uskovat oman todellisuutensa kuten Karhunen tutkielmassaan toteaa. Jokaisella kiusaamistapahtumalla on oma kertomuksensa ja heijastaa sen kertojan todellisuutta joka tarinan kertoo. Tässä tutkimuksessa yli puolet tutkimusjoukosta oli joutunut enemmän tai vähemmän koulukiusaamisen kohteeksi säännöllisesti.

.Toisaalta kiusaamisessa oleellisia ovat kulttuuriset arvostukset, pelko, valta sekä oppilaiden keskuudessa vallitsevat epäviralliset normit. Yhteisössä, jossa kiusataan, on usein olemassa epävirallisia normeja, jotka tukevat kiusaamisen jatkuvuutta. Näistä puhuminen auttaa oppilaita ymmärtämään sosiaalisiin suhteisiin kietoutunutta vallankäyttöä ja purkaa kiusaajan niiden varaan rakentamaa valtaa.

Kiusaamisessa oppilaantuntemus on erityisen keskeinen tekijä. Ellei opettajalla ole tätä, häntä voidaan harhauttaa ja jopa oppituntia voidaan käyttää kiusaamiseen opettajan sitä havaitsematta. Uudet opetussuunnitelmat peräänkuuluttavat ryhmäntuntemuksen ja ryhmäytymisen taitoja opettajilta. Nämä taidot auttavat luomaan positiivisen oppimisympäristön.

Onnistuneen kiusaamista ennaltaehkäisevän ja vähentävän ohjelman edellytyksenä on kohdeongelman syvälinen ymmärtäminen. Onnistuneen prevention (jonkin kielteisen tekijän tai prosessin ennaltaehkäisyssä) ja intervention (jonkin kielteisen vaikutuksen vähentämisessä tai kielteisen prosessin katkaisemisessa) edellytyksenä on kohdeongelman syvälinen ymmärtäminen. (Aarnos, 2003,84; Koskinen 1990, 157-160; Suhonen 1989, 4-7). Koulussa turvallisen oppimisympäristön käsitteeseen tulisi liittää ennalta vahvemmin sosiaalinen turvallisuus. (Hamarus & Kaikkonen, 2007).

Koulukiusaaminen on yhteiskuntaongelma, joka on otettava vakavasti. Se ei ole loukkaus vaan oppilasta kohtaan vaan myöskin yhteiskunnan ja koulun demokraattisia ja kasvatuksellisia perusarvoja ja oikeuksia kohtaan. Yhteiskunnalla on vastuu antaa kaikille lapsille ja nuorille turvallinen koulunkäynti ja tämä vastuu on nostettava esiin. Tämä edellyttää myös tietoja ja taitoja henkilöiltä, jotka työskentelevät lasten kanssa. Koulut, jotka ovat onnistuneet kääntämään koulukiusaamisen negatiivisen kierteen koulussaan, nousee ratkaisevaksi tekijäksi koulun henkilökunnan myös vapaa-ajantoiminnan henkilökunnan, oppilaiden ja vanhempien innokas

toiminta, tieto ja pätevyys. Koulukiusaamisen vastustamisohjelman olemassa olo asiakirjana hyllyssä ei vähennä tai ennaltaehkäise koulukiusaamista jos se ei ole elävä dokumentti. Tällä tarkoitan opettajien ja koulunhenkilökunnan sitoutumista elämään koulun arkipäivää reflektoiden päivittäin työssään kaikkeen siihen joka kasvattaa keskinäistä vuorovaikutusta negatiiviseen suuntaan. Tuloksellisuus ja tietojen- ja taitojen korostaminen koulussa, sekä oman edun ja hyödyn tavoittelu ovat vastavoimia jotka estävät koulukiusaamista ennaltaehkäisevien ohjelmien tavoitteita.

Päättökysymysongelma pro gradu-työssäni oliko tutkitun tukiohjelman koulussa koulukiusaamista? Tässä tutkimuksessa yli puolet tutkimusjoukosta oli joutunut enemmän tai vähemmän koulukiusaamisen kohteeksi säännöllisesti. Koulukiusaamista oli Suomen kouluissa määrällisesti enemmän kuin tukiohjelmien omat seurantakartoitukset olivat todenneet. Tavoitteena alatutkimuskysymysten avulla perehdyttiin siihen, millaista kiusaaminen on ja missä kiusaamista tapahtuu? Tutkimuksen tulos oli samansuuntainen aikaisempien tutkimusten kanssa. Koulukiusaaminen oli monimuotoista ja moniasteista lievästä vakavaan. Yleisin kiusaamistilanne ja paikka oli välitunti.

Kiusaamista on esiintynyt jossain muodossa jokaisessa tutkimuskoulussa riippumatta kiusaamisenhallintaohjelmasta. Mikään hallintaohjelma ei ollut täysin pystynyt poistamaan koulukiusaamista. On huomattava, että KiVa Koulu- ja Verso ohjelmat olivat toimineet tutkimuskouluissa vain vähän aikaa. Mombus-ohjelma ja Friends-ohjelma olivat toimineet tutkimuskouluissa jo vuosia. Ennaltaehkäisevä toiminta vie aikansa ennen kuin tulokset alkavat näkyä. Tutkimustulokseni antavat viestejä siitä, että ennaltaehkäisevät ohjelmat ovat koulussa työskentelevien tukena mutta eivät ratkaise tai poista ongelmaa, koulukiusaamista. Tutkijat ovat tehneet parhaansa useita mallimenetelmiä koulukiusaamisen vähentämiseksi. Niiden punaisena lankana on ongelman tunnistaminen ja tunnustaminen, yhteisten pelisääntöjen sopiminen ja sen jälkeen niistä kiinni pitäminen. Tämä kaikki onnistuu vain opettajien, oppilaiden ja vanhempien yhteistyöllä kasvattaen toisimme arvostukseen ja erilaisuuden hyväksymiseen

Kahden eri maan koulumuodon erilaisuus on myös selittävä tekijä tutkimustuloksissa. Pitkään on tiedetty, että vaikka Suomen koulut ovat Pisa-tutkimusten mukaan maailman huippuluokkaa, eivät oppilaat voi sosiaalisesti hyvin. Koulumuodon ja kouluvaatimusten erot voivat olla merkittävä tekijä. Tehokkuuden vaatimukset alentavat koululaisten yleistä hyvinvointia. Ruotsin koululaitoksesta on todistukset poistettu ja vasta 2008 – 2009 todistuksia on jälleen kirjallisen ja sanallisen lausunnon muodossa hankkimassa takaisin. Keskinäinen kilpailu ei ole Ruotsin kouluissa niin näkyvää kuin Suomessa. Arvosanojen, etenkin käytöksen numeron puuttuminen kaventaa opettajan mahdollisuuksia kurinpidollisissa toimenpiteissä ja negatiivisen käytöksen seuraamuksissa. Rikkomuksesta ei tule käytösnumeron alennusta. Jälki-istuntoa ei myöskään

käytetä rangaistusmuotona lainkaan. Kaikista kouluun liittyvistä asioista, myös kiusaamiseen liittyvistä keskustellaan usein vanhempien ja kaikkien asianosaisien kanssa. Vanhemmat tulevat kouluun ja keskustelevat opettajan kanssa tapahtuneesta. Asioiden hoitaminen keskustelun avulla ilman sanktioita on ruotsalaisen koulun ratkaisumalli. Vanhempien ja koulun henkilökunnan kohtaamiselle ja keskustelulle annetaan aikaa ja tilaa koulupäivän aikana tai sen jälkeen. Toki Ruotsissakin vaikeissa tapauksissa suljetaan pois koulusta ja kiusaaja voi joutua muuttamaan koulua. Vanhempien vierailut, jäsenyys kiusaamisenvastustamiskerhossa ja erilaiset yhteiset vapaa-ajan toiminnat koulussa voi toimia kiusaamista vähentävästi tässäkin tutkimuksessa. Säännölliset kehityskeskustelut todistusten sijaan, avoimet ovet tuovat ruotsalaisen vanhemman enemmän kouluun osallistuvaksi kuin suomalaiset vanhemmat.

Monen henkilöhistoriasta löytyy koulukiusaaminen. Joka päivä moni heistä yrittää pyyhkiä pois nämä kokemukset omasta elämästään. Lapsuudessa ja nuoruudessa koettu pitkäaikainen syrjäytymisen tunne voi myös myöhemmin aikuisena purkautua arvaamattomina sisäisinä kriiseinä tai poikkeavia käyttäytymisen muotoina yhteiskuntaa vastaan.

Tämänkin tutkimuksen mukaan kiusaamista tapahtui kaikissa neljässä tutkittavassa koulussa. Koulukiusaamisen määrä oli odotettua suurempi ja tutkimusjoukosta löytyi myös pieni joukko joita kiusattiin usein, pitemmän jakson ajan ja sen kiusaamisen laatu täytti vakavan kiusaamisen kriteerit. Koulukiusaamisen muodot asteineen tulivat esiin oppilaiden vastauksissa.

Tutkimustulokseni on että, ohjelman pitkäkestoisuudesta ja ennaltaehkäisevien toimien laajuudesta huolimatta ei interventio-ohjelma ole pystynyt poistamaan kokonaan kiusaamista mutta oletettavasti toimii kiusaamista ennaltaehkäisevästi ja vähentävästi.

8.2 Ratkaisukeinoja

Tukiohjelman olemassaolo koulussa lisää oppilaiden tietoisuutta koulukiusaamisesta. Tukiohjelma on sinänsä jo merkki, että koulukiusaaminen on huomattu ja huomioidaan. Itse kiusaamiseen on vaikea saada pysyvää ratkaisukeinoja. Opetussuunnitelman vaatimukset hyvästä opiskeluympäristöstä ja työrauhasta ovat myös koulukiusaamista ennaltaehkäisevää työtä.

Opettajat voivat aliarvioida kiusaamisen uhreiksi joutuneiden oppilaiden määrän. Jos opettaja ja kouluyhteisö ovat tietämättömiä oppilaiden välisistä sosiaalisista suhteista, oppilaiden arvostuksista, asenteista ja yhteisössä vallitsevista epävirallisista normeista, se voi tietämättään vahvistaa sellaista käyttäytymismallia, joka on selkeässä ristiriidassa virallisten normien kanssa. Opettajalta kiusaamisen vastainen työ edellyttää hyvää oppilaan- ja oppilaskulttuurin tuntemista. Muita hyviä opettajan taitoja kiusaamisen ennaltaehkäisevässä työssä ovat vuorovaikutustaitojen

hallinta, niiden johtaminen sekä ryhmädynamiikan hallinta. On pyrittävä vaikuttamaan koko ryhmän asenteisiin ja toimintaan.

Hyvät suhteet vanhempiin ja tiimityötaidot ovat mukana onnistuneessa opettajan kiusaamisen vastaisessa toiminnassa. Koulumaailma tarvitsee jatkuvaa koulutusta oppilaiden sosiaalisten- ja vuorovaikutustaitojen ylläpitämiseen ja kehittämiseen myös teematuntien ulkopuolella. Kiusaamisen tapahduttua täytyy opettajien olla toiminnassaan nopeita reagoimaan. On tärkeää, että opettaja omistautuu luottamukselliseen keskusteluun kiusatun kanssa todistusaineistoa vaatimatta. Todistusaineiston hankkiminen voi olla suuri taakka kiusatulle. Kiusattu voi olla myös epävarma siitä, täyttyvätkö ohjelmien mukaiset kiusaamisen kriteerit. Olisihan koulun pitänyt jo aikaisemmin huomata kiusaaminen jos asia on todellista kiusaamista. Helposti kiusattu myös syyllistää itseään. Pienimmästäkin kiusaamisepäilystä tulisi asiat selvittää pikaisesti niin ettei kiusatun osaa entisestään vaikeuteta.

Myös muutamat edellä mainitut tutkijat olivat löytäneet ratkaisu keinoja. Hamarus ehdottaa väitöskirjassaan ohjaamaan vaikutusvaltaiset oppilaat puuttumaan koulukiusaukseen. Tämä oli johtanut tehokkaasti kiusaamisen vähentymiseen. Hänen mukaansa kiusaamisprosessin alussa on helpompaa estää kiusaaminen vaikuttamalla yksittäisiin jäseniin, mutta prosessin pitkittyessä se koskee koko yhteisöä ja vaatii toisenlaista puuttumista. (Hamarus, 2006b)

Salmivallin mukaan on lisättävä tietoisuutta niistä ryhmämekanismeista, jotka toimivat kiusaamisen ylläpitäjinä. Koululaisia on ohjattava tarkkailemaan myös omaa toimintaansa. Hän kirjoittaa myös, että kiusaamisen määrä ja laajuus on pysynyt samana huolimatta asian saamasta huomiosta. Kaiken tämän perusteella meidän pitäisikin uskaltaa tehdä se johtopäätös, että käytännön toimien tasolla Suomessa ei vielä ole tehty riittävästi kiusaamisen vähentämiseksi tai sitten keinot ovat olleet väärinä. (Salmivalli 2003, 15-17.)

. Koulukiusaaminen kokonaisuudessaan on luultavasti mahdotonta poistaa. Riski siitä, että kiusaaminen huomataan on suuri vähentää automaattisesti kiusaamista. Ilmitulemisen pelko vähentää kiusaajan toimintaa. Joihinkin kouluihin on myös asennettu valvontakamerat kuten kaupoissa.

Monet koulukiusaaminen ohjelmat jättävät vanhemmat täysin ulkopuolelle. Koti ja koulu voivat myös puhua toistensa ohi yhteisymmärryksen ja yhteisten tavoitteiden sijasta. Informaatio siitä, mitä tapahtuu tai on tapahtunut uupuu joissakin tapauksissa koulun taholta. Monet kiusaamisongelmista olisi ratkaistavissa osittain yhteistyöllä kodin ja koulun kanssa. Se, jota kiusataan ja se joka kiusaa tarvitsee apua. Suora ja avoin kommunikaatio oppilaiden välillä, koulun henkilökunnan ja vanhempien välillä on edellytys kiusaamisen vähentämiseen ja poistamiseen.

Pääpaino tulee olla ennaltaehkäisevässä toiminnassa. Jo ala-asteella, silloin kun lapset ovat pieniä, heidät täytyisi ohjata ja kasvattaa ei väkivaltaa suosivaan asenteeseen medioiden väkivaltatulvaa vastaan. Kasvatus toisista välittämiseen ja empatian taidot ovat vähentävät koulukiusaamista uusissa koululaissukupolvissa. Lasten asenteisiin voidaan myös koulumaailmassa yrittää vaikuttaa ja vuorovaikutus-, viestintä ja eräänlaiset ”ihmissuhdetaidot” voitaisiin painottaa opetussuunnitelmissa enemmän. Asenteet ja arvot heijastuvat vuorovaikutuksessamme ja etenkin suhtautumisessamme toisiimme. Oman vastuuntunnon kokeminen ja oman vastuun kantaminen kiusaamista kohdatessa ja nähtäessä voisi myös toimia koulu yhteisössä entistä paremmin. Tätä olikin yritetty monessa tutkimusryhmässä olevassa toimintaohjelmassa mutta valitettavasti hyvin kaavamaisilla ratkaisulla. On olemassa riski, että tukiohjelman toimenpiteet jäävät vain lähinnä oireiden hoitamiseksi. Asennemuutokseen oppilaan tasolla on vaikea yltää

Huomiointikykyä voi myös harjoitella oppitunneilla, missä ja milloin kiusaamista tapahtuu. Välituntivahdit eivät huomaa kaikkea kiusaamista. Lapset ovat kyllin älykkäitä tehdä kiusaamista vain silloin kun kukaan aikuinen ei näe. Olisi kyettävä lisäämään myös empatian tunnetaitoja egoismin sijaan. Ennaltaehkäisevissä ohjelmissa on tavoitteena empatian, toisen asemaan asettumisen ymmärtäminen. Pelkkä nopea anteeksipyyntö ei riitä kiusaamisen jo tapahduttua. Tarvitaan eri osapuolten välinen rehellinen keskustelu siitä, miten kiusaamisessa mukana olleet eri osapuolet kokevat kiusaamistapahtumat. Oppilaat voivat hyvin ohjatussa ohjelmassa laajentaa omaa todellisuus- ja merkityksimaailmaansa. Keskinäinen kunnioitus ja turvallisuudentunne ovat oppimisen edellytyksiä.

Kiusattu jättää usein kertomatta oletettavasti monestakin hyvin tavallisesti koulumaailmaan kuuluvasta syystä. Ensinnäkin, että hän pelkää kaiken vielä muuttuvan vielä pahemmaksi, toiseksi että luulee ettei kukaan kuitenkaan välitä ja kolmanneksi että kertominen tuntuu liian vaikealta. Kiusaajan onnistuessa tavoitteessaan tarvitsevat kiusaajat usein hiljaisen yleisön avukseen. Juuri katselijat nostavat kiusaajan statusta sillä etteivät sano tai sekaannu asiaan ja ovat kertomatta aikuiselle. ”Kiusaamisen yllä leijuva hiljaisuus onkin ehkä kaikkein merkittävin yksittäinen tekijä, joka mahdollistaa kiusaamisen ja sen jatkumisen. Uhrin hiljentäminen on jokaisen koulukiusaajan perustaito” (Parvela & Sinkkonen 2011, 145.)

Eräs ratkaisukeino on myös professori Solveig Eklundin ehdotus siitä, että joistakin opettajista tulisi juuri koulukiusaamisen erikoistuntijoita. Hän toivoo, että käynnistettäisiin käytännönläheisiä tutkimusohjelmia koulukiusaamisesta, jotka konkreettisella tavalla lisääisivät yhteyksiä tutkijamaailman ja koulun välillä. (Hägglund, 2003).

Jotta kiusaajat saadaan lopettamaan, on välttämätöntä puuttua asiaan jokaisella kerralla kun koulukiusaamista havaitaan joko oppilaiden tai opettajan taholta. Ennaltaehkäisevänä toimena on

yrittää saada katselijat uskaltamaan reagoimaan ja toiminaan, siis alentamaan kiusaamisen sietokynnystä. Koulukiusaamisen tukiohjelmat ovat työväline kohti kiusaamisvapaata koulua. Niiden toimivuutta voisi edelleen kehittää koulu- ja oppilaslähtöisesti. Tukiohjelmat voivat oppia toisiltaan ja kehittyä.

8.3 *Jatkotutkimus ideoita*

Olisi kiinnostavaa vertailla kansainvälisesti useampaa koulukiusaamista ennaltaehkäisevää ohjelmaa ja niiden toimivuutta.

Vertailevaa tutkimusta voisi edelleen kehittää sellaisten koulujen välillä joissa toisella on tukiohjelma ja toisella ei. Näin tulisivat mahdollisesti esiin tukiohjelman suoranaiset vaikutukset.

On varmasti myös maita, joissa ei vielä ole strategioita koulukiusaamista vastaan tai ei lainkaan tarvita koulukiusaamisen vastaisia tukiohjelmia. Olisi hyödyllistä tietää, mikä näissä sosiaalisissa kulttuureissa ja konteksteissa on se tekijä, joka toimii koulukiusaamista ennaltaehkäisevästi ja vähentävästi?

Mielenkiintoista olisi myös saada selville millaisia parannusehdotuksia oppilaat ja vanhemmat esittävät koulukiusaamisen hallintaohjelmiin? Vanhemmat tulisi ottaa mukaan analysoimaan koulukiusaamisen problematiikkaa.

LÄHTEET

Aapola, S.1991. Ystävyyden keinulauta. Helsinkiläistyttöjen ystävyyskulttuurista. Sosiaali- ja terveysministeriön naistutkimusraportteja 2D. Helsinki.

Aho,I. & Heikkilä, J. 1993. Peruskoulun viides ja kuudesluokkalaisten suhtautumisesta koulukiusaukseen Valkeakoskella 1992. Kasvatustieteen pro gradu tutkielma, Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden Tiedekunta, opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinna.

Andersson , T. & Sturm, B.2007 “Cyberbullying”. Young adult library services: Winter 2007, Vol.5 issue 2, 24-27

Bauman, Z.1997.Sosiologinen ajattelu. Suom. J.Vainonen. Tampere: Vastapaino

Boulton, M & Smith, P.1994. Bully/victim problems among middle school children: Stability. Self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance. BR J Dev Psychol 1994;12, 315-329.

Eriksson, B. 2001. Mobbning: en sociologisk diskussion. Sociologisk forskning 2, 8-44

Eriksson, B. & Lindberg, O. & Flygare, E. & Danebäck, K. 2002. Skolan, en arena för mobbning. Översikt och diskussion om mobbning i skolan. Tukholma: Skolverket

Fors, Z. 1995. Makt, maktlöshet, mobbning. Tukholma: Liber

Fahrman, M. 1996. Mobbning, en skrift om utstötning. Tukholma: Studentlitteratur.

Gellin, M. 2011. Sovittelu koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus

Hamarus, P. 2001. Kiusaamisen ennaltaehkäiseminen vuorovaikutuksen avulla. Jyväskylän yliopisto. Opettajainkoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu- tutkielma.

Hamarus, P. 2006a Koulukiusaamisen ehkäisemistä tiimityöllä. Nuorisotutkimus 24 (1)

Hamarus, P. 2006b Koulukiusaaminen ilmiönä. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.

Hamarus, P & Kaikkonen, P. 2007. Miten koulukiusaaminen syntyy ja kehittyy? Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Kasvatus 38 (3), 228-239

Heikkilä, T. 2004. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita

Heikkilä J. & Myllyoja K. 2008. Koulukiusaaminen Valkeakoskella. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinna. Kasvatustieteen pro-gradu tutkielma.

Heineman, P. 1972. Mobbning. Gruppvåld bland barn och vuxna. Tukholma: Natur och Kultur

Hirsjärvi, S & Remes, P & Sajavaara, P. 2006. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi

Hägglund, S. 2003. Nya forskningsperspektiv på mobbning. Rapport 24 – 25 .9.2003. Tukholma: Ministerrådet

Höisstad, G. 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Jyväskylä: Gummerus.

Juvonen, J. & Graham, S. (2001) Peer harassment in school. The plight of the vulnerable and victimized. New York: Guilford Press.

Karhunen, S. 2005. Miksi meidän luokassa kiusataan? Lairio, M; Heikkinen, H; Pietilä, M (toim). Koulutuksen kulttuurit ja hyvinvoinnin politiikat. Suomen kasvatustieteiden laitos. Turku. Painosalama.

Kiilakoski, T. 2009. Parempihan se on sovitella kuin että ei sovitella. Ulkopuolinen evaluointi. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi>>

Metsämuuronen, J . 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus.

Mäkihalvari, P. 2000. Koulukiusaaminen – vihollinen luokahuoneessamme. Kasvatustieteen Pro gradu. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos.

Nummenmaa, L. 2004. Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi

Olweus, D. 1973. Hackkycklingar och översittare. Forskning om skolmobbning. Tukholma: Almqvist & Wecksell

Olweus, D. 1978. Aggression in the scholls. Bullies and whipping boys. Washington, DC: Hemisphere Press

Olweus, D. 1992. Mobbning i skolan. Vad vi vet och vad vi kan göra. Tukholma: Liber Utbildningförlaget

Olweus D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Helsinki: Otava

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004. Helsinki. Opetushallitus.

Perusopetuslaki. 1998. Suomen säädöskokoelma 628/1998 ja 477/2003.

Pikas, A. 1975. Så stoppar vi mobbning! Rapport från antimobbningsgrupps arbete. Tukholma: Prisma.

Pikas, A. 1987. Så bekämpar vi mot mobbning i skolan. Uppsala: Eget förlag: AMA

- Pikas. A.1987. Irtikouluväkivallasta. Espoo: Weilin+Göös.
- Pikas A. 1990. Irti kouluväkivallasta. Imatra: Weilin+Göös.
- Poikonen P. 1981. Kouluväkivallasta. Sosiaaliturva 69,n:o 17.
- Roland, E. 1984. Mobbing – att förebygga och bearbeta gruppvåld bland barn ungdom. Tukholma: Liber
- Salmivalli, C. 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Tampere: Tammer-paino Oy
- Salmivalli, C. 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Juva: PS-kustannus.
- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Scheinin, P. 1990. Oppilaiden minäkäsitys ja itsetunto: vertailututkimus peruskoulussa ja steinerkoulussa. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia; 77.
- Sihvonen I. 1993. Koulukiusaaminen peruskoulun ala-asteen 4.luokkalaisten keskuudessa Kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsingin Yliopisto
- Sinkkonen J, Parvela T. 2011. Kouluun. Helsinki :WSOY.
- Skolöverstyrelsen. 1980. Läroplan för grundskolan.. Allmän del. Tukholma:Liber
- Skolverket.2011. Läroplan för grundskolan. Allmän del. Tukholma: Liber
- Skolöverstyrelsen. 1983. Fördomar och mobbing. Ett servicematerial för arbetet mot etniska fördomar och mobbing. Del. 1. Låg- och mellanstadiet. Del.2 högstadiet. Tukholma: Utbildningsförlaget
- Staff, J. 1991. Mombus. Tukholma: Majema förlaget.
- Wernesson, I. 2003. Kränkningar i skolan. Förekomst, former och sammanhang. Värdegrunden Rapport nr 5. Göteborg: Göteborgs universitet

Sähköiset lähteet:

<<http://www.regeringen.se>> (viitattu 17.3.2010)

<<http://www.friends.se>> (viitattu 17.3.2010)

<<http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu>>.(viitattu 28.5.2009)

Kiva Koulu -ohjelma vähentää kiusaamista kaikilla vuosiluokilla <<http://www.kivakoulu.fi>> (viitattu 11.8.2009)

LIITTEET

1. Mombus-esite
2. Regeringskansliet
3. Hur vi arbetar, yleiset ohjeet opettajille
4. Likabehandlingsplan, tasa-arvo suunnitelma
5. Kyselylomake (suomeksi)
6. Kyselylomake (ruotsiksi)
7. Lupakirje
8. Tukioppilaan arvio Friends-ohjelmasta ruotsiksi

MOMBUS

Vad är det för något ?

Jo, det är ett projekt som vi bedriver här på Kyrkskolan mot mobbing, och det sker i samarbete mellan elever, personal och föräldrar. Idéen kommer ursprungligen från Janne Staff, f.d. polis, numera konsult med mobbningsfrågor som sin "hjärteangelägenhet". Projektet på Kyrkskolan startades av honom själv vt-96.

Själva ordet kommer från "Mobbningsombudsman" och säger till en del vad det handlar om.

Grundidéen med Mombus är nämligen att barnen själva engageras att bry sig om sina kompisar. De har ju mycket större möjligheter att se vad som pågår på skolgården, i matsalen etc. än vad personalen har. Så gott som all mobbing sker när de vuxna vänder ryggen till. Självkärligt gör personalen allt som står i deras makt för att förhindra mobbing, men har man inte ögon i nacken, så har man inte!

Så, från varje klass utses för en eller två veckor i taget, två "Mombusar" som under sin period är lite extra uppmärksamma på vad som händer och sker, och som i slutet på veckan rapporterar till sin lärare om dom sett något särskilt. Lärarna träffas sedan och delar med sig av det som framkommit, och kan då om behov finns, snabbt agera och förhoppningsvis "stämna i bäcken".

Alla elever är "Mombus" en eller flera gånger per läsår efter ett rullande schema. Detta är viktigt eftersom alla blir delaktiga, och inte bara vissa utvalda.

Det är också viktigt att fastslå att det inte handlar om någon "polisverksamhet" där eleverna "patrullerar av" skolgården, utan de som är "Mombus" deltar i alla lekar och andra aktiviteter som vanligt, men med lite extra uppmärksamhet på vad som sker runtomkring.

Var kommer då föräldrarna in i bilden ?

Jo, från varje klass utses en föräldrarepresentant som tillsammans med några representanter från personalen, träffas ett par gånger per termin och diskuterar eventuella problem som uppstått, men som också arrangerar en del roliga evenemang, typ "Mombusdisco" på höstterminen.

Självklart är det bra att intressera sig för "Mombus" genom att fråga sina barn hur det går, och att visa att man tycker det är viktigt att förhindra mobbning.

Medlem i Mombusklubben blir man genom att betala tio kronor till sin lärare. Då får man ett medlemskort och man är medlem på livstid.

Det är inte att skvallra att berätta vad man har sett eller hört,

Det är att bry sig om!!

REGERINGSKANSLIET

Regeringskansliet, 103 33 Stockholm, 08-405 10 00
En utskrift från www.regeringen.se.**Trygghet, respekt och ansvar****Lagens ändamål**

Förskolan, skolan och kommunernas vuxenutbildning ska vara en trygg miljö för alla barn och elever. Den nya lagen ska därför främja barns och elevers lika rättigheter i all verksamhet som regleras av nuvarande skollag. Lagen ska också motverka diskriminering och trakasserier på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder. Lagen ska även förhindra och förebygga annan kränkande behandling som inte direkt kan hänföras till dessa diskrimineringsgrunder. Detta innebär att alla former av kränkande behandling, i vilket mobbning ingår, omfattas av den nya lagen.

Trygghet, respekt och ansvar**Aktiva åtgärder**

Inget barn och ingen elev ska ställas utan ett säkert, tydligt och aktivt skydd. Verksamheterna ska därför bedriva ett aktivt och målinriktat arbete för att förhindra och motverka alla former av kränkande behandling. Varje verksamhet ska ha en likabehandlingsplan. I planen ska planerade åtgärder redovisas. Den ska ses över och följas upp varje år. Planen ska vara ett "levande" dokument i den meningen att den skall hållas aktuell i den dagliga verksamheten. Varje verksamhet har frihet att utforma likabehandlingsplanen utifrån sina behov. Det är angeläget att barnen och eleverna engageras och deltar i arbetet med att ta fram, följa upp och se över verksamhetens likabehandlingsplan.

De aktiva åtgärderna kompletterar lagens förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling.

Huvudmannen (eller den huvudmannen bestämmer) ska utreda och förhindra fortsatta trakasserier och annan kränkande behandling om ett barn eller en elev anmäler att han eller hon blivit utsatt för detta. Detta gäller även kränkningar mellan barn respektive elever.

Trygghet, respekt och ansvar**Förbud mot repressalier**

I lagen införs ett förbud mot repressalier. Med detta menas att om ett barn eller en elev har anmält eller medverkat i en utredning som gäller överträdelse av lagen, så får inte barnet eller eleven bestraffas som en följd av detta.

Hur vi arbetar med Mombus i klasserna

F-1 klasserna Mombus- och kamratfrågor tas upp varje vecka gemensamt i klasserna. Läraren för protokoll som sätts in i elevrådspärmen. Mombusarnas arbete följs upp och diskuteras i klassen.

2-3 klasserna Som F-1 klasserna

4-5 klasserna Som ovan.

I alla klasser diskuteras **fortlöpande** Mombusarnas uppgifter och ansvar. Varannan vecka träffas, för den perioden, utsedda Mombuselever och utvärderar sin period tillsammans med Mombus pedagogerna. Ansvariga pedagoger kallar.

KYRKSKOLANS LIKABEHANDLINGSPLAN

1§ Denna lag har till ändamål att främja barns och elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder samt mobbning. Lagen har också till ändamål att motverka annan kränkande behandling. Förbud gäller även mot repressalier mot elever(skola)/ barn(skolbarnsomsorg) som anmält någon ansvarig person för kränkande behandling. (2006:67)

Definitioner

2 § I denna lag avses med

elev: den som utbildas eller söker utbildning enligt skollagen (1985:1100),

barn: den som deltar i eller söker till förskoleverksamhet eller skolbarnsomsorg enligt skollagen,

personal: anställda och uppdragstagare i utbildning och annan verksamhet,

etnisk tillhörighet: att någon tillhör en grupp av personer som har samma nationella eller etniska ursprung, ras eller hudfärg,

sexuell läggning: homosexuell, bisexuell eller heterosexuell läggning,

funktionshinder: varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå,

trakasserier: ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet, och som

1. har samband med

- etnisk tillhörighet (etniska trakasserier),

- religion eller annan trosuppfattning (trakasserier på grund av religion eller annan trosuppfattning),

- sexuell läggning (trakasserier på grund av sexuell läggning),

- funktionshinder (trakasserier på grund av funktionshinder),

- kön (trakasserier på grund av kön), eller

2. är av sexuell natur (sexuella trakasserier),

annan kränkande behandling: ett uppträdande som annars kränker ett barns eller en elevs värdighet

Mobbning definieras enligt Dan Olweus (professor i psykologi och forskare kring mobbning):

”En person är mobbad när den upprepade gånger och under viss tid blir utsatt för negativa handlingar från en eller flera personer. Med negativa handlingar menas hot, hån, grimaser, knuffar, sparkar, utfrysning m.m.”

Att varken ingripa eller skaffa hjälp är också en negativ handling. Det är alla vuxnas ansvar att ingen far illa eller mår dåligt. De som mobbas och de som mobbar måste få hjälp!

Förutsättning för att undvika mobbning är rak kommunikation mellan elever/barn, personal och föräldrar.

Det är allas, personal och elevers, ansvar att se till att ovanstående lag efterföljs.

Det är varje klassföreståndares uppgift att se till att ovanstående information når ut till samtliga elever och vårdnadshavare på Kyrkskolan.

I Kyrkskolan arbetar vi, personal och elever, förebyggande genom fortlöpande arbete med vår värdegrund som bas. (Förväntningsdokumenten (bilaga 1) och regler för gemensam trevnad och säkerhet (bilaga 2)) Vi arbetar för att främja barn och elevers lika rättigheter.

I Kyrkskolan är det alla anställdas uppgift att, när en elev eller medarbetare blir utsatt för trakasserier eller annan kränkande behandling, förhindra och utreda detta.

Målen

Personalen på Kyrkskolan:

- arbetar för att främja barns och elevers lika rättigheter
- arbetar utifrån ett fokus på genusperspektivet
- accepteras ingen mobbning eller kränkande handling
- arbetar för att diskriminering inte skall förekomma
- accepteras inte någon form av repressalier

Nulägesbeskrivning

- Alla klasser i skolan samt grupper i fritidsverksamheten arbetar med schemalagda grupp- och individstärkande övningar (Lions-Quest materialet ”**Tillsammans**”).
- I alla arbetsenheter har vi regelbundna **fadderaktiviteter** exempelvis Kick-Off vid läsårsstart, fadderläsning, naturtema, FN-dagen och friluftsdagar.
- Kyrkskolans personal arbetar aktivt mot utanförskap och mobbning genom att vi i alla klasser arbeta med **Mombus**, ett arbete mot mobbning och utanförskap. Eleverna är kamratstödjure och personal och föräldrar samarbetar i olika förebyggande aktiviteter. Kamratstödjure utses i två veckors perioder från skolår 1- 5. Eleverna utifrån stigande ålder får känna ansvar för arbetsmiljön på skolan. Viktigt att de har hög status. De är ute på 9.30 rasten och lunchrasten och har på Kyrkskolans gula västar på sig. När kamratstödjurena ser något ska de gå till rastvakt eller närmaste vuxen. Rastvakten avgör i samråd med personalen om det inträffade ska vidarebefordras till klassläraren. Kamratstödjure ska också rapportera farliga och trasiga saker till skolgårdsgruppen. Avstämning personal emellan sker i övrigt som en stående punkt på Ae-konferenser. Biträdande rektor och fritidspedagog har utbildning/möte med de blivande kamratstödjurena och uppföljningsmöte med de avrapporterande Mombus representanterna.

Främja barns och elevers lika rättigheter

Jämställdhetsarbete

I vårt dagliga arbete med eleverna visar vi tydligt, att vi har genusperspektivet i fokus

- Ø Medvetna blandade grupper och placeringar i alla ämnen och på fritids
- Ø Fördela frågorna/ordet och talutrymmet lika mellan pojkar och flickor
- Ø Inte sätta tysta flickor som stötdämpare mellan stökiga pojkar

- Ø Eleverna involveras i arbetet till placering i klassrummet
- Ø Träna eleverna på att tala inför grupper
- Ø Träna eleverna att framföra sina åsikter
- Ø Träna eleverna att respektera varandras åsikter
- Ø Träna eleverna att lyssna på varandra
- Ø Samarbetsövningar, dramatiseringar, rollspel
- Ø Tjejprat och killprat
- Ø Verka för att alla oberoende kön får lika stort utrymme i leken
- Ø Eleverna involveras i inköp av lekmaterial, lika mellan pojkar och flickor

Skolan eftersträvar att vid utlysning av tjänst försöka få manlig personal att söka. Verka för att fler män attraheras av att arbeta med barn mellan 6 – 12 år.

Fler män i skolan och på fritids.

Främjande och Förebyggande arbete:

- I vårt dagliga umgänge med eleverna/barnen visar vi tydligt att vi bryr oss om hur de mår.
- Vi har en regelbunden kommunikation i personalgruppen om hur våra elever mår och informerar snabbt om händelser där särskilda åtgärder behövs.
- Vi har tydliga gemensamma och synliga regler. Alla vuxna i skolan känner ett gemensamt ansvar för alla elever/barn och ingriper så fort de ser barn bråka eller behandla varandra illa. Vi lyssnar till dem när de berättar om konflikter som har uppstått och hjälper dem att lösa dessa. Vi strävar efter att vara bra förebilder och visar att vi inte accepterar att man löser konflikter med hjälp av våld eller hot och att vi inte accepterar ”utfrysning”.
- Inom skolbarnsomsorgen erbjuds alla barn massage i grupp.
- Vi arbetar för att barn i olika åldrar ska lära känna varandra och att barn som går i olika klasser ska träffas och få en vi-känsla genom gemensamma aktiviteter under läsåret så som skoljoggen, klasskampen, gemensamma temadagar, talangjakten, sångsamlingar och vernissage.
- På klassråd, elevråd och under samtal i klassen och på fritids läggs stor vikt vid att prata med eleverna/barnen om hur vi ska vara mot varandra.
- Vi strävar efter att ha god kontakt och samarbete med föräldrar. Alla föräldrar ska med förtroende kunna vända sig till skolans personal om de känner oro för sina barn. Genom skolans förväntansdokument tydliggör vi varandras ansvar.
- I samtal med barn och föräldrar tar vi upp frågor om hur barnet trivs och hur det fungerar med kamrater.
- Vi strävar efter en stimulerande och trygg utemiljö. Vid rastvakter uppmärksammar vi särskilt ”riskmiljöer”.
- Vi gör återkommande trivselenkäter varje år som följs upp av elever/barn, personalen i arbetsenheten och skolledningen.

Upptäcka och Åtgärder:

Om det uppstår en händelse där elever/barn brukar våld, mobbar eller trakasserar varandra agerar vi så här:

- Sätter stopp för själva våldshandlingen eller den kränkande behandlingen genom att säga till barnen eller, om så behövs, sära på dem.
- Gör tydligt klart för barnen att vi inte accepterar att de brukar våld eller behandlar varandra illa på andra sätt.

Liite 5 (2)

5. Koulussani kiusaamista aiheuttavat

- a) ulkonäkö 1 2 3 4 5
- b) vaatteet 1 2 3 4 5
- c) kotiolot 1 2 3 4 5
- d) käyttäytyminen 1 2 3 4 5
- e) ujous 1 2 3 4 5
- f) mielipiteet 1 2 3 4 5
- g) koulumenestys 1 2 3 4 5
- h) muu, mikä _____
_____ 1 2 3 4 5

6. Koulussani kiusaajat toimivat

- a) yksin 1 2 3 4 5
- b) ryhmässä 1 2 3 4 5

7. Koulussa kiusaaminen tapahtuu

- a) nimittelemällä, kiusaavana ilmehtimisellä
matkimalla, pilkkamalla 1 2 3 4 5
- b) uhkailemalla 1 2 3 4 5
- c) tönimällä 1 2 3 4 5
- d) puuttumalla tavaroihin 1 2 3 4 5
- e) kiristämällä 1 2 3 4 5
- f) lyömällä 1 2 3 4 5
- g) porukasta poisjättämisellä 1 2 3 4 5
- h) netin kautta (kuvin, sanoin) 1 2 3 4 5
- i) kännykällä (puhelut, sms) 1 2 3 4 5

Liite 5 (3)

j) muulla tavoin, miten _____

_____ 1 2 3 4 5

MINÄ JA KIUSAAMINEN

8. Kiusatuksi tuleminen on pelon aiheeni 1 2 3 4 5

9. Kiusaaminen on häirinnyt koulun käyntiäni 1 2 3 4 5

10. Minua kiusataan

a) ruokalassa 1 2 3 4 5

b) välitunnilla 1 2 3 4 5

c) tunnilla 1 2 3 4 5

Millä tunnilla _____

_____ 1 2 3 4 5

c) koulumatkalla 1 2 3 4 5

11. Jätän viittaamatta, koska pelkään toisten nauravan vastaukselleni

1 2 3 4 5

12. Joudun olemaan välitunnilla yksin 1 2 3 4 5

13. Kun näen kiusaamista

a) en tee mitään 1 2 3 4 5

b) puolustan kiusattua 1 2 3 4 5

c) haen apua 1 2 3 4 5

d) kannustan kiusaajaa 1 2 3 4 5

e) kiusaan itsekin 1 2 3 4 5

f) toimin muuten, miten _____

_____ 1 2 3 4 5

14. Jos olen itse kiusannut, on se tapahtunut

Liite 5 (4)

a) häiritsemällä toisten työskentelyä tunnilla	1 2 3 4 5
b) nauramalla toisten vastauksille	1 2 3 4 5
c) haukkumalla ja nimittelemällä	1 2 3 4 5
d) ottamalla toisten tavaroita luvatta	1 2 3 4 5
e) estämällä toista kulkemasta	1 2 3 4 5
f) tönäisemällä tai kamppaamalla	1 2 3 4 5
g) potkimalla tai lyömällä	1 2 3 4 5
h) jättämällä kaveri pois porukasta	1 2 3 4 5
i) nettikiusaamisena	1 2 3 4 5
j) kännykkäkiusaamisena	1 2 3 4 5
k) muulla tavalla, miten	1 2 3 4 5

15. Jos olen itse kiusannut, syynä on ollut toisen oppilaan

a) ulkonäkö	1 2 3 4 5
b) vaatteet	1 2 3 4 5
c) kotiolot	1 2 3 4 5
d) käyttäytyminen	1 2 3 4 5
e) ujous	1 2 3 4 5
f) mielipiteet	1 2 3 4 5
g) koulumenestys	1 2 3 4 5
h) muu mikä _____	
_____	1 2 3 4 5

Vastaa kysymyksiin 16. Ja 17 kuten edellisiin. Nyt vaihtoehdot ovat seuraavat.

1. ei koskaan
2. harvemmin kuin kerran kuussa
3. ainakin kerran kuussa, ei kuitenkaan viikottain
4. joka viikko, muttei päivittäin

Liite 5 (5)

5. joka päivä

16. Minua on kiusattu ei koskaan 1 2 3 4 5 joka päivä

17. Olen itse osallistunut kiusaaminen 1 2 3 4 5

19. Oletko kertonut jollekin kiusaamisesta? Ympyröi sopivin kirjainvaihtoehto

a) opettajalle

b) kotona

c) kaverille

d) en ole kertonut

Liite 6 (1)

Mobbning/Undersökning Mombus, Friends, Kiva koulu, Veso
Frågeformulär

8. Jag är flicka__ pojke____
9. Jag går i årskurs _____
10. I min klass finns det _____ antal elever

Svara på varje fråga så att du gör en cirkel runt det du finner lämpligast.

Siffrorna betyder följande

- 1= aldrig
2= sällan
3= ibland
4 = ofta
5= mycket ofta

11. I min skola förekommer negativa handlingar

- a) i matsalen aldrig 1 2 3 4 5 mycket ofta
b) på rasten 1 2 3 4 5
c) på lektionerna 1 2 3 4 5
vilken lektion ? _____
d) på skolvägen 1 2 3 4 5

Liite 6 (2)

12. I min skola orsakas negativa handlingar av

- i) utseende 1 2 3 4 5
- j) kläder 1 2 3 4 5
- k) hemmaförhållanden 1 2 3 4 5
- l) beteende 1 2 3 4 5
- m) blyghet 1 2 3 4 5
- n) åsikter 1 2 3 4 5
- o) skolframgång 1 2 3 4 5
- p) annat, vad? _____
_____ 1 2 3 4 5

13. I min skola agerar mobbare

- d) ensam 1 2 3 4 5
- e) i grupp 1 2 3 4 5

14. I min skola utförs negativa handlingar i form av

- k) att retas, och/eller göra miner, att härmas på
ett förlöjligande sätt 1 2 3 4 5
- l) att hotas 1 2 3 4 5
- m) att knuffas 1 2 3 4 5
- n) att ta varandras saker 1 2 3 4 5
- o) utpressing 1 2 3 4 5
- p) att slåss 1 2 3 4 5
- q) att utfrysa andra 1 2 3 4 5
- r) kränkningar via nätet 1 2 3 4 5
- s) kränkningar via sms 1 2 3 4 5
- j) på annat sätt, hur? _____

Liite 6 (3)

_____ 1 2 3 4 5

8. Jag är rädd för att bli ett offer av mobbning 1 2 3 4 5

9. Mobbning har stört min skolgång 1 2 3 4 5

10. Jag utsätts för negativa handlingar

a) i matsalen 1 2 3 4 5

b) på rasten 1 2 3 4 5

c) på lektionerna 1 2 3 4 5

På vilken lektion? _____

_____ 1 2 3 4 5

f) på hemvägen 1 2 3 4 5

11. Jag är rädd för att räcka upp handen för att andra kan skratta åt mig

1 2 3 4 5

12. Jag är ensam på rasterna 1 2 3 4 5

13. När jag ser negativa handlingar

a) gör jag ingenting 1 2 3 4 5

b) försvarar jag offret 1 2 3 4 5

c) hämtar jag hjälp 1 2 3 4 5

d) hänger jag på förövaren 1 2 3 4 5

e) jag utför negativa handlingar 1 2 3 4 5

f) jag agerar på annat sätt, hur? _____

_____ 1 2 3 4 5

14. Om jag själv har utfört negativa handlingar har det varit i form av

a) att jag har stört andra på lektionerna 1 2 3 4 5

Liite 6 (4)

b) att jag har skrattat åt andras svar	1 2 3 4 5
c) att jag retats	1 2 3 4 5
d) att jag tagit andras saker	1 2 3 4 5
e) att jag har blockerat någon	1 2 3 4 5
f) att jag har knuffats eller lagt krokben	1 2 3 4 5
g) att jag har sparkat eller slagit någon	1 2 3 4 5
h) att jag har utfrysst någon	1 2 3 4 5
i) att jag har kränkt någon via nätet	1 2 3 4 5
j) att jag har kränkt någon via sms	1 2 3 4 5
k) på annat sätt, hur?	1 2 3 4 5

15. Om jag själv har utfört negativa handlingar har orsaken varit

a) utseende	1 2 3 4 5
b) kläder	1 2 3 4 5
c) hemmaförhållanden	1 2 3 4 5
d) beteende	1 2 3 4 5
e) blyghet	1 2 3 4 5
f) åsikter	1 2 3 4 5
g) skolframgång	1 2 3 4 5
h) annat vad _____	
_____	1 2 3 4 5

Svara på frågorna 16 och 17 som tidigare men alternativen är följande

6. aldrig
7. mer sällan än en gång i månaden
8. minst en gång i månaden
9. varje vecka
10. varje dag

Liite 6 (5)

16. Jag har blivit offer för negativa handlingar

aldrig 1 2 3 4 5 varje dag

17. Jag har själv deltagit i negativa handlingar 1 2 3 4 5

19. Har du berättat för någon att du har sett negativa handlingar?

a) till läraren

b) hemma

c) till kompis

d) har inte berättat

Liite 7

Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos, luokanopettajakoulutus
Erottajankatu 12
13130 Hämeenlinna
Päivi Claesson, paivi.claesson@uta.fi

Ao. koulujen rehtoreille ja opettajille
KOULUKIUSAAMISTA KOSKEVA TUTKIMUS
KOULUKIUSAAMISEN HALLINTA JA ENNALTAEHKÄISEVÄT OHJELMAT

Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitoksen opinnäytetyönä on tekeillä koulukiusaamisen hallintaa ja ennaltaehkäisevien ohjelmien tutkimus, jota suorittaa kasvatustieteiden opiskelija Päivi Claesson.

Tutkimuksessa selvitetään, miten koulukiusaamista ennaltaehkäisevän ohjelmien tavoitteet näyttäytyvät oppilaan näkökulmasta. Suomen osalta tutkimuksessa ovat mukana Kiva koulu ja Verso. Tutkimuksen tarkoituksena on löytää eri ohjelmien vahvuuksia ja kehittämistarpeita, hyödyntää toisiaan ja sitä kautta edistää ennaltaehkäisevää työtä koulukiusaamisen vähentämiseen niin pieneen kuin mahdollista. Tavoitteena on myös löytää toimivia tapoja koulukiusaamisen estämiseen ja eliminoimiseen kohti kiusaamisvapaata koulua.

Tutkimus tehdään kyselytutkimuksena 4. - 5.- ja 6.-luokan oppilaille.
Pyydän koulujen rehtoreilta lupaa tulla suorittamaan em. kysely koululle.

Yhteistyöstä kiittäen
Päivi Claesson

LIITE 8

FRIENDS (22.2 2010)

Fråga 1.

Hur blev du vald till kamratstödjure i Friends?

Alla frivilliga fick anmäla sig till min lärare, som sedan plockade ut två stycken. Man får fortsätta så många år som man vill.

Fråga 2.

Vad tycker du om Friends som förebyggande system för mobbning i skolan?

Jag tyckte om det när jag först blev kamratstödjure, men just nu känner jag mest att det är mest är fina ord. Jag har aldrig hört om någon skola där kamratstödjurens roll har fungerat som det är meningen. Ingen säger till dem om de ser något, och om de skulle göra det har de sällan makt att hjälpa till. Friends är inte riktigt anpassat till hur mobbning verkligen fungerar – plus att det tar bort ansvaret från de vuxna. Det gör lite att skolan inte går vidare med anti-mobbningsarbetet: ”vi har Friends och kamratstödjure och pratar om att vara snälla mot varandra lite då och då, så det räcker” och så händer ingenting.